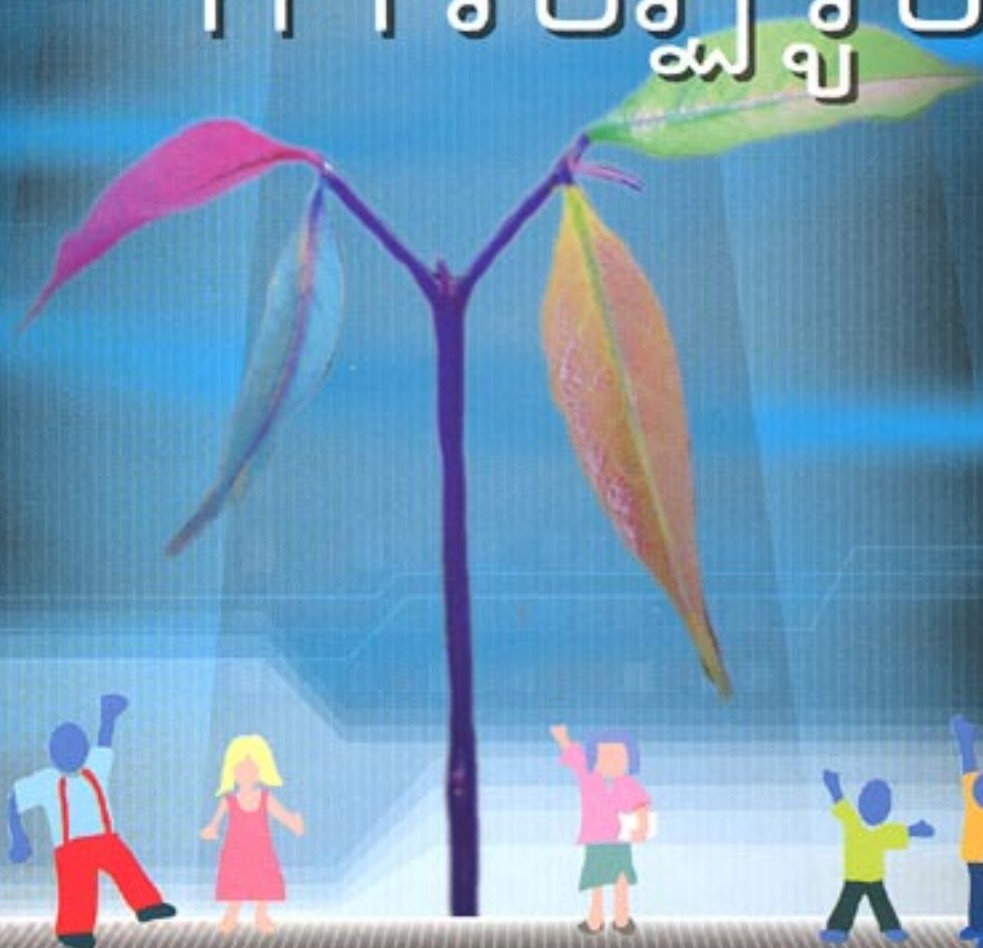

พิมพ์ครั้งที่ 2
(ฉบับแก้ไขปรับปรุง)

รัชชีย ตันตริ

วัฒนธรรมการเมือง และการปฏิรูป

สถาบันนโยบายศึกษา
ศูนย์วิจัยและพัฒนาระบบราชการ

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป

ดร.วิชัย ตันศิริ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

วิชัย ตันศิริ

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป - - พิมพ์ครั้งที่ 2 - - กรุงเทพฯ :
สถาบันนโยบายศึกษา, 2547.

132 หน้า

1. ไทย - - การเมืองและการปกครอง. I. ชื่อเรื่อง.

320.9593

ISBN : 974-9744-01-2

ชื่อเรื่อง	วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป
ผู้เขียน	ดร.วิชัย ตันศิริ
ปีที่พิมพ์	ครั้งที่ 1 มิถุนายน 2539 จำนวน 2,000 เล่ม ครั้งที่ 2 มิถุนายน 2547 จำนวน 1,000 เล่ม
เจ้าของ	สถาบันนโยบายศึกษา: 99/146 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 0 2941 1832-3 โทรสาร 0 2941 1834 e-mail : ipps@ksc.th.com , www.fpps.or.th
พิมพ์ที่	บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด
สนับสนุนโดย	มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์
จัดจำหน่ายโดย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 ศาลาพระเกี้ยว โทรศัพท์ 0 2255 4433, 0 2218 7000 โทรสาร 0 225 4441 สยามสแควร์ โทรศัพท์ 0 2251 6141, 0 2218 9888 โทรสาร 0 2254 9495 e-mail : cubook@chula.ac.th www.cubook.chula.ac.th
ราคา	120.- บาท

คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา ในการพิมพ์ครั้งที่ 2

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป เขียนโดย ดร.วิชัย ตันศิริ เป็นสิ่งพิมพ์ที่สถาบันนโยบายศึกษาใช้เป็นเอกสารหลักในช่วงการรณรงค์การปฏิรูปการเมืองในปี พ.ศ. 2539 ภายใต้โครงการฝึกอบรม “ความรู้เรื่องการปฏิรูปการเมืองเพื่อการผลิตสื่อและการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย” ให้แก่ครู-อาจารย์ ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

เมื่อมีรัฐธรรมนูญและมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น สถาบันฯ เห็นความสำคัญของบทบาทพลเมืองต่อการเมืองมากขึ้น การให้การศึกษาทางการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม จึงถือเป็นหนึ่งในภารกิจหลักที่สำคัญเพื่อสร้างความแข็งแกร่งของฐานรากประชาธิปไตยสู่ชุมชน การสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับเยาวชนไทยเพื่อให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย จึงได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องภายใต้โครงการ “ความเป็นพลเมืองสำหรับเยาวชนไทย” ที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบัน

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ สถาบันฯ จึงได้ขอให้ ดร.วิชัย ตันศิริ ได้กรุณาเขียนเพิ่มเติมจากข้อคิดและประสบการณ์ทางการศึกษาและทางการเมืองของท่าน และจากประสบการณ์ที่ท่านได้เป็นผู้เผยแพร่แนวความคิด วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูปสู่ครู-อาจารย์ และเยาวชนของชาติภายใต้โครงการของสถาบันฯ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นพันธกิจร่วมกันในการสร้างการเมืองสำหรับพลเมืองไทย

สถาบันฯ ขอขอบคุณ ดร.วิชัย ตันศิริ ที่ได้เสียสละเวลาและให้ความสำคัญกับการสร้างอุดมการณ์และวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้กับพลเมืองไทย และขอขอบคุณ มุลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ที่ได้ให้การสนับสนุนโครงการ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ อันยังประโยชน์แก่สังคมไทยโดยรวม

สถาบันนโยบายศึกษา

มิถุนายน 2547

คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา ในการพิมพ์ครั้งที่ 1

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป เป็นผลงานที่ **ดร.วิชัย ตันศิริ** ได้เขียนให้สถาบันนโยบายศึกษาใช้ในโครงการฝึกอบรม “ความรู้เรื่องการปฏิรูปการเมืองเพื่อการผลิตสื่อและการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างสถาบันนโยบายศึกษากับกรมสามัญศึกษา และกรมวิชาการ ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยและประเด็นปัญหาสาธารณะที่น่าสนใจแก่ครู-อาจารย์ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

สถาบันนโยบายศึกษาเห็นว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านทั่วไปจึงจัดพิมพ์เพื่อการจำหน่าย-เผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป ด้วย และมีความเชื่อมั่นว่านักการศึกษาที่มีประสบการณ์การทำงานในระดับเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และนักรัฐศาสตร์ คุณวุฒิระดับปริญญาเอก เช่น ดร.วิชัย ตันศิริ จะช่วยสร้างความกระจ่างในเรื่องการเมืองและการปฏิรูปทางการเมืองได้อย่างดียิ่ง

ปาริชาติ ไชติยะ

ผู้อำนวยการ สถาบันนโยบายศึกษา

มิถุนายน 2539

คำนำจากผู้เขียน ในการพิมพ์ครั้งที่ 2

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป เล่มนี้ เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมจากเล่มแรกซึ่งจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2539 ในสมัยที่กระแสการปฏิรูปทางการเมืองร้อนแรง และเจตนาเริ่มต้นในการนำเสนอแนวคิดทาง**วัฒนธรรมการเมือง** ก็เพื่อจุดประกายความสนใจของนักคิด นักวิชาการ ปัญญาชน และผู้สนใจการเมืองทั้งหลายในมิติที่สำคัญทางการเมือง คือ “วัฒนธรรม” ทางความคิด และวัฒนธรรมในทางปฏิบัติ และเพื่อเตือนใจผู้สนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการเมืองว่า ไม่ควรละเมิดสิทธินี้ในการปฏิรูป โดยเฉพาะเมื่อร่างรัฐธรรมนูญเสร็จแล้ว

ปัจจุบัน เมื่อมองย้อนหลัง 7 ปีที่ได้เข้าสู่ระบบใหม่ของรัฐธรรมนูญ และโดยเฉพาะภายหลังการเลือกตั้งต้นปี พ.ศ. 2544 ก็เกิดปรากฏการณ์ใหม่ที่นายทุนได้เข้ามา “เล่น” การเมืองโดยตรง มิใช่ “เล่น” การเมืองโดยผ่านระบบ “ตัวแทน” เหมือนสมัยก่อนๆ และระบบคุณค่าแบบธุรกิจก็เข้ามาครอบงำพฤติกรรมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งเกิดกระแสนิยมสภาวะผู้นำแบบ ซีอีโอ และยิ่งไปกว่านั้น ก็ยังเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การทุจริตเชิงนโยบาย”

และการบิดเบือนระบบการตรวจสอบ หรือการแทรกแซงองค์กรตรวจสอบอิสระ ประเด็นปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ทำให้นักปฏิรูปและผู้มีอุดมการณ์ทางการเมืองต้องงุนงงกับพฤติกรรมเหล่านี้ และเริ่มพูดกันหนาหูว่าในที่สุดแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะเปลี่ยนไปแล้ว แต่พฤติกรรมของคนไม่เปลี่ยน ก็จะไม่มีความเปลี่ยนแปลง

แนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรมการเมือง” กับ “การปฏิรูป” จึงต้องหวนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง และอาจจะเกิดกระแสที่จะปลุกความตื่นตัวของนักวิชาการ ปัญญาชน ผู้กำหนดนโยบาย ได้ตระหนักยิ่งขึ้นถึงบทบาทของการศึกษาเรียนรู้ และบทบาทของการกล่อมเกลாத่านานิยม อุดมการณ์ ปทัสถานของการประพฤติปฏิบัติของคน

หนังสือเล่มนี้จึงได้ฟื้นคืนชีพอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมในบทที่ 5 เรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองของสังคมไทย” และบทที่ 7 “การปฏิรูปการศึกษาและการสร้างความเป็นพลเมือง” เพื่อให้มีน้ำหนักและตอกย้ำปัญหาดังกล่าวในสังคมไทยให้มากยิ่งขึ้น และเพื่อให้ให้นักการศึกษาได้ใช้เป็นแง่คิดและฐานการปฏิบัติงานในการปฏิรูปการศึกษาในหน่วยงานของตน

ที่สำคัญนอกจากนั้น **สถาบันนโยบายศึกษา** ซึ่งมีหลักการและอุดมการณ์แน่วแน่ในการปฏิรูปการเมือง และศรัทธาในการสร้างหลักของธรรมาภิบาล ได้มีบทบาทสำคัญในช่วงเวลาหลายปีในการรณรงค์เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นประชาธิปไตย และมีโครงการต่อเนื่องเรื่องการเผยแพร่ความรู้ไปยังหมุ่่นักศึกษาและนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เพื่อสร้าง “**ความเป็นพลเมือง**” ซึ่งมีนัย

ความหมายลึกซึ้ง จะนั้นจึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่สถาบันนโยบายศึกษา
จะเป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของคุณีมือในการฝึก
อบรมเยาวชนไทย

ผู้เขียนมีศรัทธาในวิธีการเรียนรู้และศรัทธาต่อเพื่อนมนุษย์ที่
เมื่อได้สัมผัสกับหลักพื้นฐานที่ถูกต้องทางการเมืองแล้ว ย่อมจะ
พัฒนาศักยภาพและคุณค่าที่ดีที่มีอยู่ในตนเอง จนสามารถเป็น
ที่พึ่งของผู้อื่นได้ จึงหวังว่าหนังสือเล่มเล็กๆ นี้จะจุดประกายความ
คิดและอุดมการณ์ซึ่งมีอยู่แล้วอย่างเต็มเปี่ยมในหัวใจน้อยๆ ของ
เราชาวไทยทุกๆ คน ขอความสุขสวัสดิ์ จงมีแก่ท่านผู้อ่านตลอดไป

วิชัย ตันศิริ

15 มิถุนายน 2547

คำนำจากผู้เขียน ในการพิมพ์ครั้งที่ 1

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูปเล่มนี้ เป็นผลงานต่อเนื่องจาก **ปฏิรูปการเมือง : มุมมองของการศึกษาเปรียบเทียบ** ซึ่งผู้เขียนได้จัดพิมพ์ขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน เล่มหลังนี้เน้นไปที่การปฏิรูปสถาบันการเมือง เช่น ระบบรัฐสภา ระบบพรรคการเมือง และระบบการเลือกตั้ง ส่วนเล่มที่ท่านถืออยู่นี้ เน้นไปที่วัฒนธรรมการเมือง

เป็นความเชื่อของผู้เขียน และยืนยันได้จากแนวคิดของปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ในอดีตว่า ระบบการเมือง และพฤติกรรมมนุษย์มีความสำคัญพอๆ กัน ระบบจะดีอย่างไร แต่ถ้าหากมนุษย์ไม่ปรับพฤติกรรมให้เหมาะสม ก็จะทำให้เกิดปัญหา ในทางกลับกัน พฤติกรรมมนุษย์อาจจะดี แต่ถ้าหากระบบไม่ดี ก็จะถูกจำกัด คุณความดีของมนุษย์ ฉะนั้นทั้งเพลโตและอริสโตเติล จึงเน้นความสำคัญของการพัฒนาทั้งระบบและพฤติกรรมมนุษย์ บทที่ 2 จะได้กล่าวถึงจุดนี้

สืบเนื่องจากข้อสมมุติฐานข้อนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการปฏิรูปการเมืองเพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์แบบ จำเป็น

ต้องมีแผนพัฒนาทั้งระบบการเมืองและพฤติกรรมมนุษย์ แนวทางการปฏิรูปที่กว้างขวางและสมบูรณ์แบบจึงมีสามแนวทาง ซึ่งผู้อ่านจะได้ทราบจากบทที่ 1 และในสามแนวทางนี้ การปรับพฤติกรรมมนุษย์เป็นแนวทางหนึ่งซึ่งเป็นเป้าหมายของหนังสือเล่มนี้

ในการปรับพฤติกรรมมนุษย์ ปัจจัยตัวแปรที่สำคัญที่สุดคือ วัฒนธรรมการเมืองและบุคลิกภาพ ซึ่งเกจิอาจารย์ด้านรัฐศาสตร์หลายๆ ท่านได้วางแนวคิดวิเคราะห์ไว้ค่อนข้างจะสมบูรณ์ เช่น ศาสตราจารย์ฮาโรลด์ ลาสเวล ศาสตราจารย์อัลมอนต์ และเวอร์บ้า และศาสตราจารย์ลูเซียน ปาย จึงสมควรที่จะได้นำมาเผยแพร่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ทั้งในวงการศึกษาด้านรัฐศาสตร์และในหมู่ผู้นำทางการเมือง ผู้ใฝ่หาหนทางที่จะพัฒนาระบบการเมืองไทยให้ไปสู่ความสมบูรณ์

บทที่ 1 และบทที่ 2 เป็นการปูพื้นฐาน บทที่ 1 ได้กล่าวถึงข้อจำกัดและข้อดีของระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นเป้าหมายของนักปฏิรูปทั้งหลาย นอกจากนั้น ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ของแนวทางการปฏิรูปการเมืองในระดับมหภาค ส่วนบทที่ 2 ก็จะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจ สังคม กับระบบการเมือง และพฤติกรรมมนุษย์ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพ วัฒนธรรมกับพฤติกรรมของมนุษย์

บทที่ 3 และบทที่ 4 เป็นการเข้าสู่ประเด็นหลักของเนื้อเรื่อง “บุคลิกภาพกับการเมือง” เป็นชื่อของบทที่ 3 ได้ชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การเมือง” และธรรมชาติของการเมืองที่ผู้เขียนเปรียบเทียบว่า เป็นเสมือนดาบสองคม “คมที่หนึ่ง เพื่อ

ผ่าตัดความเลวร้าย สร้างความดี อีกคมหนึ่งอาจทำลายคุณความดี ผดุงความชั่ว” เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น นั่นคือโจทย์ที่ต้องการคำตอบ

ความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับธรรมชาติของการเมืองและการพัฒนาบุคลิกภาพให้เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง จึงดูจะเป็นหลักประกันให้มนุษย์สามารถพลิกแต่คมที่เป็นคุณประโยชน์มาใช้บุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้น คืออย่างไร และมีจริงหรือไม่ในตัวของมนุษย์ จะได้อภิปรายในบทนี้

อย่างไรก็ตาม บุคลิกภาพนั้น ลัมพันธ์กับวัฒนธรรมมาก บทที่ 4 ว่าด้วยวัฒนธรรมการเมือง จึงเป็นการขยายขอบเขตของแนวคิด บทนี้จึงเป็นหัวใจของเรื่อง ผู้เขียนได้นำทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองของลูเซียน ปาย (Lucian Pye) ตลอดจนอัลมอนต์ (Almonds) และเวอร์บ้า (Verba) มาเป็นกระบวนการวิเคราะห์ ได้ลงในรายละเอียดของเนื้อหาสาระของ “วัฒนธรรมการเมือง” ที่สอดคล้องกับระบบการเมืองที่พัฒนาพร้อมทั้งยกตัวอย่างจากสังคม เช่น อังกฤษและฝรั่งเศส ประกอบเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม ตลอดจนเปรียบเทียบวัฒนธรรมการเมืองของไทยกับสังคมตะวันตก

วัฒนธรรมการเมืองที่อัลมอนต์ และเวอร์บ้า เรียกว่า **“วัฒนธรรมพลเมือง” (Civic Culture)** นั้น รูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร? ท่านจะทราบจากบทนี้

นอกจากนั้นบทนี้ยังได้กล่าวถึงลีลาของการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งมีทั้งลีลาที่เรียกว่า “ลีลาอุดมการณ์” (ideological style) กับ “ลีลาปฏิบัตินิยม” (pragmatic style) แตกต่างกัน

อย่างไร? มีผลต่อเสถียรภาพของระบบหรือไม่ อย่างไร?

บทที่ 5 ว่าด้วยการศึกษากับการพัฒนาบุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมือง เป็นการเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมือง เพื่อให้เกิดวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ผู้เขียนสรุปย่อข้อเสนอแนะในการจัดในแต่ระดับตั้งแต่ปฐมวัย ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ตลอดจนระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่และพ่อแม่-ผู้ปกครอง กระบวนการจัดการศึกษาจึงควบคู่กับการพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองและบุคลิกภาพ และในการปฏิรูปการเมืองจะลี้มมิติที่สำคัญที่สุดนี้มีได้

บทที่ 6 เป็นบทส่งท้ายให้ชื่อว่า “ปัจฉิมพจน์ : วัฒนธรรมนั้นสำคัญไฉน?” เป็นการขมวดปมให้เห็นถึงบทบาทของวัฒนธรรมในการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านใดๆ ในสังคม ได้นำแนวคิดของนักคิดระดับโลกเรื่องการพัฒนาวัฒนธรรมมาอธิบายและวิเคราะห์ประกอบ ได้แก่ รายงานของนายจาวีเอร์ เปเรส เดอ เกวยา อดีตเลขาธิการสหประชาชาติ ผู้ประกาศศัวรรษแห่งการพัฒนาวัฒนธรรมในวาระสมัยของท่าน แต่ในเรื่องแนวคิดด้านวัฒนธรรมนี้ คงไม่มีใครจะลึกซึ้งเท่ากับท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) บทที่ 6 จึงจบลงด้วยมุมหักเหอย่างที่คุณอ่านจะคาดไม่ถึงและผู้เขียนได้ทิ้งทวนฝากไว้แก่ผู้สนใจจะศึกษาวิจัยและวิเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอน และการกล่อมเกลாத่างวัฒนธรรมที่เรียกว่า สังคมประภคิต เพื่อเป็นกรอบทฤษฎี และแนวคิดระดับกว้างที่สุดไว้ในบทสุดท้ายนี้

โดยสรุป หนังสือเรื่อง “วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป” เล่มนี้ เป็นการปูพื้นฐานด้านการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของคนในสังคม ซึ่งเป็นมิติที่มีความสำคัญมากในการศึกษาสาขา รัฐศาสตร์

ผู้เขียนจึงหวังว่าจะเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาได้สนใจที่จะค้นคว้าด้านนี้ให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสังคมไทย

วิชัย ตันศิริ

19 พฤษภาคม 2539

สารบัญ

คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษาในการพิมพ์ครั้งที่ 2	i
คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษาในการพิมพ์ครั้งที่ 1	iii
คำนำจากผู้เขียนในการพิมพ์ครั้งที่ 2	iv
คำนำจากผู้เขียนในการพิมพ์ครั้งที่ 1	vii
บทที่ 1 แนวคิดการปฏิรูปการเมือง	1
บทที่ 2 พหุติกรรม : บุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมือง	9
บทที่ 3 บุคลิกภาพกับการเมือง	15
บทที่ 4 วัฒนธรรมการเมือง	21
บทที่ 5 วัฒนธรรมการเมืองของสังคมไทย	41
บทที่ 6 การศึกษากับการพัฒนาบุคลิกภาพและ	57
วัฒนธรรมทางการเมือง	
บทที่ 7 การปฏิรูปการศึกษาและ	77
การสร้างความเป็นพลเมือง	
บทที่ 8 ปัจจัยพจน์ : วัฒนธรรมนั้นสำคัญไฉน?	91
บรรณานุกรม	102
ประวัติผู้เขียน	

บทที่ 1

แนวคิดการปฏิรูปการเมือง

อารัมภบท

เมื่อกล่าวถึงการปฏิรูปการเมือง อาจจะมีปฏิกิริยาได้หลายลักษณะ บางท่านอาจจะกระตือรือร้น บางท่านก็อาจจะรู้สึกเฉยๆ และบางท่านก็อาจจะไม่ค่อยเห็นด้วย

สำหรับผู้ที่กระตือรือร้น และผู้ที่พยายามหยิบประเด็นเรื่องนี้ขึ้นมาเป็น “วาระแห่งชาติ” ก็มีเหตุผลดี

เหตุผลต่างๆ ที่คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คพป.) และองค์กรต่างๆ ได้นำเสนอก็ค่อนข้างหนักแน่น และเป็นมูลเหตุให้ต้องคิดการปฏิรูปการเมือง

ข้อจำกัดของระบอบประชาธิปไตย

ในเบื้องต้นมีข้อสังเกตจากอดีตว่า การที่จะปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยที่ดีขึ้น มีประสิทธิภาพและเสถียรภาพยิ่งขึ้น โดยหวังว่าระบบนี้จะยังผลอันมหัศจรรย์นั้น ยังหวังมิได้ก่อน **ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น มิได้มีผลในการเลือกสรรผู้นำที่เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพหรือมีวิสัยทัศน์ได้**

เสมอไป บ่อยครั้งมักจะได้ผู้นำที่ค่อนข้างปานกลาง ดังตัวอย่างให้เห็นทั้งในสหรัฐอเมริกาและยุโรป นานๆ ลักครั้งจึงจะได้บุคคล เช่น ลินคอล์น รูสเวลท์ จอห์น เอฟ. เคนเนดี แต่บ่อยครั้งจะได้บุคคล เช่น ฮูเวอร์ รีแกน และนิกสัน แม้แต่ในประเทศที่เรียกกันว่า “แม่แบบของประชาธิปไตย” เช่น อังกฤษ ก็มีใ่ว่าจะได้คนเก่งหรือที่มีความเป็นอัจฉริยะเสมอไป ผู้นำที่เข้มแข็ง เช่น เซอร์ วินสตัน เชอร์ชิล นั้น หากมีโชสถานการณ์สงครามโลก ก็คงไม่มีโอกาสได้เหยียบย่างเข้าทำเนียบหมายเลข 10 ถนนดาวนิง

เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น? คำตอบง่ายๆ ก็คือ ระบบประชาธิปไตยนั้น คือระบบการปกครองบนพื้นฐานของความเสมอภาคและการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกๆ คนในสังคม เป็นระบบที่แม้จะเชิดชูกระบวนการ เหตุและผล แต่เมื่อถึงวาระเผชิญหน้ากันจริงๆ ก็หนีไม่พ้นต้อง**นับจำนวนหัวกัน** เพื่อตัดสินใจมากกว่าจะ**ชั่งน้ำหนักของหัวสมอง** (ชั่งน้ำหนักของเหตุผล) สถานการณ์ปัจจุบันจึงตรงกันข้ามกับสถานการณ์ที่นักปรัชญาทางกฎหมายรัฐธรรมนุญ เช่น นายเบซอท (Bageshot) ได้กล่าวไว้ในศตวรรษที่ 19 ว่า ประชาธิปไตยในอังกฤษนั้น **จะชั่งน้ำหนักคะแนนมากกว่านับคะแนน**

ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยตามข้อสังเกตของนักคิดทางการเมืองทั้งหลาย จึงเป็นระบบการปกครองของคนปานกลาง ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Mediocrity” ส่วนคนที่ค่อนข้างจะหลักแหลมเกินกว่าผู้อื่นมักจะไม่ค่อยได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้นำ ในสังคมประชาธิปไตยของกรีกสมัยโบราณ จึงมีประเพณี

ของการ**คว่ำบาตร**หรือ**เนรเทศ**ผู้ที่เป็นอัจฉริยะทั้งหลาย แม้แต่ โสคราติส จอมปราชญ์ช่วงยุคสมัยนั้น จึงถูกจับกุมและต้องดื่มน้ำ เสมร็อกเพื่อฆ่าตัวตาย

ในเมื่อระบอบประชาธิปไตยมีข้อจำกัดในตัวเองเช่นนั้น คือ ไม่สามารถจะสร้างผู้นำที่เป็นอัจฉริยะได้ ทำไมเราจึงยังคงเลือกระบบนี้อยู่อีกเล่า? นี่คือโจทย์ที่ต้องการคำตอบ

ข้อดีของระบอบประชาธิปไตย

เพื่อย่นย่อเวลาจะไม่ขออภิปรายข้อดีของระบอบประชาธิปไตย อย่างพิสดาร แต่จะนำข้อสังเกตของโรเบิร์ต เกลน นักรัฐศาสตร์จาก สหรัฐฯ ที่กล่าวว่า สองสิ่งที่ประชาธิปไตยสามารถให้เราได้ คือ

1. ความยุติธรรม
2. ความสุข (หรือความพอใจ)

ความยุติธรรม จะเกิดขึ้น เพราะในระบบนี้จะไม่มีการหรือ กลุ่มคนใด จะเข้มแข็งหรือมีอำนาจมากล้นที่จะกดขี่หรือรังแกผู้อื่นได้ (ตลอดไป) และ**ส่วนความสุข**ที่พอจะเกิดขึ้นได้ ก็เพราะทุกๆ คนในระบบนี้สามารถจะวินิจฉัยด้วยตนเองว่าอะไรคือผลประโยชน์ของตน และมีโอกาสที่จะแสวงหาสิ่งนั้นตามความสามารถของตน¹

¹ Robert E.Lane, *Political Life : Why and how people get involved in politics*, New York : The Free Press, A division of the Macmillan Company, 1966, p.32.

ในชีวิตของปวงชนหากได้สองสิ่งนี้ก็ถือว่ามากพอแล้ว แต่ในทัศนะของนักอุดมคติ ถ้าหากจะปรับรื้อระบบให้สามารถสร้างผู้นำระดับโลกได้ ก็ยิ่งจะเป็นกำไร สำหรับสังคมไทยขณะนั้นนั้น อาจจะคิดกันไปได้เช่นกันว่า แม้แต่เป้าหมาย 2 ประการ คือ ความยุติธรรมและความสุขนั้น ก็ยังอยู่ห่างไกลอีกมาก ซึ่งจะเป็นเหตุผลว่าทำไมเราจึงต้องปฏิรูปการเมืองเพื่อให้ระบบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ของเรานั้นเข้าสู่ร่ายเป็นประชาธิปไตยจริงๆ เสียที

ยุทธศาสตร์ของแนวทางการปฏิรูป

เมื่อกกล่าวถึงการปฏิรูปการเมืองก็ต้องกล่าวถึงแนวทางหรือยุทธศาสตร์เสียก่อน ยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปการเมืองนั้นมี 3 แนวทาง และควรจะต้องทำทั้งสามแนวทางไปพร้อมๆ กัน คือ

1. ปฏิรูปสถาบันการเมือง (Institution building approach)
2. ปฏิรูปโครงสร้างอื่นๆ ในสังคมที่เป็นบริบทของระบบการเมือง โดยใช้หลักของ “System approach”
3. ปฏิรูประบบการศึกษา เพื่อสร้างทัศนคติและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของพลเมือง (Behavioral approach)

1. **แนวทางที่หนึ่ง** ได้แก่การปฏิรูปสถาบันทางการเมืองนั้น โดยสรุปก็คือ จะต้องปฏิรูประบบรัฐสภาเพื่อให้ได้ผู้แทนราษฎรที่มีคุณภาพ โดยจัดรูปแบบการเลือกตั้งแบบผสมระหว่างระบบสัดส่วน

หรือบางทีก็เรียก “บัญชีพรรค” เข้ากับระบบแบ่งเขตๆ ละหนึ่งคน คล้ายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ที่เรียกว่า ระบบดองก์

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้ปรับปรุงตามแนวทางนี้ แต่สร้างปัญหาขึ้นมาใหม่ โดยสร้างความไม่เสมอภาคระหว่างผู้แทนตามระบบบัญชีรายชื่อและผู้แทนราษฎรรายเขต

การเลือกวุฒิสภา ควรใช้หลักของ “Functional Representation” โดยจัดกลุ่มอาชีพออกเป็นอาชีพหลักประมาณสัก 30 อาชีพ และให้มีการเลือกตั้งกันในกลุ่มอาชีพเหล่านั้น แต่รัฐธรรมนูญใหม่ไม่ได้ทำเช่นนั้น

กฎหมายของพรรคการเมือง อาจจำกัดเสรีภาพมากเกินไป อาจเปิดทางให้มีการลงสมัครได้โดยไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรค

ส่วน**กฎหมายเลือกตั้ง** ควรจำกัดจำนวนเงินที่ผู้สนับสนุนพรรคการเมืองหรือบุคคล ไม่ควรให้ผู้สนับสนุนเกินจำนวนใดจำนวนหนึ่ง เพื่อลดอิทธิพลของระบบนายทุน

นั่นคือตัวอย่างของแนวทางแก้ไขด้านสถาบันการเมือง โดยสังเขป บทความนี้จะไม่อภิปรายมากไปกว่านี้ เพราะจะมุ่งไปที่แนวทางที่สาม เรื่องการศึกษาและวัฒนธรรมการเมือง

2. แนวทางที่สอง การปฏิรูปและปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเป็นบริบทหรือสภาพแวดล้อมของระบบการเมือง แนวทางนี้อยู่ในแนวทางที่เรียกว่า “System approach” มีข้อสมมุติฐานว่า สังคมเป็นระบบใหญ่ระบบเดียวกัน ระบบการเมืองเป็นอนุระบบในระบบใหญ่ ฉะนั้นจะปรับเปลี่ยนเฉพาะระบบ

การเมืองไม่ได้ จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนส่วนทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาให้สอดคล้องไปด้วย

ทางด้านโครงสร้างเศรษฐกิจนั้น มีผลกระทบต่อฐานะความเป็นอยู่ของบุคคล หากสมาชิกในสังคมมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ห่างไกลกันนัก คือ ไม่มีช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ระบบประชาธิปไตยก็จะมีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น แต่ถ้ามีช่องว่างห่างไกลกันมาก ก็อาจจะเกิดผลดังปรากฏในสังคมไทย คือการซื้อสิทธิ์ขายเสียง หรือไม่ก็อาจจะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า **การเมืองของมวลชน** (Mass politics) ซึ่งจะมีแนวโน้มทำให้เกิดผู้นำประเภท **โคไมนี่** ง่ายขึ้น หรือที่เรียกว่า “Charismatic-leadership” ผู้นำผู้วิเศษของมวลชน หรือระบบเผด็จการประชานิยม

ทางด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการเคลื่อนย้ายของประชากร ตลอดจนการเลื่อนสถานภาพทางสังคมของประชากร (Social mobility) มีบทบาทสำคัญทำให้เกิดการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ โดยเฉพาะการยึดโยงอยู่กับประเพณีดั้งเดิมจะลดลง ทำให้สมาชิกในสังคมต้องมีความสัมพันธ์กันในระดับของความเสมอภาค

นอกจากนั้น ระบบการคมนาคมสื่อสารซึ่งเชื่อมโยงสังคมให้ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ทำให้ประเทศเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ก็จะเป็นตัวแปรสำคัญเกื้อหนุนให้ระบอบการปกครองที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น การสร้างผู้นำผ่านสื่อมวลชนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม

อย่างไรก็ตาม บทความนี้จะยังไม่ขอขยายรายละเอียดใน
แนวทางที่สอง แต่จะขอไปกล่าวถึงแนวทางที่สาม

**3. แนวทางที่สาม การปรับปรุงพฤติกรรมมนุษย์โดยระบบการ
ศึกษา** เป็นแนวทางที่สำคัญมาก เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับบุคลิกภาพ
และวัฒนธรรมการเมือง ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ 2

พฤติกรรม : บุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมือง

1. ความสัมพันธ์ระหว่างระบบกับคน

ระบบนั้นจะสร้างให้สวยหรืออย่างไร แต่ถ้าหากพฤติกรรมของมนุษย์ไม่เหมาะสมกับระบบ ระบบนั้นก็ไม่ได้ดำเนินไปตามที่คาดหมาย ปราชญ์ทางการเมืองในยุคสมัยเริ่มแรกและต่อๆ มา ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมศาสตร์ตะวันตก จึงมักกล่าวตรงกันในเรื่องนี้ เช่น เพลโต ใน *อุดมรัฐ* มักกล่าวว่า จำเป็นต้องสร้างคุณภาพของประชาชนให้เหมาะสมกับการเป็น **พลเมืองที่ดี** ของรัฐ และหนังสือ *อุดมรัฐ (Republic)* ของท่านก็คือตำราการสร้างระบบการศึกษาให้แก่ชนชั้นผู้ปกครองนั่นเอง

อริสโตเติล ศิษย์ของเพลโต ในหนังสือ *การเมือง (Politics)* ก็ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า จำเป็นต้องสร้างรัฐธรรมนูญให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพของประชาชน

จอห์น สจ๊วต มิล นักปรัชญาการเมืองนามอุโฆษของอังกฤษ ในศตวรรษที่ 19 ห่างจากยุคสมัยของเพลโต อริสโตเติล ถึง 2000 ปีขึ้นไป ก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า จำเป็นต้องปรับรัฐธรรมนูญ

ให้เหมาะสมกับความสามารถและคุณลักษณะของคนเท่าที่มีอยู่”²

จากข้อคิดของตัวอย่างนักปรัชญาระดับบรมครู จะเห็นได้ว่า มีจุดเน้นต่างกันอยู่บ้างระหว่างเพลโต กับอริสโตเติล และจอห์น สจ๊วต มิล ท่านแรกเน้นไปที่ปรับบุคลิกภาพและคุณภาพของคน สองท่านหลังเน้นไปที่ปรับรัฐธรรมนูญ

สำหรับสังคมไทย หากเลือกวิถีทางปรับรัฐธรรมนูญให้ สอดคล้องกับบุคลิกภาพของคนไทย ก็อาจจะเป็นข้อเสนอทางหนึ่ง แต่ก็อาจจะมีผู้โต้แย้งได้เช่นกันว่า น่าจะปรับบุคลิกภาพของคน ไทยให้เข้ากับรัฐธรรมนูญในอุดมคติ

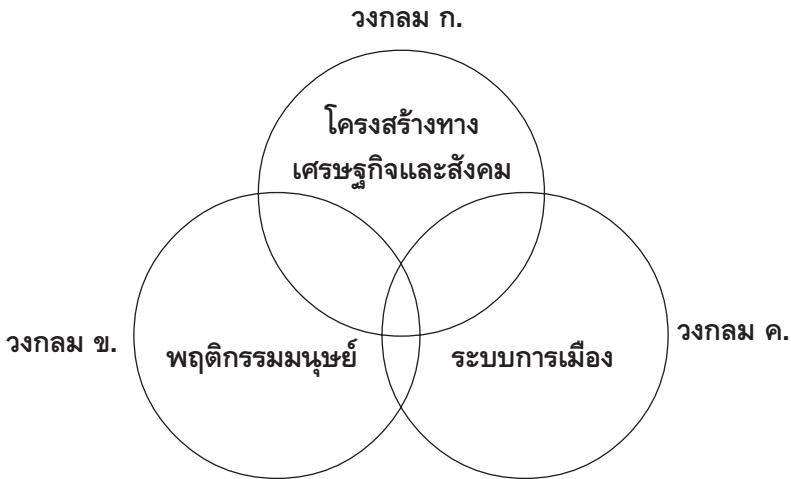
ผู้เขียนเห็นว่า ต้องเลือกทำทั้งสองประการ คือ ต้องปรับ รัฐธรรมนูญให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพและวัฒนธรรมไทย และ ต้องปรับให้บุคลิกภาพและวัฒนธรรมไทยสอดคล้องกับแนวทาง ของประชาธิปไตยในอุดมคติ โดยสรุปคือปรับทั้งสองทาง

ที่กล่าวเช่นนี้ มิใช่เหยียบเรือสองแคม หรือตีโวหาร แต่ มุ่งหมายจะกล่าวว่า สิ่งที่ไม่ควรเปลี่ยนแปลงคือจุดมุ่งหมาย ปรัชญา สารหรือแก่นสารของระบอบประชาธิปไตย แต่ที่ควรจะต้องปรับ คือ **รูปแบบ วิธีการ มาตรการ** ที่ควรปรับ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือจำกัด จุดบกพร่องหรือจุดด้อยด้านพฤติกรรมของคน ส่วนในด้าน พฤติกรรม ก็ควรปรับบุคลิกภาพและวัฒนธรรมของคน ทั้งใน รูปแบบและสาระบางประการให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยสรุป จะปรับแต่เพียงอย่างหนึ่งอย่างใดมิได้ สำหรับด้าน

² Robert Lane, อ้างแล้ว, p.97.

รัฐธรรมนูญได้เสนอแนวทางการปรับแล้วในประเด็นเกี่ยวกับการปฏิรูปด้านสถาบันทางการเมือง แต่ในด้านพฤติกรรม คุณลักษณะบุคลิกภาพของคน และที่เรียกว่า “วัฒนธรรมการเมือง” คือประเด็นที่เราจะต้องพิจารณารายละเอียดต่อไป

ไดอะแกรม 1

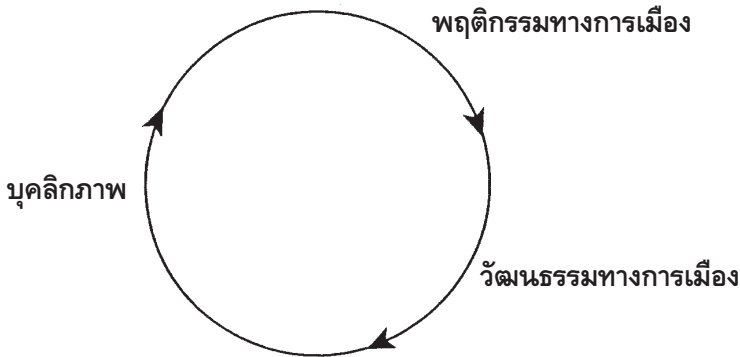

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนั้น อาจแสดงได้ตามรูปไดอะแกรม 1 พฤติกรรมมนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม และมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเช่นกัน ในทำนองเดียวกัน พฤติกรรมมนุษย์ก็มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองและรับอิทธิพลจากระบบการเมืองด้วย ระบบการเมืองก็เช่นกัน ก็เป็นผลมาจากพฤติกรรม

มนุษย์และโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม ระบบการเมืองในที่นี้จึงรวมทั้งสถาบันทางการเมือง พฤติกรรมมนุษย์ทางการเมืองและโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม วงกลม ค. คือระบบการเมือง

2. วงจรความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม บุคลิกภาพ และวัฒนธรรมทางการเมือง

ไดอะแกรม 2

พฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ เป็นผลพวงของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพกับสิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อม มนุษย์ทุกคนนามมิได้มีปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้าจากสภาวะแวดล้อมในทำนองเดียวกัน ภายใต้อสิ่งแวดล้อมเดียวกัน และแม้แต่ได้รับสิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อมเดียวกันมนุษย์สองคนก็อาจจะมีปฏิกิริยาแตกต่างกัน ซึ่งกรณีของเครื่องบินตกบนภูเขาที่เต็มไปด้วยหิมะน้ำแข็ง ผู้โดยสารต่างอดอยากหิวโหยหนาวเย็นเป็นเวลาหลายวัน โอกาสจะรอดริบหรี่เต็มที่

เพราะสื่อสารกับภายนอกไม่ได้ ในสถานการณ์เช่นนั้นเราจะเห็น ปฏิภาณที่แตกต่างกันของมนุษย์ กลุ่มหนึ่งอาจจะลองเสี่ยง อันตรายออกเดินทางเพื่อไปตายดาบหน้า โชคดีอาจได้พบบ้านคน อีกกลุ่มหนึ่งอาจจะขอยู่ที่เดิม และกินอาหารเท่าที่เหลืออยู่ วัน เวลาผ่านไป อาหารก็หมด ผู้คนก็ล้มตาย คนกลุ่มหนึ่งอาจ ตัดสินใจกินเนื้อศพของเพื่อนที่ตายแล้ว อีกกลุ่มหนึ่งอาจไม่ยอมกิน นี่คือตัวอย่างของพฤติกรรมของคนภายใต้สิ่งเร้าเดียวกัน แต่ แสดงออกไม่เหมือนกัน

ความแตกต่างของพฤติกรรมในสถานการณ์เดียวกัน จึงน่าจะ เป็นผลสืบเนื่องมาจากบุคลิกภาพ ค่านิยม อุดมการณ์ ปทัสถาน แนวประเพณีปฏิบัติที่อาจจะแตกต่างกัน

ค่านิยม อุดมการณ์ ปทัสถานของแนวประเพณีปฏิบัติ คือ วัฒนธรรม ส่วนบุคลิกภาพอาจอยู่ใต้อิทธิพลของวัฒนธรรม แต่ก็มี ฐานของจิตวิทยาที่มากับกำเนิด เพราะเมื่อพิจารณาถี่กลงไปบุตร จากอุทรเดียวกันและเลี้ยงดูมาใต้หลังคาเดียวกัน ใต้วัฒนธรรม เดียวกันก็ยังมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน ทางศาสนาอาจอธิบายจาก เหตุของกรรมเก่าแตกต่างกัน ทางด้านวิทยาศาสตร์อาจอธิบายจาก การผสมของยีนแตกต่างกัน ด้านจิตวิทยาก็อธิบายจากเหตุของการ อบรมเลี้ยงดูและระบบสรีระ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม หากไม่พิจารณาระดับเอกลักษณ์บุคคล แต่มองดู เฉพาะแนวโน้มทั่วไป เช่น มองดูบุคลิกภาพของชาวอังกฤษ บุคลิกภาพของชาวฝรั่งเศส ของชาวเยอรมัน ของชาวญี่ปุ่น จีน ไทย หากมองในระดับมหภาคเช่นนั้น น่าจะพอกล่าวได้ว่า บุคลิกภาพ

โดยทั่วๆ ไปแล้ว เป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบการอบรมเลี้ยงดู ระบบการศึกษา และวัฒนธรรม ฉะนั้นเมื่อพูดถึงการศึกษากับการพัฒนาพฤติกรรมทางการเมือง จึงต้องพูดถึงการศึกษา การอบรมเลี้ยงดู วัฒนธรรม บุคลิกภาพ และการเมือง ตัวแปรเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จะขอเริ่มที่บุคลิกภาพก่อน

บทที่ 3

บุคลิกภาพกับการเมือง

จนกระทั่งถึงบทนี้ยังไม่ได้ให้คำนิยามเลยว่า “การเมือง” หมายถึงอะไร “การเมือง” ในความหมายดั้งเดิม คือเรื่องเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ แต่ในความหมายเชิงพฤติกรรมศาสตร์สมัยใหม่ การเมืองคือเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจ ศาสตราจารย์ ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ กล่าวไว้ว่า การศึกษาเรื่องการเมือง คือการศึกษาเกี่ยวกับ “อิทธิพล” และ “ผู้มีอิทธิพล”³ เพื่อให้แคบเข้ามาหน่อย คือนิยามศัพท์ของ ศาสตราจารย์ เดวิด อีสตัน ที่กล่าวว่า **การเมือง คือ การแบ่งปันส่วนคุณค่าด้วยการใช้อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย**⁴ (authoritative allocation of values) อำนาจจึงเป็นคุณค่าสำคัญที่สุดในเชิงการเมือง และความสัมพันธ์ทางการเมือง ก็คือความสัมพันธ์ทางอำนาจ

³ Harold D. Lasswell, *Politics : Who gets what when how*, Cleveland and New York : Meridian Books, the World Publishing Company, 1958, p.13.

⁴ Almond and Powell, *Comparative Politics*, Boston and Toronto : Little, Brown and Company, 1966 p.17.

ด้วยเหตุที่การเมืองเป็นเรื่องของการใช้อำนาจ และอำนาจเป็นปรากฏการณ์ที่นักปราชญ์พร่ำสอนอยู่เสมอว่ามีทั้งคุณและโทษ ฮาโรลด์ ลาสเวล ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพฤติกรรมศาสตร์ทางการเมือง ได้อ้างถึงสุภาษิตโบราณของแซมมวล บัทเลอร์ (Samuel Butler) ที่กล่าวเป็นภาษาทวิที่ไพเราะดังนี้

“Authority intoxicates

The fumes of it invade the brain,

And make men giddy, proud and vain”

“อำนาจทำให้มึนเมา หากใครสัมผัสกลิ่นอายเข้า

มักลุ่มหลงและหยิ่งผยอง” (ภาษาไทย คำแปลของผู้เขียน)

สุภาษิตนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในวงการศึกษาของนักเรียนอังกฤษ ส่วนในแวดวงของอเมริกัน ก็มีสุภาษิตจากประวัติของการศึกษาของเฮนรี เอแดมส์ ซึ่งกล่าวว่า “a friend in power is a friend lost” “เพื่อนที่มีอำนาจคือเพื่อนที่เราสูญเสีย”⁵

เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น จะเป็นเพราะมีบางอย่างในการเมืองที่ทำให้มนุษย์เลวลงหรือ? อริสโตเติล ปราชญ์ใหญ่จากโบราณกาล ก็ได้เตือนเราไว้เช่นกันว่า เมื่อมนุษย์เข้าไปสู่แวดวงทางการเมืองแล้ว ศีลธรรมก็เสื่อมลง ลอร์ด แอคตัน ในยุคสมัยใหม่ จึงกล่าวเป็นคำคมก้องไปทั่ววงการรัฐศาสตร์ว่า “อำนาจทำให้คนเสื่อม ยิ่งมีอำนาจ สมบูรณ์แบบ ยิ่งเสื่อมโดยสมบูรณ์แบบ”

⁵ Harold D. Lasswell, *Power and Personality*, New York, The Viking Press. 1948, p.7.

แต่ในเมื่อการเมืองมีคุณลักษณะที่จะทำให้คนเสื่อมเช่นนั้น ทำให้เราจึงหลีกเลี่ยงมิได้ที่จะต้องมึระบบการเมืองและยังส่งเสริมให้มนุษย์ในสังคมสนใจการเมือง วิลเลียม กอดวิน นักคิดนามอุโฆษในยุคสมัยปฏิรูปการเมืองอังกฤษ กล่าวไว้เป็นคำถามเช่นกันว่า “สังคมนั้นเกิดจากความต้องการของมนุษย์ แต่รัฐบาลเกิดจากความเลวทรามชั่วร้ายของมนุษย์” หรือหากจะให้เราใจง่ายขึ้น ก็มีคำพูดของทอม เพน นักคิดร่วมสมัยของกอดวิน กล่าวไว้เช่นกันว่า “รัฐบาลนั้นอย่างดีที่สุดก็คือความชั่วร้ายที่จำเป็น”⁶

ในเมื่อนักปราชญ์มองดูการเมืองว่าเป็นเรื่องชั่วร้าย แต่ในข้อเท็จจริงโดยพิจารณาจากผลระยะยาวของการเมืองและการใช้อำนาจรัฐเพื่อบริหารประเทศ ก็จะเห็นว่าผลดีเกิดขึ้นมากมาย หากไม่มีอำนาจรัฐและการใช้อำนาจรัฐเพื่อปกครองประเทศ เช่น สังคมไทย ก็ไม่ทราบว่าเป็นเราจะมิอะไรเหลืออยู่บ้าง มิถูกฝรั่งกลืนชาติเราไปหมดแล้วหรือ และเราจะยืนหยัดความเป็นเอกราชและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจพอที่จะช่วยให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่ต้องลดฐานะไปเป็นขอทาน เช่นหลายๆ ประเทศในเอเชียและแอฟริกาได้หรือ รัฐบาลจึงมิใช่สิ่งชั่วร้ายที่จำเป็นดังที่ทอม เพน กล่าวไว้ แต่เป็นความจำเป็นที่ยังผลให้เกิดประโยชน์แก่มวลมนุษยมหาศาล แต่ในการดำเนินการทางการเมืองน่าจะมีความชั่วร้ายและความไร้ศีลธรรม ปะปนอยู่ ผู้ที่มองโลกตามความเป็นจริง (Realist) จึงมองว่า**การเมืองนั้นคือดาบสองคม คมหนึ่งเพื่อผ่าตัด**

⁶ Harold D. Lasswell, อ้างแล้วใน *Power and Personality*, p.7.

ความเลวร้าย สร้างความดี อีกคมหนึ่งอาจทำลายคุณความดี ผดุงความชั่ว สุดแต่เราจะใช้คมไหน และมีกลไกในสังคมที่จะกำกับให้การเมืองอยู่ในครรลองของคุณความดี คุณประโยชน์ได้อย่างไร? นี่คือนประเด็นหลักและโจทย์สำคัญที่สุดของนักรัฐศาสตร์

บุคลิกภาพของผู้นำ ผู้ตาม จึงมีความสำคัญมากต่อกระบวนการนี้ หากมนุษย์ในสังคมตั้งปณิธานไว้ว่าจะนำเอาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ เพราะเห็นว่าเป็นระบบที่ให้ความเป็นธรรมมากที่สุด และสอดคล้องกับศักดิ์ศรีของมนุษย์มากที่สุด ก็คงจะต้องปมเพาะบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้เกิดในหมู่ผู้นำและผู้ตามทั้งหลาย ตามหลักที่ได้กล่าวไว้แต่ต้นแล้ว คุณภาพบุคลิกภาพของประชาชนกับระบบการปกครองต้องสอดคล้องกัน หากมีระบอบประชาธิปไตย แต่ผู้ใช้มีบุคลิกภาพเป็นผู้ใฝ่อำนาจนิยม (authoritarian personality) ระบบนี้ก็ต้อล้มเหลวในที่สุด

บุคลิกภาพประชาธิปไตยกับบุคลิกภาพใฝ่อำนาจนิยมแตกต่างกันอย่างไร? คำตอบเบื้องต้นก็คือ แตกต่างกันอย่างตรงกันข้าม บุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้นคืออย่างไร?

การให้ความหมายของบุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้น คงจะมีหลายสำนวน แต่ในเบื้องต้นนี้คงจะต้องขอพึ่งศาสตราจารย์ ฮาโรลด์ ลาสเวล อีกเช่นเคย เพราะท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาทางการเมือง ในหนังสือ “วัฒนธรรมพลเมือง” (Civic Culture) อัลมอนด์ และเวอร์บ่า ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของบุคลิกภาพประชาธิปไตยตามความหมายของศาสตราจารย์ ลาสเวล ว่ามีองค์ประกอบ 5 ประการ

1. บุคลิกเปิดเผย (open ego) ซึ่งหมายถึงการมีทัศนคติที่ดี และอบอุ่นต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
2. ความสามารถที่จะแบ่งปันคุณค่า (สิ่งที่มีประโยชน์) กับผู้อื่น
3. มีแนวโน้มที่จะยึดระบบคุณค่าแบบหลากหลายมากกว่าจะยึดถือระบบคุณค่าเดียว อาจแปลความว่าไม่มีวิสัยทัศน์คับแคบ
4. ให้ความไว้วางใจและเชื่อมั่นในสิ่งแวดล้อมทางสังคม และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
5. เป็นอิสระ (หรือปลอดจาก) ความกระวนกระวายใจพอประมาณ⁷

สำหรับศาสตราจารย์ ดร.สาโรจ บัวศรี ซึ่งมีอิทธิพลทางความคิดต่อการศึกษาไทย ก็ได้สรุปบุคลิกภาพประชาธิปไตยไว้ว่า ควรจะมี 3 ลักษณะ คือ

1. มีปัญญาธรรม ใช้เหตุผลในการตัดสินปัญหา
2. มีคารวะธรรม เคารพศักดิ์ศรีผู้อื่น
3. มีความสามารถที่จะแบ่งปันและร่วมมือกัน

การกำหนดคุณสมบัติบุคลิกภาพประชาธิปไตย อาจมีได้หลายๆ ลักษณะ แต่ส่วนใหญ่แล้วต้องมีความสอดคล้องกัน คือไม่ขัดแย้งกัน

⁷ Almond and Verba, *Civic Culture*, Boston and Toronto : The Little, Brown Series in *Comparative Politics*, 1965, p.9-10. ในวงเล็บผู้เขียนเพิ่มเติมเอง

สำหรับแนวคิดของท่านลาสเวล หากสังเกตให้ดี เป็นคุณสมบัติที่ตรงข้ามกับนักเผด็จการทั้งหลาย ลองนึกถึงจอมเผด็จการทั้งหลาย เช่น สตาลิน หรือฮิตเลอร์ หรือมุสโสลินี จะเห็นว่าบุคคลเหล่านี้ค่อนข้างจะมองโลกแคบ เช่น ฮิตเลอร์ คิดว่าชนชาติเยอรมันเท่านั้นที่สูงกว่าชนชาติอื่น และมีอคติต่อยิวอย่างหาที่เปรียบมิได้ ฮิตเลอร์ ไม่เคยไว้วางใจเพื่อนมนุษย์หรือเพื่อนร่วมงาน ในแง่นี้ตัวอย่างของสตาลิน ยิ่งชัดเจน เพราะสตาลิน กำจัดเพื่อนร่วมงานตลอดเวลา ที่สำคัญที่สุดของบุคลิกภาพเผด็จการก็คือหวงอำนาจเป็นที่สุด ไม่สามารถจะแบ่งปันอำนาจให้ใครได้และยังมีบุคลิกภาพที่ชอบปิดบัง ซ่อนเร้น ไม่เปิดเผย และเมื่อวิเคราะห์ให้ลึกลงไปถึงจิตวิทยา พวกเผด็จการทั้งหลายเป็นมนุษย์ที่มีความกระวนกระวายใจที่สุด

ลาสเวล ได้กล่าวถึงมูลเหตุของบุคลิกภาพของผู้ที่ใฝ่อำนาจว่ามาจากเมื่อยังเป็นทารกหรือในวัยเด็กนั้น ขาดความรัก ความอบอุ่น ชีวิตเต็มไปด้วยความกระวนกระวายใจ ท่านใช้คำว่า **“anxiety”**

ระบบการเลี้ยงดูภายในครอบครัวและระบบการศึกษาจะมีส่วนสำคัญมากต่อการสร้างบุคลิกภาพประชาธิปไตย จะมีแนวทางอย่างไรจะได้นำมากล่าวในตอนสุดท้าย

สำหรับในบทต่อไป จะได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการเมืองที่มีผลกระทบต่อระบบการเมือง โดยศึกษาเปรียบเทียบจากแนวกว้างจนถึงสังคมไทย

บทที่ 4

วัฒนธรรมการเมือง

คำว่าวัฒนธรรมนั้นมีความหมายที่กว้างขวาง หากแปลความตามความหมายที่กว้างที่สุด วัฒนธรรมก็คือวิถีชีวิต หากให้แคบเข้ามา ก็อาจแบ่งสาขาวัฒนธรรมออกเป็นนิติธรรม ศิลปหัตถกรรม คีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า เป็นรูปแบบและวิธีการต่างๆ ที่มนุษย์จะใช้ในการปฏิบัติเพื่อให้จริยธรรมแสดงผลตามสังฆธรรม สังฆธรรม และจริยธรรมนั้นจะยืนยงคงเดิมตลอดเวลา แต่วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ⁸ วัฒนธรรมการเมืองเป็นแนวคิดที่นักคิดชาวตะวันตกกำหนดขึ้นมาเพื่อศึกษาด้านการเมือง โดยมีข้อสมมุติฐานว่า วัฒนธรรมของสังคมมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมือง และให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมทางการเมือง ในความหมายที่แคบว่า หมายถึงแนวโน้มด้านความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง⁹ หรือหากจะกล่าวในอีกสำนวนหนึ่งของ

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้*, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539.

⁹ Almond and Verba, *อ้างแล้ว*, p.12-13.

เวอร์บ้า (Verba) ก็คือ “วัฒนธรรมการเมืองของสังคม ประกอบด้วยระบบความเชื่อถือ สัญลักษณ์ที่แสดงออก และค่านิยมซึ่งให้กรอบความหมายต่อสถานการณ์ทางการเมือง”¹⁰

วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ แต่กินความกว้างกว่าบุคลิกภาพ ขณะเดียวกันบุคลิกภาพก็มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมในบางแง่มุม แทนจะแยกไม่ออกกว่าเป็นผลทางวัฒนธรรมหรือบุคลิกภาพ เช่น คุณลักษณะที่ 4 เรื่องความไว้วางใจ และเชื่อมั่นในสิ่งแวดล้อมและเพื่อนมนุษย์ ซึ่งลาสเวล กำหนดให้เป็นคุณลักษณะสำคัญของบุคลิกภาพประชาธิปไตย ก็อาจเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของสังคมซึ่งมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพก็ได้ ฉะนั้นในส่วนที่กล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมือง บางส่วนอาจจะซ้ำกันบ้างกับบุคลิกภาพ

การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองนั้น นับว่ามีความสำคัญมากขึ้นในยุคสมัยใหม่ เพราะการจะวิเคราะห์ระบบการเมืองเพียงแต่ในแง่สถาบันการเมือง จะไม่ทำให้เราเข้าใจระบบการเมืองนั้นเลย จะเข้าใจได้ต้องเข้าใจด้วยว่าผู้เล่นการเมืองในระบบนั้น มองระบบการเมืองอย่างไร? มีความเข้าใจและให้คุณค่าต่อสถาบันการเมืองต่างๆ อย่างไร? และมีข้อสมมุติฐานหรือความเชื่อถือลึกลับๆ อย่างไร? ตลอดจนวิถีการและลีลาของการแสดงบทบาททางการเมืองสอดคล้องกับเจตนาารมณ์ของระบบหรือไม่? รัฐธรรมนูญของสองประเทศอาจจะเหมือนกัน แต่ผู้เล่นมีวัฒนธรรมการเมืองคนละอย่าง ผลที่

¹⁰ Lucian Pye and Sidney Verba, *Political Culture and Political Development*, Princeton University Press, 1965, p.513.

ปรากฏก็ย่อมแตกต่างกัน เช่น ชนชาติอังกฤษ กับฝรั่งเศสมีความแตกต่างกันด้านวัฒนธรรมการเมืองหลายประการ ที่สำคัญคือลีลาการแสดงออกหรือการเล่นการเมืองแบบฝรั่งเศสมักเรียกกันว่า “ideological style” ส่วนของอังกฤษนั้น เรียกกันว่า “pragmatic style” ฉะนั้น ระบบรัฐสภาซึ่งมีผลสำเร็จในอังกฤษ มักไม่ปรากฏผลเช่นนั้นในฝรั่งเศส จำเป็นต้องปรับรัฐธรรมนุญให้แตกต่างไปบ้าง โดยหยิบยืม **บางลักษณะ** ของระบบแยกอำนาจ หรือระบบประธานาธิบดีของอเมริกามาใช้ในขอบเขตจำกัด ทำให้แก้ไขข้อบกพร่องได้ **“ideological style”** คือลีลาการเล่นการเมืองที่เน้น **ลัทธิอุดมการณ์เกินขอบเขต และมีวิสัยทัศน์แคบ** เพราะเห็นว่าผู้ที่คิดแตกต่างจากตน คือผู้ที่ต่าง **ลัทธิ ไม่สามารถประนีประนอมได้** แต่ **“pragmatic style”** คือลีลาการเล่นการเมืองที่ **เน้นผลประโยชน์ในภาคปฏิบัติจริง ไม่เน้นลัทธิอุดมการณ์มากนัก** คนอังกฤษจึงมักได้รับการเหยียดหยามจากพวกฝรั่งเศสว่าเป็นชนชาติฟ้อค้ำ ส่วนคนอังกฤษก็มองพวกฝรั่งเศสว่าคั่งลัทธิอุดมการณ์เกินจำเป็น

เนื่องจากวัฒนธรรมการเมืองมีบทบาทสำคัญต่อระบบการเมือง จึงควรจะทำความเข้าใจว่าสาระของวัฒนธรรมการเมืองที่เอื้อต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นมีอะไรบ้าง

ซิดนีย์ เวอร์บ้า (Sidney Verba) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญบางประการของวัฒนธรรมการเมืองที่กระทบต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมี 5 ประการดังนี้¹¹

¹¹ Lucian W.Pye and Sidney Verba, p.529-550.

1. ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชนชาติ (National identity) ในสมัยก่อนเมื่อยังปกครองโดยกษัตริย์ เป็นไปได้ที่ประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบบการปกครองจะมีความรู้สึกแตกต่างกัน อาจมีทั้งมอญ เขมร ญวน ภายใต้การปกครองเดียวกัน แต่ในยุคสมัยใหม่ที่เป็นรัฐประชาชาติ และนำเอาระบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมเช่นนี้ หากประชาชนกลุ่มต่างๆ ยังขาดความรู้สึกผูกพันกับ**ชาติรัฐ** ก็จะเป็นมูลเหตุของปัญหาทางการเมืองต่อไป

ความรู้สึกผูกพันดังกล่าวนี้ มิได้หมายความว่าทุกๆ คนต้องมีเชื้อชาติเดียวกัน เช่น ในสหรัฐอเมริกา ประชาชนมาจากหลายเชื้อชาติ มีทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ชาวยุโรปตะวันตก ชาวอาฟริกัน ชาวเอเชียและลาตินอเมริกา แต่แม้ว่าจะมาจากหลายเชื้อชาติ ในที่สุดก็ยังมีความรู้สึกผูกพันร่วมกันเป็น **“อเมริกัน”** มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน เช่น วิถีชีวิตที่ชอบเสรีภาพ เคารพต่อรัฐธรรมนูญ และมองโลกในแง่ดี

ประเทศสวีตก็อีกตัวอย่างหนึ่งของชนชาติที่ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ มีทั้งเชื้อสายเยอรมัน ฝรั่งเศส อิตาลีและพวกโรมานซ์ แต่มีความรู้สึกผูกพันกัน มีเอกลักษณ์ร่วมกันเป็นสวีต

ฉะนั้น ความรู้สึกผูกพันเป็นชนชาติรัฐเดียวกันนั้น มิได้หมายความว่าความรู้สึกผูกพันต่อเผ่าพันธุ์เดิมของตนจะต้อสูญหายไป ความแตกต่างด้านภาษา ขนบธรรมเนียมและศาสนา อาจจะยังคงอยู่ เพราะมาจากหลายเผ่าพันธุ์ หลายเชื้อชาติ หลายวัฒนธรรม แต่ความผูกพันระดับชาติจะต้องเกิดขึ้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หากชาติรัฐนั้นจะยังคงอยู่ต่อไป การสร้างสาย

สัมพันธ์ให้เกิดความรู้สึกเป็นชนชาติรัฐเดียวกันนี้ จึงเป็นภารกิจหลักของระบบการปกครองในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ประเทศที่ล้มเหลวในการสร้างเอกลักษณ์ของชาติเพื่อให้เกิดความผูกพันเช่นนั้น มีตัวอย่างให้เห็นหลายประเทศในปลายศตวรรษนี้ เช่น สหภาพโซเวียตและยูโกสลาเวีย ซึ่งแตกสลายไปแล้วในช่วง 10 ปีที่แล้ว พวกชนเชื้อสายสลาฟ โครแอต บอสเนีย สโลวีเนีย ซึ่งอยู่ร่วมกันมาหลายศตวรรษแต่ไม่มีนักปกครองหรือกลุ่มผู้นำระดับชาติกลุ่มใดที่สามารถสร้างให้เป็นชนชาติรัฐเดียวกันได้

ภารกิจหลักของการสร้างความผูกพันของชนทั้งชาติให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของประเทศ เป็นพลเมืองสมบูรณ์แบบและมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติ จึงมีความสำคัญมากต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย หากสิ่งนี้ไม่เกิดขึ้นก็จะขาดเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ระบบอยู่รอดได้ ทั้งนี้เพราะระบบนี้ส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงออกที่จะเรียกร้องทวงสิทธิ **ฉะนั้น หากกลุ่มคนหลายเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม แต่ไม่มีความผูกพันเป็นแนวตั้งถึงระดับชาติ เมื่อมีการเรียกร้องเดินขบวน ก็อาจจะนำไปสู่การแตกแยก แยกหัก และล่มสลายของชาติรัฐ**

ความรู้สึกผูกพันเป็น “ชาติ” เดียวกัน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่สังคมไทยมีสิ่งนี้อยู่แล้ว เพราะสถาบันกษัตริย์ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างรัฐมาหลายศตวรรษ และภายใต้ราชวงศ์จักรี ความเป็นอัจฉริยะของบรมกษัตริย์ทุกพระองค์ได้สร้างความสามัคคีของชนชาติตลอดเวลา

ทำให้คนเชื้อชาติต่างๆ เผ่าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแขก ฝรั่งเศส จีน ญวน มีความรักหวงแหนแผ่นดินนี้และมีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ สถาบันกษัตริย์ และสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันทรงสนพระทัยต่อความทุกข์สุขของราษฎรทุกๆ หมู่เหล่าทุกๆ ศาสนา ทุกๆ เชื้อชาติ และได้สร้างความผูกพันของชนทั้งชาติไว้ในยามวิกฤตการณ์ แม้แต่ชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ในปัจจุบันก็มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชนชาติไทย มีความมุ่งหวังที่จะเห็นนโยบายของรัฐบาลเข้าไปเกื้อกูล อำนวยประโยชน์บำบัดทุกข์ บำรุงสุขเหมือนชนชาติไทยพื้นราบทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ควรจะกล่าวเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า ความรู้สึกผูกพันร่วมกันเป็นชาติเดียวกันนี้ มิใช่ภารกิจที่เสร็จสิ้นสมบูรณ์แบบแท้จริงแล้วภารกิจนี้เป็นภารกิจที่ต่อเนื่อง หากหลงลืมหรือละเลยก็จะเกิดความแตกแยก แยกสลายของชนชาติในที่สุด ฉะนั้น **กุศโลบายของรัฐและระบบการศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการสร้างชาติบนพื้นฐานของความรู้สึกเป็นเจ้าของประเทศร่วมกันและมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และมีเอกลักษณ์ร่วมกัน**

2. ความรู้สึกผูกพันกับเพื่อนร่วมชาติและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

ซิดนีย์ เฮอร์บา ได้ชี้ถึงมิติที่สองของวัฒนธรรมการเมืองที่สำคัญต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่สมาชิกในสังคม นอกจากจะผูกพันกันในระดับชาติแล้ว ยังต้องผูกพันและไว้วางใจกันระดับส่วนบุคคล ความผูกพันในข้อแรกเป็นความผูกพันแนวตั้ง ความผูกพันในข้อ 2 นี้เป็นความผูกพันแนวนอน

อันที่จริงก็เป็นสามัญสำนึกว่า ถ้าหากมนุษย์ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันก็คงจะทำอะไรร่วมกันไม่ได้ และในการต่อสู้ทางการเมืองคงจะไม่ยินยอมให้เกิดฝ่ายค้านที่ถูกตั้งตามกฎหมาย และคงจะไม่ยอมให้มีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันมาเป็นรัฐบาล เพราะต่างฝ่ายต่างพรรคการเมืองจะถือว่าฝ่ายตรงข้ามเป็นศัตรูของชาติและของกลุ่มของตน

ในเรื่องความรู้สึกไว้วางใจและไม่ไว้วางใจในความสัมพันธ์ส่วนบุคคลนี้ ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมหลายประเทศ ลูเซียน ปาย (Lucian W. Pye) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสังคมพม่า และมีข้อสังเกตว่า ชาวพม่าค่อนข้างจะมีความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน เบนฟีลด์ (Banefield) ศึกษาเกี่ยวกับสังคมอิตาลี ได้มีข้อสรุปเช่นกันว่า ชาวอิตาลีภาคใต้มักไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ชนชาติฝรั่งเศสจากชนบทก็มักมีคุณลักษณะมองโลกแคบและเห็นว่าเป็นคนจากที่อื่นที่แปลกหน้าไว้วางใจไม่ค่อยได้ คำว่า “Etranger” (ออกเสียง เอเตรงเจ) แปลว่า “แขก” หรือ คนแปลกหน้านั้น ชาวฝรั่งเศส มักคิดถึงคำว่า “Danger” (ออกเสียง ดังเจ) แปลว่า อันตราย การพบกับคนแปลกหน้าจึงมักนำมาซึ่งอันตราย¹² นักมานุษยวิทยามักวิเคราะห์วัฒนธรรมฝรั่งเศสว่าเป็นวัฒนธรรม **We/they** คือแบ่งแยกเขาออกจากเรา และทำให้พฤติกรรมการเมืองของผู้แทนราษฎรฝรั่งเศสในสาธารณรัฐที่ 3-4 มักจะมองผู้ที่เป็นฝ่ายรัฐบาลว่าเป็น **พวกเขา** แตกต่างจาก **พวกเรา** คือ ส.ส.

¹² Polly Platt, *French or Foe? Culture Crossing*, Ltd., 1994, p.24

แต่วัฒนธรรมหรือบางส่วนของวัฒนธรรม ย่อมเปลี่ยนแปลงได้เสมอ สาธารณรัฐของฝรั่งเศสในกรอบกติกาของรัฐธรรมนูญใหม่ได้สามารถปรับพฤติกรรมของนักการเมืองฝรั่งเศสให้เกิดการยอมรับบทบาทของกลุ่มการเมืองต่างๆ และมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันเป็นรัฐบาลและฝ่ายค้านตามปกติ

สำหรับสังคมอังกฤษ การวิเคราะห์ของโรส ชี้ให้เห็นว่า คนอังกฤษนั้นมีทัศนคติที่ค่อนข้างจะมองคนในแง่ดี มีความเชื่อมั่นไว้วางใจและระบบการศึกษาของผู้นำอังกฤษก็เน้นการสร้างบุคลิกภาพของผู้ดีและสุภาพบุรุษ มีความซื่อสัตย์ ไม่พูดโกหก โดยเฉพาะในรัฐสภา ฉะนั้นเมื่อเกิดกรณีรัฐมนตรีนีโพรฟูโม ถูกจับโกหกได้จำต้องลาออกใน ค.ศ. 1963 เพราะเป็นการทำลายภาพลักษณ์ของรัฐสภาและผู้แทนราษฎรที่จะต้องไม่พูดเท็จในสภา¹³

การเมืองไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการกล่าวหากันว่า โกหกกลางสภา บางทีก็ต้องสาบานต่อหน้าวัดพระแก้ว แม้กระนั้นก็ยังไม่เชื่อว่าพูดจริง ความไม่ไว้วางใจในคำพูดของกันและกันดูจะกลายเป็นภาพลักษณ์ของรัฐสภาไทยหากปล่อยให้เกิดขึ้นซ้ำๆ ซากๆ ก็คงกลายเป็นด้านลบของวัฒนธรรมการเมือง และอาจจะนำไปสู่เกมการเมืองที่เรียกว่า “Zero-Sum-Game” คือ เล่นการเมืองเพื่อทำลายคู่แข่งอย่างเดียว ในทำนองที่ว่า “ถ้าท่านได้ฉันก็เสีย ถ้าฉันได้คุณก็เสีย” ไม่มีการประนีประนอม ไม่มีผลประโยชน์ร่วมกัน

¹³ Lucian Pye and Sidney Verba, อ้างแล้ว, p.95.

หรือเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นเครื่องตัดสิน หากการเมืองไทยเข้าไปสู่ลักษณะเช่นนี้ ย่อมรักษาระบบประชาธิปไตยไว้ไม่ได้

3. ความรู้ ความเข้าใจ และความคาดหวังเกี่ยวกับบทบาท และผลกระทบของรัฐบาลต่อชีวิตความเป็นอยู่ และสังคมของประเทศ

มิติที่สามของวัฒนธรรมการเมือง ซึ่งจะกระทบต่อเสถียรภาพ และประสิทธิภาพของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ความรู้ ความเข้าใจ ความคาดหวัง ตลอดจนการประเมินค่าของประชาชนต่อผลการดำเนินงานของรัฐบาล ในเรื่องนี้อาจจำแนก ระดับความรู้ ความเข้าใจ ความคาดหวังได้ในลักษณะต่างๆ กัน

ในชุมชนสมัยก่อนที่ชีวิตความเป็นอยู่เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ภายในหมู่บ้าน และชาวนายังทำการเกษตรแบบยังชีพ ประชาชนอาจไม่สนใจต่อบทบาทของรัฐบาล อาจไม่ทราบด้วยซ้ำว่ารัฐบาลมีบทบาทอย่างไร นอกจากจะเก็บภาษีและเกณฑ์ให้ไปเป็นทหาร หรือไปทำงาน ฉะนั้นความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบของรัฐบาลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนจึงมีน้อย

แม้ในปัจจุบันก็ยังมีกลุ่มคนที่ไม่สนใจหรือคาดหวังอะไรจากรัฐบาล และนอกจากนั้นอาจยังมีกลุ่มคนที่ไม่ทราบว่ารัฐบาลมีอยู่ เช่น กลุ่มผีตอเคลือบในประเทศไทย

วัฒนธรรมการเมืองของกลุ่มคนที่ไม่ค่อยเข้าใจบทบาทของรัฐบาลที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และไม่สนใจ เป็นวัฒนธรรม

ที่อัลมอนต์ และเวอร์บ้า เรียกว่า **“Parochial political culture”** อาจแปลว่า **“วัฒนธรรมการเมืองของชาวบ้าน”**¹⁴

ขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง คือ วัฒนธรรมการเมืองที่อัลมอนต์ และเวอร์บ้า เรียกว่า **“Subject political culture”** อาจแปลว่า **“วัฒนธรรมการเมืองของราษฎร”** บางท่านแปลว่า **“วัฒนธรรมของพลชนิกกร”** แต่อาจจะสื่อความหมายไม่เหมาะสมกับสมัยปัจจุบัน วัฒนธรรมการเมืองราษฎร หมายความว่า ประชาชนมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลในลักษณะที่จะเป็นผู้รับ คือ รับทั้งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น รับทั้งภาระหน้าที่ที่รัฐบาลกำหนดให้ทุกคนปฏิบัติ เช่น เคารพกฎหมายและเสียภาษี

ความคาดหวังและการประเมินคุณค่าของบทบาทของรัฐบาล และผลกระทบจากรัฐบาล ยังสามารถจำแนกออกได้เป็นความรู้ความเข้าใจว่ารัฐบาลจะต้องบำบัดทุกข์-บำรุงสุขในเรื่องที่เกี่ยวกับแต่ละครอบครัว แต่ละหมู่บ้าน เช่น ต้องสร้างถนนหนทางให้หมู่บ้าน ต้องช่วยทำทางระบายน้ำ ให้น้ำให้การเกษตร ต้องหาตลาดให้สินค้าของตน

ในระดับที่สูงขึ้นก็อาจจะมีการคาดหวังว่า บทบาทของรัฐบาลสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นได้ สามารถที่จะพัฒนาประเทศโดยส่วนรวมได้และนำประเทศชาติไปสู่แนวหน้าของสังคมโลก และในระดับที่สูงที่สุดคือ **“วัฒนธรรมของพลเมือง”** ที่ทุกคนเชื่อว่าตนเองมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองและมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

¹⁴ Almond and Verba, *Civic Culture*, อ้างแล้ว, p.16.

การคาดหวังและประเมินบทบาทที่แตกต่างกันไปนี้ ย่อมมีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาล หากประชาชนเห็นว่ารัฐบาลไม่ได้ก่อประโยชน์ แต่กลับบีบบังคับให้ตนเองหรือกลุ่มของตนต้องทำในสิ่งที่ไม่อยากทำ ต้องเชื่อในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อ หรือเห็นว่ารัฐบาลไม่มีความยุติธรรม เพราะประชาชนคาดหวังในเรื่องยุติธรรมแตกต่างจากแนวคิดของรัฐบาล ประชาชนอาจหมางเมินรัฐบาล หรืออาจไม่เคารพเชื่อฟัง นำไปสู่ขบวนการ “Civil disobedience” เช่นในอินเดีย โดยไม่ยอมจ่ายภาษีบ้าง ไม่ยอมไปเป็นทหารบ้าง ก็จะทำให้ระบบขาดเสถียรภาพ

ในทางกลับกัน หากประชาชนคาดหวังมากๆ จากรัฐบาลให้สามารถบันดาลสิ่งต่างๆ ได้ และรัฐบาลไม่สามารถทำได้ ก็อาจจะมี การเรียกร้องมากขึ้น หรือการเดินขบวน ก็จะทำให้เกิดปัญหาเช่นกัน

วิสัยทัศน์ในการมองปัญหาแคบๆ ของพลสภานิกกร ก็อาจสัมพันธ์กับการเลือกผู้แทนราษฎรที่มองปัญหาของบ้านเมืองแบบแคบๆ แบบท้องถิ่นนิยม ไม่สามารถมองการณ์ไกลและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมได้ ก็จะกระทบต่อประสิทธิภาพของระบบ หรือนำไปสู่ นโยบายท้องถิ่นนิยม ขาดวิสัยทัศน์ระดับชาติและนานาชาติ

การพัฒนาวัฒนธรรมในมิตินี้จึงมีความสำคัญมากเช่นกัน

4. ความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ตลอดจนการประเมินบทบาทของตนเองในกระบวนการนี้

มิตินี้ เป็นมิติเกี่ยวกับความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ประชาชนเข้าใจหรือไม่ใน

กระบวนการนี้ รวมถึงความรู้ความเข้าใจในกฎเกณฑ์ กติกาของ การกำหนดนโยบาย การบังคับใช้นโยบาย บทบาทของพรรค การเมือง การเลือกตั้งกลุ่มผลประโยชน์ และนอกจากจะเข้าใจแล้ว มีระดับความเห็นชอบหรือความรู้สึกผูกพันต่อกติกาและกระบวนการ ดังกล่าวหรือไม่ หรือไม่ยอมรับในกติกานั้นๆ ยิ่งไปกว่านั้น ประชาชนมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองในกระบวนการนี้อย่างไร ประเมินความสามารถของตนเองได้หรือไม่

พรรคคอมมิวนิสต์ที่ดำเนินงานอย่างเปิดเผยในประเทศ ตะวันตก เช่น ฝรั่งเศส แต่อาจมีบทบาทที่ไม่เปิดเผยหรือบทบาท ใต้ดินอาจต่อต้านระบบรัฐสภาก็ได้ กลุ่มชาวจัดที่นิยมระบบ เผด็จการก็อาจจะต่อต้านกระบวนการประชาธิปไตยที่มักจะทำ อะไรก็อาจจะดูไม่ค่อยถูกต้อง สังคมที่มีกลุ่มคนประเภทดังกล่าว มากๆ มักจะเกิดวิกฤตศรัทธาต่อระบบ และนำไปสู่การยึดอำนาจบ้าง หรือความสับสนวุ่นวาย การเดินขบวน ฯลฯ แม้แต่ในสังคมไทยใน ช่วงปี พ.ศ. 2537-2538 ก็ยังมีขบวนการต่อต้านรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2534 ว่าไม่เป็นประชาธิปไตยเพียงพอ หรือหากเหตุผลนี้อ่อน ไปได้ก็อ้างว่าเป็นฉบับของ รสช. กลุ่มประชาธิปไตยซ้ายจัดก็ไม่ยอมรับ ถึงกับมี ร.อ.ฉลาด วรฉัตร อดข้าวอดน้ำประท้วง

การเมืองในระบบประชาธิปไตยต้องการการประนีประนอม โดยยึดทั้งหลักการและสภาพข้อเท็จจริง มีแต่หลักการแต่ไม่คำนึง ถึงสถานการณ์ที่แท้จริง ก็เป็นวิธิต่างที่ สุดโต่งไปทางหนึ่ง ยึดแต่ สถานการณ์และความจำเป็นแห่งสถานการณ์ โดยละเลยหรือไม่ คำนึงถึงหลักการ ก็สุดโต่งไปอีกทางหนึ่ง นักประชาธิปไตยที่แท้

จริงจึงมักยึดทางสายกลาง และใช้วิธีการเจรจาต่อรองโดยสันติวิธี เป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหา มิใช่ใช้กำลังหรือพลังกดดัน การใช้พลังกดดันไม่ว่าจะมาจากกองทัพหรือจากฝูงชน นับว่าผิดจริยธรรมทางการเมืองทั้งสิ้น

เราสอนประชาธิปไตยมาห้าสิบกว่าปีแล้ว แต่ก็ไม่แน่ใจว่าเราได้สอนกันถูกต้องหรือไม่ และประชาชนมองบทบาทของตนเองในกระบวนการนี้อย่างไร?

อัลมอนต์ และเวอร์บ่า ได้จัดประเภทของวัฒนธรรมการเมืองไว้ 3 ลักษณะ สองลักษณะแรกได้กล่าวไว้แล้ว คือ **“วัฒนธรรมการเมืองของชาวบ้าน”** และ **“วัฒนธรรมการเมืองของราษฎร”** สำหรับลักษณะที่ 3 คือ **“วัฒนธรรมการเมืองของผู้มีส่วนร่วม”** เรียกว่า **“Participant political culture”** คือมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และมองบทบาทของตนเองว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ นอกจากร่วมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแล้ว ยังเคยเขียนจดหมายไปถึงผู้แทนราษฎร เพื่อแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐบาล ติดตามข่าวสารทางการเมืองใกล้ชิด และอาจมีบทบาทในการจัดตั้งสมาคมผลประโยชน์และเป็นสมาชิกพรรคการเมืองด้วย

หากประชาชนกลุ่มใดมีลักษณะดังกล่าว อาจเรียกว่ามี **“Participant Political Culture”**

อย่างไรก็ตาม ควรจะกล่าวเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า ในระบบรัฐสภาแบบอังกฤษ หรือระบบของสหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน ก็มีใช้ว่าวัฒนธรรมการเมืองแบบที่สาม **“Participant Political Culture”**

จะเป็นแบบเดียวในสังคมของเขา แท้ที่จริงทุกๆ สังคมจะมีรูปแบบผสม อัลมอนต์ และเวอร์บ่า ได้กล่าวถึงรูปแบบผสมของอังกฤษที่มีทั้ง “parochial” “subject” และ “participant” ว่าเป็นรูปแบบที่เหมาะสม และเรียกผลรวมของรูปแบบผสมนี้ว่า “Civic political culture” ชื่อหนังสือของท่าน “Civic Culture” ต้องการอธิบายถึงคุณความดีของรูปแบบผสม เหตุผลของท่านก็คือ หากสังคมใดประชาชนส่วนใหญ่ เช่น เกินร้อยละ 80 ต่างก็ดีนรนและมีกำลังวังชาที่จะเข้าร่วมกระบวนการการเมือง สังคมนั้นคงจะหาความสงบยากจะเหมือนน้ำในกาที่เดือด เพราะทุกเม็ดตะกอนจะเคลื่อนไหลตลอดเวลา แต่ถ้าสังคมใดมีแต่พวก “parochial” ไม่รู้เรื่องอะไรเลยนอกหมู่บ้านของตน หรือมีแต่พวก “subject” คอยรับผลอย่างเดียว ก็คงจะดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ **ฉะนั้นรูปแบบผสมจึงเหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตยมากที่สุด**

ข้อค้นพบเช่นนี้น่าจะทำให้เราชื่นชมกับหลักของทางสายกลางของพระพุทธเจ้า มัชฌิมาปฏิปทา การไม่ยึดทางสุดโต่ง คือ หลักการที่สอดคล้องกับสังฆธรรมมากที่สุด

โดยสรุป มิติทั้งสี่ของวัฒนธรรมการเมืองตามที่เวอร์บ่า ได้นำเสนอนี้ สอดคล้องกับความต้องการของระบอบประชาธิปไตย นักทฤษฎีอื่นๆ ที่สนใจเรื่องเดียวกันอาจจะชี้ไปที่จุดเน้นบางประการแตกต่างกันบ้าง เช่น ลูเซียน ปาย อาจจะรวมมิติด้านความรู้สึกนึกคิด ด้านความเสมอภาค และเสรีภาพเข้าไว้ด้วย ซึ่งเป็นระบบค่านิยมที่สำคัญต่อระบอบประชาธิปไตย หรืออัลมอนต์ อาจจะมีการวางรูปแบบการนำเสนอวัฒนธรรมการเมืองแตกต่างออก

ไปในหนังสือ “Civic Culture” แต่โดยสรุปรวมความแล้วไม่มีการขัดแย้งกันระหว่างนักทฤษฎีทั้งหลาย

แต่ผู้เขียนรู้สึกลำเอียงมาในรูปแบบการนำเสนอของซิดนีย์ เวอร์บ้า มากกว่าผู้อื่น เพราะนอกจากจะเข้าใจง่ายแล้ว ยังรวมสาระไว้ได้มาก โดยใช้วิธีการนำเสนอที่ง่ายๆ นอกจากนั้นมิติทั้งสี่ยังมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกัน เช่น หากผลการดำเนินงานของรัฐบาลทำให้ประชาชนผิดหวังสม่ำเสมอ ก็จะมีผลกระทบไปถึงความรู้สึกผูกพันต่อระบบในแนวตั้ง ยกตัวอย่างเช่น ชนกลุ่มน้อยในสังคมตระหนักว่าถูกรัฐบาลของเสียงส่วนใหญ่กลั่นแกล้ง ไม่ให้ความเป็นธรรมตลอดเวลา ความรู้สึกเป็นเจ้าของประเทศคงลดลงไปเรื่อยๆ และในที่สุดก็จะเป็นไม่มีความรู้สึกรวมเป็นชนชาติ หรือชาติ “National identity” ในทำนองเดียวกัน หากชาติความรู้สึกผูกพันเป็นชนชาติเดียวกันตั้งแต่เริ่มแรก ก็คงไม่มีความรู้สึกกระตือรือร้นจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองหรือการเมือง

ในทางกลับกัน หากรัฐบาลสามารถสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน มีความจงรักภักดีต่อสัญลักษณ์และสถาบันเดียวกัน ก็จะช่วยให้ยึดโยงกันไว้อยู่ได้ในยามวิกฤตการณ์ที่เกิดการขัดแย้งอย่างรุนแรงด้านนโยบายการปกครองและความรู้สึกร่วมชาติจะเป็นแรงกระตุ้นให้อยากเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการการเมือง

หรือแม้แต่ความรู้สึกที่ไม่ค่อยไว้วางใจซึ่งกันและกันที่มักจะเกิดขึ้นในกลุ่มคนบางกลุ่ม แต่ถ้าหากเกิดความผูกพันระดับบนมากขึ้นเรื่อยๆ ก็จะไปมีส่วนลดความรู้สึกไม่ไว้วางใจกันในส่วนแนวนอน

หรือแม้แต่ในจุดเริ่มต้นหากขาด “National identity” ในจุดเริ่มต้น แต่ถ้าหากรัฐบาลและระบบการเมืองก่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มคนทุกๆ กลุ่มในสังคม ในที่สุดก็จะเกิดความรัก ผูกพัน และเกิดความเป็นชาติเดียวกัน

มิติทั้งสิ้นของวัฒนธรรมการเมือง จึงมีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด จึงนับว่าเป็นการจำลองแบบของสถานการณ์จริงในโลกของการเมือง

อย่างไรก็ตามก็ยังมีมิติที่ 5 ซึ่งมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากมิติทั้งสิ้นที่กล่าวมาแล้ว ในขณะที่มิติทั้งสิ้นนั้นคือเนื้อหาสาระของวัฒนธรรม แต่มิติที่ห้าคือแบบหรือสไตล์ของการแสดงออกซึ่งเนื้อหา

5. รูปแบบของการแสดงออกทางการเมืองหรือสไตล์ทางการเมือง

เป็นอีกมิติหนึ่งของวัฒนธรรมการเมืองที่มีความสำคัญต่อเสถียรภาพและประสิทธิภาพของระบบ นักรัฐศาสตร์มักแบ่งสไตล์เป็น 2 แบบ คือ สไตล์การเมืองที่เน้นลัทธิอุดมการณ์ เรียกว่า “ideological style” ซึ่งสปีโร กล่าวว่า เป็นเอกลักษณ์ของภาคพื้นทวีปยุโรป กับ “pragmatic style” ของพวกอังกฤษ¹⁵

สไตล์การเมืองที่เน้นลัทธิอุดมการณ์ มักสืบเนื่องมาจากลัทธิความเชื่อถือระบบปิด ขณะที่สไตล์ที่เน้นผลทางปฏิบัติจะมาจากพื้นฐานของลัทธิความเชื่อระบบเปิด

¹⁵ Lucian Pye and Sidney Verba, *Political Culture and Political Development*, p.545.

ระบบปิด (closed belief system) นั้น ไม่ยอมรับแนวคิดที่แตกต่างออกไป แม้แต่ได้รับข้อมูลใหม่ก็ยังเปลี่ยนความเชื่อเดิมยาก และมักจะวินิจฉัยปัญหาการเมืองจากข้อสมมุติฐานของลัทธิของตน เช่น ลัทธิโคโมนี่ จะวินิจฉัยปัญหาการเมืองจากกรอบแนวคิดหลักของตน หรือพรรคสังคมนิยมฝรั่งเศส ก็จะมีแนววินิจฉัยปัญหาจากกรอบแนวคิดของลัทธิสังคมนิยม และกลุ่มที่เชื่อถือนระบบทุนนิยมก็เช่นกัน ก็จะวินิจฉัยประเด็นปัญหาจากข้อสมมุติฐานของระบบการแข่งขันและกลไกของการตลาด

แนวคิดระบบเปิดนั้นตรงข้าม สามารถจะยอมรับแนวคิดที่แตกต่างกันออกไปได้ และวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากผลดี-ผลชั่ว หรือจากประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นมากกว่าจะวินิจฉัยจากลัทธิอุดมการณ์

นอกจากนั้น ในสไตล์ของอุดมการณ์นั้นมักเห็นความสำคัญของการแสดงออกที่เป็นคำพูด เป็นสัญลักษณ์ เป็นโวหารมากเท่าๆ หรือมากกว่าผลในเชิงปฏิบัติ สำหรับ **“ideological style”** นั้น คำพูดคือการปฏิบัติ มีคุณค่าในตัวของมัน แต่ใน **“pragmatic style”** จะเห็นคุณค่าของผลของการกระทำมากกว่าคำพูด และมองดูนโยบายแต่ละเรื่องว่ามีลักษณะเป็นเพียง **“เครื่องมือ”** ไปสู่จุดหมายปลายทางบั้นปลาย

คนอังกฤษและคนฝรั่งเศสนั้นมักมีสไตล์การเมืองแตกต่างกัน กล่าวกันว่าคนอังกฤษจะมี **“pragmatic style”** แต่นั่นก็เป็นเพียงแนวโน้มที่เป็นจริงในกลุ่มคนที่มาจากพรรคคอนเซอร์วาตีฟเป็นส่วนใหญ่ สำหรับกลุ่มคนจากพรรคเลเบอร์บางส่วนก็มี **“ideological style”** เช่นกัน แต่ไม่ทุกคน

สำหรับคนฝรั่งเศสนั้น กล่าวกันว่า มักติด “ideological style” และเป็นปัจจัยสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การเมืองฝรั่งเศสแตกแยกกันมาก โดยเฉพาะในเรื่องการยอมรับระบบการปกครอง (ในยุคสมัยก่อน ค.ศ. 1958 หรือก่อนจัดตั้งสาธารณรัฐที่ 5) และแม้แต่ในสมัยปัจจุบันชาวฝรั่งเศสก็ยังติดยึดการแสดงออกด้วยคำพูดที่เต็มไปด้วยด้วยหลักการ อุดมการณ์ เป็นชนชาติที่มองเห็นความสำคัญของการพูดที่มีตรรกะ มีหลักการและความสมบูรณ์แบบ ตลอดจนจนความงดงามของภาษา

เรื่องของลีลาการแสดงออกยังมีอีกประเด็นที่ควรกล่าวไว้ คือ **มารยาทของการแสดงออก** หากมารยาทของการแสดงออกพยายามรักษากฎเกณฑ์ กติกา และความเป็นสุภาพบุรุษ ไม่ก้าวร้าว หรือกล่าวคำหยาบคาย คำพรูสวาทรุนแรง ก็จะทำให้บรรยากาศของการแก้ไขข้อขัดแย้งดีขึ้น ในรัฐสภาไทยก็อาจมีลีลาของการกล่าวคำอภิปรายที่เป็นตัวอย่างของลีลาความก้าวร้าวที่มีแต่โวยวายแต่ขาดข้อมูลหรือตรรกะของการโต้แย้ง เป็นลีลาที่ไม่ให้นำมาเป็นตัวอย่างแก่นุชน และครูของเราบางคนก็อาจจะไปติดเชื่อและนำมาในห้องประชุมวิชาการ ทำให้บรรยากาศดูจะวังเวงชอบกล

ประการสุดท้ายในเรื่องวัฒนธรรมการเมือง ควรจะกล่าวไว้ด้วยว่า แม้การเมืองจะเป็นเรื่องสำคัญ แต่เราก็ไม่ควรให้การเมืองมาทำลายความสัมพันธ์กันส่วนตัว ในบางสังคม เช่น คอมมิวนิสต์ หากใครยึดแนวคิดไม่เหมือนตนหรือเหมือนผู้นำ มักจะมีปัญหาด้านความสัมพันธ์กันส่วนตัวไปด้วย แต่ในวัฒนธรรมการเมืองที่เหมาะสม ต้องรู้จักขีดแบ่งการเมืองออกจากเรื่องของความสัมพันธ์

ส่วนบุคคล หรือในชีวิตประจำวันของเราควรปลอดจากการเมืองบ้าง จอมพลเดอโกล เมื่อมารับตำแหน่งประธานาธิบดีฝรั่งเศส ค.ศ. 1958 พยายามจะลดระดับความขัดแย้งทางการเมืองลง เรียกว่า “**depoliticization**” ฉะนั้นจึงเป็นข้อที่น่าคิดแบบพาราดอกซ์ว่า สังคมที่จะเป็นประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต้องลดระดับของการขัดแย้งทางการเมือง และรักษาความสัมพันธ์หรือภารกิจด้านอื่นๆ ในสังคมให้ปลอดจากการเมือง เช่น ระบบราชการควรเป็นกลางทางการเมือง งานสังคมต่างๆ ไม่ควรมีการเมืองเข้ามาเกี่ยว กีฬาและความบันเทิงทั้งหลาย ไม่ควรมีพรรคการเมือง เป็นต้น

โดยสรุป วัฒนธรรมการเมืองคือกรอบที่ควรประพฤติปฏิบัติ ในทางการเมือง รวมถึงความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก การประเมินค่าในมิติด้านทั้ง 4 ที่กล่าวมาแล้ว ตลอดจนรวมถึงลีลาของการแสดงออกและ “การเล่น” การเมืองด้วย วัฒนธรรมการเมืองที่เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตยนั้น ไทยเราอาจมีบางเรื่องอยู่แล้ว และต้องการเพิ่มในบางเรื่อง ฉะนั้นเราควรจะศึกษาวิเคราะห์ วัฒนธรรมการเมืองของสังคมไทยเป็นการเฉพาะในบทต่อไป

บทที่ 5

วัฒนธรรมการเมืองของสังคมไทย

ในบทที่ 4 ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการเมืองในกรอบทั่วไป เพื่อวิเคราะห์ ศึกษาเปรียบเทียบสังคมต่างๆ ได้ สำหรับบทนี้จะได้อธิบายวิเคราะห์เจาะลึกเฉพาะสังคมไทยที่ยังมีปัญหาที่ควรปรับปรุงแก้ไข

วัฒนธรรมการเมือง นั้น หมายถึง ระบบความคิด อุดมการณ์ **ที่เกี่ยวข้องหรือที่มีต่อ**ระบบการเมืองและนโยบายสาธารณะของพรรคการเมืองต่างๆ ตลอดจน **ทักษะ ความสามารถ** ของสมาชิกในสังคม ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง **คำถามเบื้องต้น** ก็คือ ชาวไทยส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย **ตรงกันหรือไม่?** และระบบคุณค่าที่แท้จริงทางการเมืองของชาวไทยคืออย่างไร? การตอบคำถามเบื้องต้นนี้ จะมีความสำคัญต่อการศึกษาวินิจฉัยวัฒนธรรมการเมืองของชาวไทย

ที่หยิบยกประเด็นเรื่อง **ความรู้ ความเข้าใจของชาวไทย** โดยเฉพาะผู้นำทางความคิดและผู้นำทางการเมืองเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยนั้น ก็เพราะว่า ในช่วงสามปีที่ผ่านมาของยุคสมัยรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีประเด็นคำถามดังกล่าวเกิดขึ้น โดย ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี มักตั้งคำถามว่า นักวิชาการ ผู้วิจารณ์

แนวทางของรัฐบาล เข้าใจประชาธิปไตยตรงกับท่านหรือไม่? หากเกิดสภาวะช่องว่างระหว่างความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยของท่าน ผู้นำพรรคการเมืองที่บริหารประเทศ กับนักวิชาการ หรือนักการเมืองฝ่ายค้าน ก็เป็นที่คาดหวังได้ว่าจะเกิดปัญหาการขัดแย้งชั้นมูลฐาน หรือชั้นสมมุติฐานของคนในสังคมไทย และการขัดแย้งในข้อสมมุติฐานที่เป็นฐานคิดที่สำคัญเกี่ยวกับระบบการปกครองดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นการขัดแย้งที่รุนแรง ประนีประนอมได้ยาก ยกเว้นทั้งสองฝ่ายจะปรับความเข้าใจให้ตรงกันได้ และใช้เป็นหลักของการประพฤติปฏิบัติ

กลางบอกเหตุที่จะทำให้เชื่อได้ว่าเกิดความเข้าใจไม่ตรงกันนั้นก็มาจากทัศนคติ หรือท่าทีของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ที่ดูจะเชื่อว่า “ระบอบประชาธิปไตย” นั้น คือ **การปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่** ซึ่งโดยข้อเท็จจริง หลักการของ “Majority Rule” (คือการปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่) ก็เป็นหลักการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย แต่มีใช้เป็นเพียงหลักการเดียว ยังจะต้องมีหลักการอื่นควบคู่ไปด้วย แต่ที่สำคัญคือ การแปลความหมายของคำว่า “การปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่” ซึ่งหากแปลความว่า ชัยชนะในการเลือกตั้งคือการมอบอำนาจให้พรรคการเมืองที่มีชัยชนะสามารถจะไปกำหนดนโยบายอะไรก็ได้ **โดยไม่ฟังเสียงสะท้อนของประชาชนระหว่างที่บริหารบ้านเมือง** หากแปลความเช่นนั้น ก็จะเป็นการแปลความหมายที่คับแคบ และเข้าทางของนายคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ซึ่งเคยกล่าวไว้เสมอว่า ระบอบรัฐสภาอังกฤษเป็นระบอบที่มอบอำนาจอธิปไตยแก่พวกชนเพียงวันเดียว คือวันเลือกตั้ง หลังจากนั้นแล้ว

ประชาชนอังกฤษก็เปิดทางให้ชนชั้นนายทุนบริหารประเทศตามอำเภอใจ ในข้อเท็จจริง ระบบรัฐสภาอังกฤษมิได้เป็นอย่างที่นายมาร์กซ์ กล่าวไว้ ระบบรัฐสภาอังกฤษยังมีหลักการอื่นๆ ที่จะตีกรอบมิให้เกิดเผด็จการรัฐสภา และที่สำคัญ “วัฒนธรรมการเมือง” ของชาวอังกฤษ**ตีกรอบ**แนวประพฤติปฏิบัติของผู้นำทางการเมืองว่า อะไรบ้างที่ควรทำ อะไรบ้างที่ไม่ควรทำ ที่สำคัญคือ **หากนโยบายของผู้นำ**ทำให้เกิดเสียงคัดค้านแผ่ขยายวงกว้างในสังคมและหมู่ประชาชน เช่น กรณีที่นายกรัฐมนตรีเซอร์ แอนโทนี อีเดน (Sir Anthony Eden) สั่งทิ้งระเบิดคลองสุเอซ ปี ค.ศ. 1954 และเกิด**เสียงคัดค้าน**ทั้งในสภาสამัญ ในกลุ่มสมาชิกพรรคคอนเซอร์วาตีฟของท่านเอง ตลอดจนในสังคมอังกฤษอย่างกว้างขวาง ท่านนายกรัฐมนตรีก็ต้องถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกฯ นี่คือตัวอย่างของภาคปฏิบัติจริงของประชาธิปไตยอังกฤษ ที่**หลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก** เป็นเพียงหลักการเดียว และต้องใช้ประกอบกับหลักการอื่นๆ ที่สำคัญคือหลักการของ **“การปกครองโดยกฎหมาย”** หลักการ**เคารพต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน** และ**หลักการคานอำนาจ**

นักปราชญ์ในอดีตกาลที่มีบทบาทสำคัญต่อการหล่อหลอมความคิด อุดมการณ์ของชาวตะวันตก มีความตระหนักดีถึงผลของการใช้อำนาจ อำนาจนั้นมีทั้งคุณทั้งโทษ เป็นดาบสองคม หากใช้เพื่อผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรม ก็เป็นคุณ หากใช้เพื่อประหัตประหารคนดีและค้ำจุนคนชั่ว ก็เป็นโทษ ฉะนั้นผู้เป็นปราชญ์สมัยโบราณจึงพร่ำเตือนผู้มีอำนาจทั้งหลายว่า อำนาจนั้นทำให้คนเสื่อม ยิ่งมี

อำนาจสมบูรณ์แบบยิ่งเลื่อมอย่างสมบูรณ์แบบ อำนาจเผด็จการ ไม่ว่าจะอยู่ในกำมือของคนๆ เดียว หรือคนหมู่่มากก็เป็นมหันตภัย ทั้งนั้น จึงต้องคิดหาทางป้องกันมิให้เกิดระบบเผด็จการของ “เสียงส่วนมาก” ไม่ว่าจะผ่านทางรัฐสภา หรือทางอื่นๆ และหลักการที่สำคัญที่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดก็คือ 3 หลักการดังกล่าว คือ หลักของการปกครองโดยกฎหมาย หลักของการเคารพต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน และหลักการคานอำนาจและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ

หลักการของการปกครองโดยกฎหมายนั้น สืบเนื่องมาจากปรัชญาแนวคิดของอริสโตเติล ซึ่งได้อธิบายไว้อย่างละเอียดลออ และลึกซึ้งในหนังสือ **Politics** ว่า เหตุใดสังคมมนุษย์จะต้องใช้หลักกฎหมายปกครองสังคมในทุกๆ สังคม แม้ว่าจะได้นักปราชญ์ขึ้นมาปกครองสังคม นักปราชญ์ราชบัณฑิตเหล่านั้นก็ยังมี**ความเป็นมนุษย์**ที่อาจจะลำเอียง มือคดตี เข้าข้างตนเอง ทำให้ขาดความยุติธรรมได้บางครั้ง บางเวลา ทั้งนี้ ยังไม่ต้องพูดถึงผู้ปกครองที่ขาดทศพิธราชธรรม ที่มีสันดานหยาบ เช่น ตั๋งโต๊ะ ในเรื่องสามก๊ก ฉะนั้นเพื่อป้องกันมิให้เกิดความอยุติธรรมจำเป็นต้องมี “กฎหมาย” เป็นหลักในการปกครองสังคมมนุษย์ ในหลักการของการปกครองโดยกฎหมาย สมาชิกในสังคมทุกๆ คนจึงได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย **“เท่าเทียมกัน”** หากไม่กระทำผิดใดๆ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ผู้ปกครองจะจับกุมคุมขังผู้นั้นมิได้ นี่คือหลักของ **“Habeas Corpus”** ของระบบกฎหมายอังกฤษ (Habeas Corpus แปลว่า “ท่านมีตัวตน”) นอกจากนั้นในการบังคับใช้กฎหมายก็จะต้อง

บังคับใช้ให้เสมอเหมือนกัน จะยกเว้นให้ลูกหลานตนเอง แต่บังคับกับผู้อื่น เช่นนี้มิได้ อีกทั้งกระบวนการไต่สวนคดีความก็จะต้องมีกระบวนการที่ถูกต้อง เปิดเผย และเป็นธรรมแก่ทุกๆ คน นี่คือหลักนิติธรรม นอกจากนั้นหลักของการปกครองโดยกฎหมายยังจะต้องคำนึงถึงหลักของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมวลมนุษย์อีกด้วย

หลักของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมวลมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกากำหนดไว้ และเป็นคำประกาศเกียรตินำของรัฐธรรมนูญฉบับแรกของฝรั่งเศสในยุคสมัยการปฏิวัตินั้น เป็นปรัชญาแนวคิดที่เกิดจากนักปรัชญาคนสำคัญในกลุ่มนักทฤษฎี “สัญญาประชาคม” เช่น จอห์น ล็อก (John Locke) และ ฌ็อง ฌากส์ รูสโซ (Rousseau) จอห์น ล็อก นักคิดชาวอังกฤษสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 กล่าวไว้เป็นหลักการพื้นฐานเบื้องต้นว่า มนุษย์ในสังคมมารวมตัวกันเป็น “รัฐ” หรือเป็นชุมชนทางการเมือง (polity) เพื่อปกป้อง “ชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน” ของตนเอง สิทธิเสรีภาพในการที่จะพูด จะคิด จะทำ จะมีชีวิตอยู่อย่างปกติสุข มีทรัพย์สินสมบัติของตนเอง เหล่านี้เป็นสิทธิตามธรรมชาติ ซึ่งไม่มีผู้ใดจะยึดแย่งไปจากตนเองได้โดยชอบธรรม และเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพเหล่านี้ มนุษย์จึงมารวมตัว (คือทำสัญญาประชาคม) มอบอำนาจให้ผู้ปกครองที่จะปกครองสังคมนั้นๆ โดยมีหลักประกันสิทธิเหล่านี้

หลักของสิทธิเสรีภาพจึงเป็นหินลองทอง หรือเป็นฐานรากของรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญฉบับใด

ที่ไม่ยึดหลักสิทธิเสรีภาพ จะเรียกว่าเป็นรัฐธรรมนูญ คงจะเรียกไม่ได้ นี่คือหลักของลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism)

หลักของสิทธิเสรีภาพของปวงชน จึงเป็นหลักการที่เกิดควบคู่กับหลักการของการปกครองโดยกฎหมาย หมายความว่า จะเรียกกระบวนการปกครองใดว่าเป็นระบบที่ใช้กฎหมายปกครองจะต้องพิจารณาด้วยว่ากฎหมายที่บัญญัติขึ้นใช้นั้น ทำลายหลักการของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปวงชนหรือไม่? เช่น จะออกกฎหมายห้ามมิให้ประชาชนมีสิทธิในการที่จะพูด จะคิด จะทำ มิได้ **หากการพูด การคิด การกระทำดังกล่าว มิได้ก่อความเสียหายแก่ผู้อื่น** ข้อจำกัดของสิทธิเสรีภาพดังกล่าว คือ การกระทำนั้นๆ ต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่**ผู้อื่น**และ**ส่วนรวม** เช่น การตัดไม้ทำลายป่าเป็นการทำลายผลประโยชน์ของส่วนรวม กฎหมายจึงห้ามกระทำ การบุกรุกเข้าไปในเคหะสถานของผู้อื่น กฎหมายจึงห้ามกระทำ แม้แต่เจ้าหน้าที่บ้านเมือง (ตำรวจ) จะเข้าไปตรวจค้นบ้านของผู้ใดก็จะต้องมี**หมายค้น**เสียก่อน คือ ได้รับอนุญาตจากผู้มีอำนาจและมีเหตุผลที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย หลักของการปกครองโดยกฎหมายจึงเป็นหลักที่สอดคล้องกับหลักของสิทธิเสรีภาพของประชาชน หรือเป็นหลักที่ต้องเกิดขึ้นควบคู่กัน จะแยกออกจากกันมิได้

หลักสองประการดังกล่าวนี้ จึงเป็นกรอบเพื่อป้องกันมิให้เกิด**ระบบเผด็จการของเสียงข้างมาก** เพราะแม้ว่าผู้ได้ชัยชนะในการเลือกตั้งเข้ามาบริหารประเทศแล้วจะบริหารตามอำเภอใจโดยไม่เปิดโอกาสให้**เสียงข้างน้อย**ได้มีโอกาสแสดงทัศนะ ความคิดเห็น

ก็จะทำได้ ฉะนั้นหลักของการปกครองโดยเสียงข้างมากจึงต้องมีเงื่อนไขให้เสียงส่วนน้อยได้มีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นโต้แย้ง จึงมักจะพูดกันว่า ระบบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองโดยเสียงข้างมาก แต่ต้องเคารพเสียงส่วนน้อย (Majority Rule and Minority Rights)

นอกจากนั้น ที่สำคัญตามแนววิวัฒนาการของการเมืองในช่วง 200 ปีเศษที่ผ่านมา โดยเฉพาะตามแนวปรัชญาของการปกครองของสหรัฐอเมริกาและของอังกฤษ ระบบการ**คานอำนาจ** มีความสำคัญมาก หากเราเชื่อในปรัชญาของบรรพบุรุษเราทุกยุคทุกสมัย และทุกชนชาติว่า “อำนาจทำให้คนเสื่อม” ตามที่ ลอร์ด แอคตัน (Lord Acton) ท่านว่าไว้ “อำนาจที่สมบูรณ์แบบ ย่อมทำให้เสื่อมอย่างสมบูรณ์แบบ” หรือที่ แซมมวล บัทเลอร์ ได้กล่าวเป็นสุภาษิตซึ่งได้อ้างอิงไว้ในบทที่ 3 ว่า **“อำนาจทำให้มีนเมา หากใครสัมผัสกลิ่นอายเข้ามังกุ่มหลงและหยิ่งผยอง”** เราก็จะต้องสร้างกลไกเพื่อให้เกิดระบบการคานอำนาจ เช่น ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาจะเกิดการถ่วงดุลระหว่างสภาคองเกรสและฝ่ายบริหาร คือ ประธานาธิบดี และฝ่ายตุลาการ (ศาลสูงสุด) ในขณะที่ในระบบรัฐสภาอังกฤษจะเป็นระบบคานอำนาจในสภาสามัญ ที่มี **ฝ่ายค้าน**ทำหน้าที่ฝ่ายค้านอย่างเป็นทางการ ซึ่งผู้นำฝ่ายค้านได้รับขนานนามว่าเป็นผู้นำฝ่ายค้านในราชการของพระมหากษัตริย์หรือ สมเด็จพระราชินี (Her Majesty’s Leader of Loyal Opposition)

กล่าวโดยสรุป หลักการของระบบประชาธิปไตยจะต้องประกอบด้วย หลักการ 4 ประการดังที่กล่าวมาแล้ว จะใช้แต่เพียง

หลักการหนึ่งหลักการใดมิได้ วัฒนธรรมการเมืองที่ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยจึงต้องประกอบด้วยอุดมการณ์ ความศรัทธาในหลักที่ประกาศดังกล่าวข้างต้น หากนักการเมือง ผู้นำทางการเมืองเกิดไขว้เขวในหลักการดังกล่าว เช่น ชื่นชอบกับการบริหารที่ “ดูจะเด็ดขาด เข้มแข็ง” (ซึ่งบางครั้งก็เป็นภาพลวงตา) แต่ทำลายหลักของการปกครองโดยกฎหมายและสิทธิเสรีภาพของประชาชน เช่น กรณีปล่อยให้เกิด “การฆ่าตัดตอน” ในนโยบายปราบยาเสพติด หรือผู้บริหาร (ผู้มีเสียงส่วนมากในสภา) ไม่เปิดโอกาสให้เสียงส่วนน้อยได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามสมควร เช่น ปิดช่องทางการแสดงออกโดยควบคุมเวลาการประชุมสภาฯ (ลดเวลาลง) ควบคุมสื่อโทรทัศน์ของรัฐมิให้รายงานข่าวของฝ่ายที่มีความคิดเห็นแย้งกับฝ่ายบริหาร หรือผู้นำเกิดประกาศจุดยืนว่า “ผู้ใดคัดค้าน” แนวทางของรัฐบาล คือ “ผู้ไม่รักชาติ” หากเกิดกรณีต่างๆ เหล่านี้ แสดงว่าผู้นำทางการเมืองมิได้มีความเชื่อในอุดมการณ์ของระบอบและวิถีทางของประชาธิปไตย **และหากสังคมไทยเกิดความแตกแยกทางอุดมการณ์ทางการเมืองดังกล่าว คือ ฝ่ายหนึ่งไม่ศรัทธาในหลักและอุดมการณ์ของประชาธิปไตย แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีศรัทธา** หากเกิดสถานการณ์เช่นนี้ แน่แน่นอนที่สุดว่าอนาคตของระบอบนี้คงสั้น เหมือนสภาวะของเยอรมนีช่วงสมัยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 คือ ช่วงระหว่าง ค.ศ. 1918-1939 ที่ประชาธิปไตยของสาธารณรัฐไวมาร์ ต้องล่มสลายหรือกลายเป็นรัฐเผด็จการขัดแย้งที่ลึกซึ้งในเชิงปรัชญาการปกครองระหว่างฝ่ายลัทธินาซีนิยมและฝ่ายเสรีนิยม

กล่าวในมุมกว้าง อาจจะเป็นไปได้ที่วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยยังแกว่งอยู่ ผู้ที่ศรัทธาเชื่อถือแนวคิด แนวอุดมการณ์ของผู้นำ ซีอีโอ แบบ พ.ต.ท.ทักษิณ ก็มีอยู่จำนวนมาก ผู้ที่ไม่ศรัทธาในแนวทางนี้ ก็มีอยู่จำนวนมากเช่นกัน การแบ่งแยกในค่านิยมและหลักการพื้นฐาน หรือข้อสมมุติฐานพื้นฐานเช่นนี้ ย่อมบั่นทอนวัฒนธรรมการเมืองที่จะรองรับรัฐธรรมนูญฉบับ สสร. (พ.ศ. 2540) ฉะนั้นจึงอาจจะคาดคะเนได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็คงอยู่ไปไม่ยืดยกเว้นสังคมไทยเรียนรู้ได้ทันการณ์ และให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมการเมือง ได้แก่ ระบบค่านิยม ทศนคติ ปทัสถาน การประพฤติปฏิบัติ ที่สอดคล้องกับวิถีทางของประชาธิปไตย

ปัญหาที่สำคัญประการที่สองของสังคมไทยในปัจจุบัน นอกจากปัญหาการขาดความเข้าใจที่ตรงกันและแท้จริงเรื่องหลักการและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยแล้ว ก็คือ ปัญหาเก่าแก่ที่สืบเนื่องจากสังคมอุปถัมภ์ และค่านิยมเก่าๆ ที่อาจไม่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน

ทัลคอต พาร์สันส์ (Talcott Parsons) นักสังคมศาสตร์นามอุโฆษของสหรัฐฯ ได้จำแนกสังคมประเพณีกับสังคมยุคใหม่ว่า มีข้อแตกต่างกัน 4 ประการทางด้านค่านิยมและการประพฤติปฏิบัติ จะขอกล่าวไว้เพียง 3 ประการโดยสังเขป

1. สังคมประเพณี ยึดถือปทัสถานของ **ยศศักดิ์ ตระกูล เชื้อไข สถานภาพทางสังคม** เป็นหลักของการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่ง เรียกว่า **“Ascriptive Norms”** กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สถานภาพทางสังคมของมนุษย์ถูก “ลิขิต” มาแล้วตั้งแต่เกิด ว่าเกิด

ตระกูลใดก็จะมีสถานภาพของตระกูลนั้น เช่น เกิดในวรรณะพราหมณ์ของอินเดีย ก็จะมีสถานภาพของพราหมณ์ (คือผู้มีความรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวกับเทวัญญาของเทพเจ้า)

แต่ในสังคมยุคใหม่ ยุคอุตสาหกรรม **จะยึดถือปทัสถานของ “ผลสำเร็จ” จากการกระทำของตนเองเป็นหลักเกณฑ์**ของการคัดเลือก เรียกว่า **“Achievement Norms”** เราจึงมีระบบข้าราชการพลเรือนที่ระบบการแต่งตั้งข้าราชการยึดถือความสามารถ ความรู้ และผลสำเร็จในการทำงานของผู้นั้นเป็นเกณฑ์ของการคัดเลือกแต่งตั้ง และเรียกระบบนี้ว่า **“ระบบคุณธรรม-ความสามารถ” (Meritocracy)**

2. สังคมประเพณี ยึดถือ **“หลักเกณฑ์ที่เฉพาะเจาะจง”** ในความสัมพันธ์ทางสังคม เรียกว่า **“Particularistic Criteria”** ที่สังคมดั้งเดิม เราประพฤติปฏิบัติต่อมนุษย์แบบแยกแยะ หากเป็นเครือญาติเราจะให้สิทธิพิเศษต่างๆ แต่ถ้าเป็นผู้อื่นเราอาจจะไม่ค่อยไว้วางใจ หรือถือว่าเป็นศัตรู

แต่สังคมสมัยใหม่ใช้หลักสากลนิยม คือปฏิบัติต่อทุกๆ คนเท่าเทียมกัน เรียกว่า **“Universalistic Criteria”** เช่น การติดต่อซื้อขายทางธุรกิจ ในสังคมใหม่เราถือว่าทุกคนเท่าเทียมกัน ราคาสินค้าเท่ากันหมดไม่ว่าผู้ซื้อจะเป็นคนไทย คนฝรั่ง เป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ แต่สังคมดั้งเดิมจะแยกแยะ ในระบบการสอบเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ได้รับการพิจารณาเท่าเทียมกัน

3. สังคมประเพณี ยึดถือ **“Diffuse Role”** ในการทำงาน แต่**สังคมนวัตกรรมยึดถือ “Specificity Role”** นั่นก็คือ ในการทำงานในสังคมเกษตรไม่แบ่งแยกบทบาทในการทำงาน ทุกคนทำงานหลายๆหน้าที่ อาจทำทุกหน้าที่ตั้งแต่ไถนา หว่านกล้า เกี่ยวข้าวขนส่งไปขาย แต่ในสังคมนวัตกรรมจะมีการแบ่งงานในหน้าที่ให้เกิดความชำนาญเฉพาะเรื่อง

ความแตกต่างของการทำงานและวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันตามแนวทางของทัลคอต พาร์สันส์ นี้ เป็นการบรรยายคุณลักษณะทั่วไปของสังคมประเพณีกับสังคมสมัยใหม่ ไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นสังคมตะวันตกหรือสังคมตะวันออก และทุกๆสังคมทั้งตะวันตกและตะวันออกก็จะมีวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมประเพณีเดิม และวัฒนธรรมของสังคมนวัตกรรม แต่จะผสมอย่างไร ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง

สังคมอังกฤษดั้งเดิมเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วก็เคยเป็นสังคมศักดินา มีชนชั้นและระบบขุนนาง ซึ่งยังมีอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่สังคมอังกฤษก็ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องความเสมอภาคของบุคคลมาโดยตลอด โดยเฉพาะในวัฒนธรรมประเพณีขององค์การคริสต์ศาสนาที่ชูประเด็นของความเท่าเทียมกันของบุคคลในสายตาของพระเจ้า ทำให้ระบบคุณค่าเรื่องสิทธิความเสมอภาคของบุคคลกลายเป็นระบบคุณค่าคู่ขนานกับระบบคุณค่าของสังคมชนชั้น และวิวัฒนาการไปสู่ความสมบูรณ์แบบตามหลักแนวคิดของปรัชญาของยุคสมัยของเหตุผลของจอห์น ล็อก ในศตวรรษที่ 17 และยุคเสรีนิยมของเจอร์เมมี เบนแธม (Bentham) และจอห์น สจิวต มิล (J.S.

Mill) ในศตวรรษที่ 19 ขณะเดียวกัน ประเทศอังกฤษเป็นบ่อเกิดของการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีส่วนสำคัญชักนำให้เกิดระบบคุณค่าใหม่เรื่องความตรงต่อเวลา การแบ่งงานกันทำเพื่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้าน การยึดถือผลสำเร็จหรือระบบคุณธรรม-ความสามารถ (Meritocracy) เป็นหลักสำคัญของการทำงานและการบริหารงาน อีกทั้งค่านิยมเดิมที่สั่งสมกันมาหลายยุคหลายสมัยจากการอบรมสั่งสอน ทั้งในระบบครอบครัว และในสถานศึกษาของลูกผู้ดีอังกฤษ ที่เน้นวินัยตนเองและการทำงานเป็นทีม หรือความจงรักภักดีต่อหมู่คณะและสถาบัน และความซื่อสัตย์ต่อตนเองและหน้าที่ ตลอดจนความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ อีกทั้งความเสียสละในฐานะสุภาพบุรุษ ระบบคุณค่าเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้การเมืองในระบบประชาธิปไตยสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยผลสำเร็จตลอดมาหลายร้อยปี

สังคมไทยดั้งเดิมก็มาจากระบบศักดินาที่มีขุนนาง มีชนชั้น และระบบอุปถัมภ์ ชีวิตของชาวไทยตั้งแต่สมัยโบราณก็ถูกกำหนดไว้แล้วว่าเกิดมาในชนชั้นใด แต่ระบบการศึกษาในวัดก็พอจะเป็นช่องทางให้สามัญชนสามารถไต่เต้าขึ้นไปเป็นเจ้าของนายคนได้ และเพิ่งมาถึงยุคสมัยใหม่ที่ความเจริญทางเศรษฐกิจ การค้าอุตสาหกรรมทำให้ “ผู้สามารถ” ไม่ว่าจะเกิดมาจากชนชั้นใด สามารถไปถึง “ดวงดาว” ได้ แม้แต่เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่แต่เดิมก็สงวนไว้สำหรับข้าราชการและข้าราชการบริหารเท่านั้น บัดนี้ ผู้ทำธุรกิจเอกชน หากมีบทบาทช่วยเหลือทางสังคมจนเด่นชัดก็สามารถได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เช่นกัน (เรียกว่า “ดิเรกคุณาภรณ์”)

ประเด็นปัญหาของสังคมไทยนั้น เป็นปัญหาของการใช้ระบบอุปถัมภ์เกินขีดของความพอดี ระบบอุปถัมภ์ (patron - client - relation) มีทุกๆ สังคมแต่เก่าก่อน แต่สังคมไทยปัจจุบัน ระบบอุปถัมภ์ซึ่งเดิมเคยจำกัดไว้เฉพาะความผูกพันทางเครือญาติ-หรือความผูกพันที่เกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณี ปัจจุบันกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ผูกไว้ด้วย “เงินตรา” เรียกกันว่า “Cash nexus” คือผูกไว้ (ด้วยเงินสด) จะเห็นได้ชัดในระบบการเมืองที่เกิด **ระบบมุ้ง** ในพรรคการเมืองต่างๆ ที่ผู้อุปถัมภ์ (ด้วยเงิน) แก่สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้ที่มีอิทธิพลและเป็นคนคุมอำนาจที่แท้จริงในพรรค สมัยไม่นานมานี้ การจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีก็จะจัดสรรไปตามกลุ่มผู้นำซึ่งสามารถคุมคะแนนเสียงในกลุ่มของตนไว้ได้เท่าใด ระบบอุปถัมภ์บนพื้นฐานของเงินหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจึงกลายเป็นคุณลักษณะสำคัญของการเมืองไทย

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ระบบอุปถัมภ์ที่กลายพันธุ์มีความเข้มแข็งขึ้นแทนที่จะอ่อนตัวในสังคมการเมืองไทย อาจจะมาจกวัฒนธรรมของสังคมที่นักสังคมวิทยาเรียกว่า **“loosely structured society”** สังคมที่โครงสร้างทางสังคมค่อนข้างหลวม เช่น โครงสร้างของระบบการลงโทษทางสังคม ที่เรียกว่า **“Social Sanction”** ของไทยค่อนข้างจะอ่อนแอ หรือไม่เคร่งครัด ฉะนั้นแม้ว่าสังคมจะประณามการทุจริตจ้อราษฎร์บังหลวง แต่สังคมก็ยังยอมรับผู้ที่ทุจริตคอร์รัปชันเหล่านั้น มิหนำซ้ำยังไปอวยพรวันเกิดกันอย่างอุ้นหนาฝาคั่ง ถ้าเขาผู้นั้นยังมีอำนาจวาสนา ฉะนั้นการที่ถูกตราหน้าหรือกล่าวหาว่ารับทรัพย์ของผู้ใดเพื่อลงคะแนนเสียงให้จึงมิใช่

“อาชญากรรม” ที่จะทำให้ผู้นั้นอับอายขายหน้าไปตลอดชีวิต ตรงกันข้าม ผู้ไม่รับเงินอาจถูกตีตราว่า “โกงเขลา” เสียอีก ทั้งนี้ เพราะสังคมไทยขาดการบังคับใช้การแข่งชันทางสังคม (การลงโทษทางสังคม) และยังเป็นสังคมที่ “บุญชา” ผลสำเร็จทางเศรษฐกิจหรือผลสำเร็จทางตำแหน่งหน้าที่มากกว่าบุญชาผลสำเร็จของผู้ปฏิบัติธรรม หรือผู้รักษาอุดมการณ์ไว้ด้วยชีวิต สังคมไทยจึงขาดวิบุรุษทางจิตวิญญาณและอุดมการณ์ มีแต่การยกย่องผู้มีอำนาจวาสนา เป็นสังคมที่มักจะเอาตัวรอดตามคติของกวีสุนทรภู่ที่ว่า **รักษาตัวรอดเป็นยอดดี** ตลอดจนเป็นสังคม**ค่อนข้างฉาบฉวย**ชอบทำงานประเภท**ผักชีโรยหน้า** เราจึงเป็นประเทศที่ทำงานเพื่อรักษาหน้ากันได้อย่างดี เช่น การจัดงานเอเพค (Apex) ปี พ.ศ. 2502 ที่รัฐบาลทุ่มเงินและทรัพยากรมหาศาลเพื่อสร้างความประทับใจแก่อาคันตุกะผู้มาเยือน การจัดงานในลักษณะนี้ ประเทศที่เจริญรุดหน้าทางทวีปยุโรปและอเมริกายังขนานนามลักษณะการใช้จ่ายประเภท**ผักชีโรยหน้า** หรือการจัดงานต้อนรับแบบ**หรรหาวฟุ่มเฟือย** เสมือนยุคสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ว่า เป็นการบริโภคทรัพย์แบบ**หรรหาวฟุ่มเฟือย** (Conspicuous Consumption) ซึ่งชาวตะวันตกถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ฉะนั้นชาวตะวันตกอาจจะทำที่ชื่นชมพวกเราที่จัดงานต้อนรับพวกเขาอย่าง “พระราชา” แต่ในใจพวกเขาคงจะดูถูกดูแคลนพวกเราว่าทำตัวไม่สมฐานะ คือ เป็นกะยาจกแต่ยังอวดรวย อุปมาสุภาษิตไทยที่ว่า “กิ้งก่าได้ทอง”

ด้วยคุณลักษณะ นิสัยใจคอ และวัฒนธรรมของสังคมที่ขาดวินัยเคร่งครัด สังคมอุปถัมภ์ สังคมของผู้เอาตัวรอดและพึ่งพาผู้มีอำนาจ ระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงไม่เจริญรุดหน้าต่อไปตามความคาดหวังของนักวิชาการ หรือนักอุดมการณ์ที่เพียรพยายามร่างรัฐธรรมนูญให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุด ประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน จึงเป็นประวัติศาสตร์ของการร่างรัฐธรรมนูญบ่อยที่สุด เรามีรัฐธรรมนูญถึง 16 ฉบับ เฉลี่ยแล้วในช่วงเวลาทั้งหมด 72 ปีมานี้ เรามีรัฐธรรมนูญ 1 ฉบับต่อเวลา 4 ปีครึ่ง และหากในอนาคตเรายังไม่มียุทธศาสตร์และมาตรการที่จะสร้างวัฒนธรรมการเมืองขึ้นใหม่ ไม่ว่าเราปรับเปลี่ยนรัฐธรรมนูญอีกกี่ฉบับ เราก็คงจะประสบกับปัญหาดังเดิม เพราะ **“รัฐธรรมนูญที่แท้จริง”** มิได้สลักไว้ในหัวใจของเรา หรือเมื่อเราได้สลักร่างรัฐธรรมนูญไว้แล้ว เราก็ไม่เฝ้าหวงแหนมิให้ใครจะมาละเมิดบัพญญัตติรัฐธรรมนูญเหล่านี้ สังคมยังขาดพลังที่จะเป็นสุนัขเฝ้าที่เข้มแข็ง เราคงจะต้องมุ่งไปที่ระบบการศึกษาอบรมเพื่อสร้างบุคลิก นิสัย และวัฒนธรรมของชาวไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้ได้ใน 20 ปีข้างหน้า

บทที่ 6

การศึกษากับการพัฒนาบุคลิกภาพและ วัฒนธรรมทางการเมือง

หากบุคลิกภาพและวัฒนธรรมทางการเมืองมีส่วนสัมพันธ์กับระบบการเมือง การศึกษาก็เป็นปัจจัยตัวแปรที่สำคัญที่สุดในการดำรงรักษาหรือเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์เรื่องนี้ ควรเข้าใจด้วยว่า วัฒนธรรมและบุคลิกภาพนั้น แม้ว่าจะเป็ผลของการศึกษาและการเรียนรู้ แต่ก็สั่งสมกันมานานนับเป็นร้อยๆ ปี ฉะนั้น ก็ย่อมมีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาเช่นกัน

ลัทธิตูตมการณ์ ระบบคุณค่า เมื่อได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและบุคลิกภาพแล้ว ย่อมมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาโดยตรงหรือทางอ้อม ระบบการศึกษาในยุคสมัยของยุโรปตะวันตก ก็ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการเมืองในยุคสมัยศตวรรษที่ 18-19 ที่เน้นขบวนการของเหตุผล เสรีภาพและปลอดจากอิทธิพลศาสนาในระดับหนึ่ง ที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Secularization”

ฉะนั้น แนวคิดในการจัดการศึกษาของชาวยุโรปก็ถูกรอปรงำโดยวัฒนธรรมทางความคิดและการเมืองของยุโรป แม้แต่ในสมัยปัจจุบันแนวคิดในการจัดการศึกษาของพรรคคอนเซร์วาตีฟ และพรรคเลเบอร์ก็แตกต่างกัน เพราะพรรคทั้งสองต่างมีแนวคิดข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ต่างกัน

จากสภาวะของธรรมชาติที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับวัฒนธรรมเช่นนี้ จะมีช่องทางที่จะใช้การศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือพัฒนาบุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมืองได้หรือไม่? คำตอบคือ ย่อมได้ ภายใต้ข้อจำกัด

ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวในโลกนี้ ที่นอกจากจะมีเหตุผลและสะสมความจำได้แล้ว ยังสามารถจะเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองได้ อะคีเมติส เคยกล่าวไว้ว่า หากหากานติดให้ท่านยาวเพียงพอ และหาที่ยืนให้ท่านนอกโลก ท่านจะสามารถติดโลกให้ดูได้ แต่อะคีเมติส ไม่สามารถออกไปยืนนอกโลกได้ มนุษย์เราในแง่หนึ่งก็อยากที่จะหลุดพ้นจากตนเอง และมองโลกจากจุดยืนของตนเอง แต่ความพยายามของมนุษย์ที่จะหลุดพ้นจากอคติของตนเอง มีความเป็นกลาง และมีความเป็นวัตถุวิสัย มีผลสำเร็จ มากกว่าการออกไปยืนนอกโลก มนุษย์จึงสามารถเข้าใจตนเองได้ดีกว่าสัตว์ใดๆ ในโลก

จากความสามารถในการวิเคราะห์ข้อดี-ข้อเสียของตนเอง และระบบที่แวดล้อมตนเอง มนุษย์จึงมีปัญญาที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ดีกว่าเดิม เงื่อนไขเพียงแต่จะต้องทราบและตระหนักในข้อจำกัดและปัญหาเดิมเสียก่อน หากไม่ทราบข้อจำกัดของตนก็จะไม่

สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ถูกจุด

ผู้เขียนจึงเชื่อในการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เชื่อว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ทุกๆ เรื่อง ถ้าหากวิเคราะห์ปัญหาให้ถูกจุดและมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะแก้ไข

แนวทางการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมือง จึงต้องเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ ข้อจำกัดของมนุษย์ ธรรมชาติของการเมืองที่เป็นดาบสองคม มีทั้งผลดี-ผลร้าย **ต้องศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเมืองที่จัดตั้งตามกฎหมายและสถาบันสังคมที่วิวัฒนาการมาจากกาลเวลา และพฤติกรรมมนุษย์**

โดยสรุป หากจัดการศึกษาด้านการเมือง สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา เพื่อให้ผู้นำในอนาคตได้เข้าใจตรงกันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นเสียก่อน ต่อไปการที่จะกำหนดนโยบายการศึกษาในอนาคตเพื่อพัฒนาการเมืองจะเป็นเรื่องที่ยั่งยืน

ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันนี้ หากใครพูดถึงการศึกษาเรื่องการเมือง ในโรงเรียน จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำเป็นอย่างยิ่ง แต่ถ้าจะให้สอนประชาธิปไตยก็จะยินยอมให้สอน สิ่งที่คุณกำหนดนโยบายไม่ทราบก็คือ จะสอนประชาธิปไตยไม่สำเร็จหากไม่สอนการเมืองและธรรมชาติของการเมือง แต่ก็น่าเห็นใจผู้กำหนดนโยบาย เพราะทุกครั้งที่พอจะมีนักคิด นักแสดงในเวทีสาธารณะ ก็จะพูดถึงการเมืองในแง่ที่ไม่ค่อยจะตรงกับสัจธรรมที่จริง แล้วที่เขาพูดนั้นเป็นการเมืองในลัทธิมากกว่าการเมืองที่มีธรรมชาติของโครงสร้างของความรู้เช่นเดียวกับวิชาสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์

มนุษยศาสตร์ ฯลฯ

เป็นจุดยืนของผู้เขียนมานานแล้วว่า “การเมือง” คือ ศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีความเป็นกลางได้เช่นเดียวกับศาสตร์อื่นๆ และพิสูจน์ถูกผิดได้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสังคมศาสตร์แขนงอื่นๆ และเนื่องจากสมาชิกในสังคมทุกๆ คนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการการเมืองในระบบประชาธิปไตย ไม่ในลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง ฉะนั้นจะต้องศึกษาวิชาการเมือง เพื่อรู้จักสังคมของตนเองและธรรมชาติของตนเอง

เพื่อย่นย่อเวลาและเนื้อที่ จะใคร่ขอสรุปว่า การที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการเมือง ควรที่จะต้องคำนึงถึงหลักการและแนวปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ควรมองดูการศึกษาในความหมายที่กว้าง รวมถึงกระบวนการเรียนรู้ในสังคม

การศึกษากับการเรียนรู้เหมือนกันและต่างกันด้วย มนุษย์สามารถเรียนรู้ตามสภาวะธรรมชาติโดยไม่ต้องมีใครไปจัดการหรือจัดหาครูให้ เช่น เราเรียนรู้จากการได้ยินได้ฟังผู้อื่นพูด จากการกระทำของเราเอง จากการแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากสภาวะธรรมชาติเช่นนี้ทำให้มนุษย์ค้นพบไฟ การรู้จักทำเครื่องมือล่าสัตว์ การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การทำภาชนะใช้สอย และการจัดทำเครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนเรียนรู้ที่จะสร้างสัญลักษณ์ต่างๆ จนกลายเป็นตัวอักษร

การศึกษานั้น เป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ มีจุดมุ่งหมาย มีครู การศึกษาที่ถูกต้องและสมบูรณ์จะต้องมีการเรียนรู้เกิดขึ้น

แต่การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีการจัดการศึกษาก็ได้

ขอบข่ายของการศึกษาที่บทความนี้ตั้งใจจะพูดถึงจึงรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติและสังคม โดยที่ไม่มีผู้ใดตั้งใจจัดขึ้น จึงขอใช้คำว่า **การศึกษาและการเรียนรู้ในสังคม**

2. การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา

แพทยศาสตร์และจิตวิทยาได้เปิดเผยถึงความจริงที่ว่าทารกเมื่อเริ่มมีชีวิตในครรภ์มารดาก็เริ่มเรียนรู้แล้ว ในยุคสมัยปัจจุบันแพทย์จะให้ความสนใจใส่ใจต่อสุขภาพของมารดา เรื่องอาหารการกินให้สมบูรณ์ เพื่อให้ทารกได้เจริญเติบโตทางร่างกายและสมอง แต่ที่ไม่ค่อยย่ำเตือนกันคือเรื่องสุขภาพจิตของมารดาด้วย จิตแพทย์สมัยใหม่มีข้อมูลว่า หากมารดามีสภาพจิตเสื่อมโทรม มีความเครียดตลอดเวลา ทารกในครรภ์จะได้รับผลกระทบทางจิต

ความรู้ทางแพทย์สมัยปัจจุบันน่าจะช่วยให้เรียนแก่ผู้จัดการศึกษาว่า น่าที่จะให้ความสนใจใส่ใจในขั้นตอนเริ่มต้นนี้มากเท่าๆ กับตอนที่เด็กเกิดมาแล้วและไปโรงเรียนอนุบาล จริงอยู่ระบบครอบครัวและระบบการเลี้ยงดูทารกเป็นเอกลักษณ์ของสถาบันครอบครัว รัฐไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวมากนัก แต่สิ่งที่รัฐควรยุ่งเกี่ยวคือให้ข้อเสนอแนะเพื่อป้องกันความผิดหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของพ่อแม่ซึ่งยังขาดการศึกษาในเรื่องนี้

มาตรการที่เห็นในบางประเทศในยุโรปก็คือ จัดทำคู่มือ “ครอบครัวศึกษา” เพื่อแจกแก่คู่บ่าวสาวที่มาขอจดทะเบียนจากหน่วยงานของรัฐ คู่มือนี้อาจถือเสียว่าเป็นค่าสวัสดิการจากรัฐ เป็นของขวัญวันแต่งงานที่รัฐให้แก่ทุกๆ คู่ และในคู่มือนี้ก็จะมีข้อ

แนะนำการมีครอบครัว การดูแลกรรมมารดา การเลี้ยงทารก การวางแผนชีวิตด้านที่อยู่อาศัย การอนามัยและการครองเรือน คู่มือควรมีขนาดกะทัดรัดไม่ควรเกิน 100 หน้า ขนาดพ็อคเก็ตบุ๊คส์

นี่คือมาตรการการศึกษาขั้นต้นที่รัฐควรจัดให้แก่ทุกๆ ครอบครัว การจัดหนังสือคู่มือให้คู่บ่าวสาวในจังหวัดที่ทั้งคู่ต้องการเรียนรู้มีคุณค่า ประหยัดทรัพย์ ประหยัดเวลายิ่งกว่าการไปสอนในโรงเรียนขณะที่เด็กนักเรียนมีอายุเพียง 10-12 ขวบ สอนช่วงนั้นเด็กก็ไม่สนใจ สอนไปแล้วก็ลืม แต่ข้อแนะนำนี้มีได้ห้ามมิให้สอนในโรงเรียน ควรสอนหลักการให้เกิดประเทืองปัญญา แต่ที่จะให้นำไปปฏิบัติจริงคงจะต้องให้คู่มือเมื่อต้องการใช้จริงๆ

การนำคู่มือไปปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดวัฒนธรรมการเลี้ยงลูกใหม่ และคงจะได้มีการถ่ายทอดกันบ้างระดับหนึ่งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง แต่การมีหนังสือไว้คอยชี้แจงรายละเอียดจะช่วยป้องกันความคลาดเคลื่อนได้ดี

3. ระบบการเลี้ยงดูทารกมีผลต่อการหล่อหลอมบุคลิกภาพ ประชาธิปไตย

การสร้างบุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้นมิใช่เรื่องง่ายและหากเข้มงวดกับเกณฑ์การวัดอาจจะหาบุคคลที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยได้น้อยมาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์เกิดมานั้นช่วยตนเองไม่ได้เลย ไม่เหมือนสัตว์ประเภทอื่นที่สามารถเดินได้ วิ่งได้ในเวลาไม่ช้านาน แต่มนุษย์ใช้เวลาช้านาน และพ่อแม่ต้องพุ่มพักปกป้องรักษาเป็นแรมปีกว่าจะช่วยตนเองได้

ธรรมชาติของมนุษย์ตรงนี้ทำให้มนุษย์ขาดความมั่นคงในจิตใจตั้งแต่แรกเกิด ความไม่มั่นคงทำให้เกิดความกลัว ความกลัวที่จะสูญเสียความปลอดภัยทำให้มนุษย์ไขว่คว้าหาความมั่นคง การไขว่คว้าหาความมั่นคงในที่สุดไปจบลงที่ไขว่คว้าหาอำนาจ โทมัส ฮอบส์ นักคิดชาวอังกฤษศตวรรษที่ 17 จึงกล่าวไว้ว่า ชีวิตมนุษย์นั้นน่าเกลียดน่าชังและสิ้น เพราะขาดความมั่นคงและมีความกลัว มนุษย์จึงแสวงหาอำนาจตราบเท่าจนวันตาย

จากกฎธรรมชาติข้อนี้ ศาสตราจารย์ ฮาโรลด์ ลาสเวล จึงมีข้อเสนอให้สังคมเอาใจใส่ต่อระบบการเลี้ยงดูทารกตั้งแต่แรกเกิด ที่จะต้องให้ความอบอุ่น ความรัก ความปราศจากกังวลใดๆ ที่จะทำให้เกิดความกลัวหรือการขาดความรู้สึกมั่นคงตั้งแต่เด็ก ท่านจึงตั้งเป็นข้อสังเกตไว้เสมอว่า เหตุการณ์ในอนาคตถือกำเนิดมาจากครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น ครอบครัวที่วุ่นเหว่ ขาดความรัก

นักจิตวิทยาทางการศึกษาทางการเมืองจึงมักตั้งข้อสังเกตไว้ว่า สังคมที่มีระบบครอบครัวที่พ่อเป็นเจ้าชีวิตในบ้าน เช่น จีนและเยอรมันสมัยก่อน (Father-dominated families) มักจะเป็นสังคมที่ชอบระบบการปกครองแบบเผด็จการ

บทเรียนตรงนี้ก็คือ จะจัดระบบการเลี้ยงดู การฝึกอบรม ทารก-เด็กเล็กได้อย่างไร จึงจะได้ความพอดี ความสมดุลระหว่าง เสรีภาพและวินัย ระหว่างการได้รับความรัก ความอบอุ่นจากการพินิจพื่อแม่กับการพินิจตนเอง

ระบบการเลี้ยงดูแบบครอบครัวไทยก็มีข้อดีหลายประการ ด้านการให้ความรัก ความอบอุ่น แต่ของเราก็ยังมีจุดด้อยบาง

ประการ¹⁶ เรื่องสร้างวินัยในตนเอง ครอบครัวฝรั่งก็คงมีข้อดี - ข้อด้อยเช่นกัน ฉะนั้นในเรื่องระบบการเลี้ยงดูคงจะต้องมีการวิเคราะห์ศึกษาให้กว้างขวางลึกซึ้งซึ่งกว่านี้ จึงจะสามารถกล่าวได้อย่างมั่นใจว่าควรจัดระบบการเลี้ยงดูอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับสังคมประชาธิปไตย

4. ระบบการศึกษา การเรียนรู้ในสถานศึกษาระหว่างอายุ

5-12 ขวบ

ในหลักการของการจัดการศึกษาระดับนี้ การเรียนรู้ของเด็กตามวัยของความเจริญเติบโตคือลำดับขั้นของพัฒนาการด้านไซโค-มอเตอร์-ทักษะด้านการใช้วัยวะต่างๆ ส่วนของร่างกาย รวมถึงการพูด การใช้มือด้วย การพัฒนาด้านจิตใจ ความรู้สึก อารมณ์ (affective domain) และด้านการพัฒนาความรู้ ความคิด (cognitive domain) ส่วนความคิดในลักษณะของนามธรรมหรือการเข้าใจเหตุผลในลักษณะนามธรรมอาจจะพัฒนาได้ภายหลังความเข้าใจ มีเหตุผลในลักษณะที่เป็นรูปธรรม

การพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยในระดับเด็กเล็กถึง ป.3 ควรจะมีจุดเน้นไปที่อารมณ์ ความรู้สึก เจตคติ ทักษะ และจิตใจมากกว่าด้านความรู้ ฉะนั้นในการเรียนทุกๆ เรื่อง ทุกๆ วิชาจะต้องมีจุดประสงค์ของการสร้างบุคลิกภาพและวัฒนธรรมประชาธิปไตย

¹⁶ ฝรั่งเห็นปัจเจกบุคคลมากเกินไปทำให้สมาชิกในครอบครัวคำนึงถึงแต่สิทธิเสรีภาพของตนเอง ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันออกโดยเฉพาะจีนเน้นสิทธิของครอบครัวจนอาจจะหย่อนทางสิทธิส่วนบุคคล ระบบที่สมดุล คือ ต้องรักษาความสมดุลระหว่างสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลกับสิทธิของครอบครัวของส่วนรวมไว้เช่นกัน

ในความหมายดังที่ได้อภิปรายมาแล้ว เช่น **เรียนรู้ที่จะเคารพสิทธิของผู้อื่น** **เรียนรู้ที่จะแบ่งปันผลประโยชน์เพื่อน** **เรียนรู้เรื่องการทำงานเป็นทีม** **หมู่คณะ** **การแข่งขันที่มีกติกา** **การมีวินัยของหมู่คณะ** **การเป็นผู้นำที่เสียสละ** **การเป็นผู้ตามที่เคารพในกติกาและรับนโยบายกลุ่มไปปฏิบัติด้วยความเต็มใจ** **การเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็นที่มีเหตุมีผล** **การรับฟังการวิพากษ์วิจารณ์** และ **การรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์ที่ดี**

จุดเน้นที่ดีของระบบการศึกษาญี่ปุ่นที่เราควรดูเป็นตัวอย่างคือ การฝึกให้สมาชิกกลุ่มเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของกลุ่มมากกว่าประโยชน์ของส่วนตน ระบบฝรั่งดูจะเน้นปัจเจกบุคคลมากเกินไป ในปัจจุบันและอนาคตสังคมไทยกำลังจะตามรอยเท้าฝรั่งไปสู่สังคมที่สถาบันครอบครัวและชุมชนล่มสลาย และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ต้องการจะใส่เบรคแก่แนวโน้มที่จะดังตกรวดหนัก ฉะนั้นการจัดการศึกษาต้องปรับให้สอดคล้อง หันมาเน้นผลประโยชน์ของกลุ่มและผลประโยชน์ของครอบครัว ของชุมชนมากเท่าๆ กับผลประโยชน์ของส่วนบุคคล (คือต้องสร้างความสมดุลระหว่างความพอดีระหว่างปัจเจกบุคคล กับกลุ่ม)

การเรียนการสอนทุกๆ วิชาในห้องเรียน นอกห้องเรียนจึงต้องเน้นการสร้างบุคลิกภาพและวัฒนธรรมการเมือง หรือวัฒนธรรมที่ส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในความหมายที่สมบูรณ์

การส่งเสริมการเล่นกีฬาทีมจึงมีความสำคัญ แต่ข้อสังเกตก็คือ ผู้จัดด้านกีฬา บ่อยครั้งก็จะลืมจุดประสงค์ที่แท้จริงของการเล่นกีฬา คือ ฝึกให้คน**เสียสละ** **อดทน** **มีวินัย** และ**รู้จักแพ้เป็น**

ขณะนี้ดูแนวโน้มจะสอนให้รู้จักแต่จะเอาชนะ ไม่รู้จักแพ้ และที่ร้ายกาจคือ จะชนะโดยทุกๆ วิธีทาง ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกล ผิดกฎกติกาก็ยังใช้เพื่อให้ฝ่ายตนชนะ ทำให้บิดเบือนจุดประสงค์ของการกีฬา เพื่อฝึกเกมการแข่งขันที่ผิดกติกา เพื่อในชีวิตจริงจะได้มีน้ำใจนักกีฬา และรักษาระเบียบ กฎเกณฑ์ของสถาบันและสังคม

กิจกรรมลูกเสือในความหมายที่ถูกต้อง น่าจะมีบทบาทสำคัญในการฝึกการเป็นผู้นำ-ผู้ตามที่ดีเช่นกัน ภาพพจน์ของการจัดกิจกรรมลูกเสือมักเป็นภาพพจน์ที่ดีจะล้าสมัย แต่แก่นสารของการจัดกิจกรรมคือสร้างจิตใจให้เกิดความเสียสละ การสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันรับหน้าที่เป็นหัวหน้าและสมาชิกกลุ่ม เพื่อเรียนรู้การเป็นผู้นำ การเป็นผู้ตาม ฝึกให้จิตใจรักธรรมชาติ เข้มแข็ง อดทน ถึงเวลาที่ทุกโรงเรียนจะต้องเอาจริงกับกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี

การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยและวัฒนธรรมประชาธิปไตยนั้น ก็สามารถสอดแทรกได้ทุกๆ วิชา โดยเฉพาะวิชา**ภาษา**และ**ส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต** (วิชาสังคมและวิทยาศาสตร์) เทคนิควิธีสอนย่อมปรับตามวัยอายุ การสอนในรูปแบบของนิทาน เรื่องสมมุติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความยุติธรรม ความถูกต้อง ความดีงาม เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด และเป็นการวางพื้นฐานให้แก่วัฒนธรรมการเมืองในระบบประชาธิปไตย เต็มๆ อาจวิเคราะห์ในเชิงนามธรรม ไม่ได้ว่าความยุติธรรมคืออะไร แต่นิทานอีสปเรื่องหมาป่ากับลูกแกะ ชี้ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมว่าอะไรคือความยุติธรรม สำหรับเด็กที่มีอายุมากขึ้นระดับ ป.5-6 **วรรณกรรม**เรื่องมหาภารตะโดยย่อให้

เหมาะสมกับวัย น่าจะเป็นบทเรียนของการบริหารปกครองที่ขาดความเป็นธรรม

การเรียนประวัติศาสตร์และวีรกรรมของบรรพบุรุษที่ ตลอดจนวีรกรรมของชาวบ้านเพื่อรักษาเอกราช ก็ควรจะเป็นจุดเน้นของการสร้างความรู้สึกร่วมกันที่เป็นชาติไทย เข้าหลักของการสร้าง “National identity” ประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญตรงนี้ สำหรับวัยเด็กระดับประถม

จริยศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมด้านศิลปะดนตรี การละเล่นพื้นเมืองต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างปทัสฐาน แนวปฏิบัติให้เกิดการแยกแยะความชั่ว-ความดี และการรักความงาม ตลอดจนรักและภูมิใจในวัฒนธรรมไทย

นอกจากนั้น ศิลปะดนตรีเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอารมณ์สุนทรี การรักความมีระเบียบและความงาม ซึ่งเป็นพื้นฐานของความรักสันติ การสร้างสรรค์ และความรักในมนุษยชาติ

5. ระบบการศึกษา เรียนรู้ในสถานศึกษาระหว่างอายุ 13-16

ขอบ

ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและปีที่ 4 ระดับมัธยมปลายนี้ สามารถจัดการเรียนเรื่องระบบการปกครองและระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยโดยตรงได้ ในปัจจุบันหลักสูตรของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้เน้นให้เรียนเรื่องระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเรียนเรื่องสิทธิหน้าที่ของพลเมืองตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2

นอกจากการสอนเนื้อหาสาระโดยตรงเช่นนี้แล้ว โรงเรียนมัธยมศึกษาหลายๆ แห่ง ก็ยังมีกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นกิจกรรมพิเศษอีกต่างหาก

สิ่งซึ่งน่าจะเสนอแนะเพิ่มเติมก็คือ การสอนประชาธิปไตยจากหลักของกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเรื่องพรรคการเมือง และการเลือกตั้ง อาจไม่เพียงพอ ควรที่จะสอนจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในการเมืองไทย ควรได้มีการวิเคราะห์ศึกษาระบบการเลือกตั้ง ระบบพรรคการเมือง โดยเปรียบเทียบประเทศไทยกับต่างประเทศ ระบบกลุ่มผลประโยชน์ ตลอดจนบทบาทของประชาชน นักวิชาการ สื่อสารมวลชนต่อการพัฒนาการเมือง หากหลักสูตรนี้สูงเกินไปสำหรับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็ควรนำมาสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4

ในระดับมัธยมศึกษาชั้นนี้ ประเด็นที่กล่าวถึงเรื่องการสร้างเจตคติ ค่านิยมในระดับประถมศึกษา ก็ควรนำมาใช้ได้เช่นเดียวกัน แต่เนื่องจากเป็นวัยอายุที่สูงขึ้น กิจกรรมบางอย่างก็อาจปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับวัย เช่น อาจจะมีกิจกรรมสำรวจปัญหาของชุมชน กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและอาสาสมัครต่างๆ เช่น กลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ธรรมชาติ อาสาสมัครป้องกันไฟฟ้า อาสาสมัครป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติด อาสาสมัครต่อต้านการซื้อสิทธิ์-ขายเสียง เป็นต้น

6. การศึกษา การเรียนการสอน ระดับ ม.5-6 (อายุ 17-18 ปี)

การศึกษาระดับนี้เป็นการเตรียมเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และในแขนงวิชาชีพก็อาจจะเป็นการเตรียมเข้าสู่อาชีพ

การศึกษาด้านสังคมศาสตร์ ควรจะเน้นไปที่การพัฒนาความคิดวิเคราะห์ให้มากขึ้น เพื่อให้นักเรียนมีทั้งวิสัยทัศน์กว้าง และมีความรู้ ความคิดลึก อุปมาดัง **นักเรียนต้องสามารถเห็นป่าและต้นไม้ สามารถเชื่อมโยงป่าและต้นไม้ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีได้**

การสอนที่เน้นเชิงปรัชญาทางการเมืองและสังคม จึงเริ่มมีความสำคัญต่อความสามารถในการวิเคราะห์ แต่ต้องเป็นการสอนปรัชญาในแนวตั้งมากกว่าแนวนอน คือวัตถุประสงค์มิใช่ให้นักเรียนรู้ปรัชญาของนักปรัชญาต่างๆ แต่ต้องการให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์แบบนักปรัชญา ฉะนั้นหากเลือกแนวคิดวิเคราะห์แบบโสคราติส เพียงคนเดียวมาเป็นแกนหลักของการสอน ก็ควรจะดำเนินการได้ จุดเน้นคือ ต้องการให้นักเรียนคิดวิเคราะห์ประเด็นของความยุติธรรม ความเสมอภาค เสรีภาพ จุดมุ่งหมายของการจัดตั้งสังคม ชุมชน บทบาทของสถาบันครอบครัว สถาบันต่างๆ ทางสังคม กับการพัฒนามนุษย์ ฯลฯ นักปราชญ์บางท่านคิดวิเคราะห์ไว้อย่างไรในเรื่องเหล่านี้ นักเรียนในสมัยนี้วิเคราะห์ประเด็นเหล่านี้ได้อย่างไร

7. การศึกษา การเรียนในระดับอุดมศึกษา

นอกจากการเรียนการสอนวิชาเฉพาะในสาขาวิชาศาสตร์ และสังคมศาสตร์แล้ว ในแขนงวิชาอื่นๆ ก็ควรมีการเสริมวิชาเฉพาะเหล่านั้น โดยการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรหรือในห้องเรียนที่เน้นด้านปัญญา สุนทรียภาพมากเท่าๆ กับด้านกีฬา

ชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยควรจะจำลองรูปแบบของสังคมให้มากขึ้น นั่น คอรัซึนทำให้ นิสิต นักศึกษา จัดชมรมด้านส่งเสริมความคิดและปัญญาให้มากขึ้น เช่น ชมรมไต่वाที่ ชมรมแนวคิดใหม่ ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ชมรมดนตรี ชมรมศาสนา ชมรมการเมือง รุ่นใหม่ ชมรมพัฒนาชนบท ฯลฯ

การสอนปรัชญาในระดับอุดมศึกษาเพื่อให้เกิดแนวคิดกว้างของนักศึกษาในแขนงวิชาเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ก็ควรสอนให้คิดวิเคราะห์ประเด็นหลักในการเมืองและสังคม ทำนองเดียวกับในระดับมัธยมปลาย แต่ให้เข้มข้นกว่า โดยศึกษาเปรียบเทียบนักปรัชญาหลายๆ ตระกูล หลายสำนัก แต่ไม่ควรเปิดหลักสูตรวิชาปรัชญาแบบนำความคิดแต่ละคนมาอธิบาย จะทำให้การศึกษาวិชาปรัชญาเป็นเรื่องการท่องจำ น่าเบื่อหน่าย แต่ควรหยิบประเด็นหลักและตัวอย่างที่สัมพันธ์กับแขนงวิชาชีพที่นักศึกษาเรียนอยู่เป็นหลักในการสอน เช่น ประเด็นเรื่องความยุติธรรม ควรยกตัวอย่างปัญหาของการแพทย์สำหรับนักศึกษาแพทย์ ตัวอย่างปัญหาของการค้าสำหรับนักศึกษาเรื่องบริหารธุรกิจ เป็นต้น แต่ให้อ้างถึงหลักความคิดของนักปรัชญาประกอบแนวทางการแก้ไขปัญหา

การสอนประเด็นจริยธรรม ก็อาจสอนในบริบทของการต่อสู้ทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์กับหลักปรัชญาของนักปรัชญาควรมีกรณีศึกษา เช่น ขบวนการอหิงสา ของท่านมหาตมะ คานธี ขบวนการชาตินิยมของเนลสัน แมนเดลา ผู้นำอาฟริกาใต้

การสอนวิธีคิดวิเคราะห์ในลักษณะนี้ คือ การพัฒนาแนวคิดของผู้นำในอนาคตของเราให้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและลึกซึ้ง จะทำให้ได้ผู้นำรุ่นใหม่ที่เกิดลาดเฉียบแหลมทันสมัยทั้งด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี กับด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

จะขอยกตัวอย่างการสอนเรื่องความยุติธรรมในกรณีของนักศึกษากฎหมาย 2 กรณี ทั้งสองกรณีนี้ ศาสตราจารย์ธานีินทร์ กรัยวิเชียร รองคณบดี ได้นำมาอ้างอิงไว้ในปาฐกถาของท่านในวโรกาสเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระอัจฉริยภาพด้านกฎหมาย

กรณีแรก เป็นพระราชวินิจฉัยให้**ย้ายรับมรดกของหลานชาย** เรื่องเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยายอายุ 80 ปี ได้ยกกระเบื้อง 100 ตัว เป็นมรดกให้หลานชาย โดยหลานชายรับที่จะเลี้ยงดูยายจนชีวิตจะหาไม่ กระเบื้องราคาตัวละ 8 เหรียญ คิดเป็นมูลค่าทั้งหมด 800 เหรียญ ต่อมาหลานชายได้สมรสกับหญิงสาว ทำมาหากินมีลูกด้วยกัน 2 คน และมีรายได้เพิ่มขึ้น 200 เหรียญ ระหว่างที่ทำมาหากินด้วยกัน หลานชายถึงแก่กรรม สมบัติรวม 1,000 เหรียญ จึงตกเป็นของภรรยาและลูก 2 คน ตามกฎหมาย แต่ยายฟ้องร้องเพื่อขอแบ่งสมบัติ คิดความจึงเข้ามาสู่พระเนตร พระกรรณของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

พระองค์ทรงพระราชวินิจฉัยแล้ว กฎหมายไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ยาย จึงกลับคำวินิจฉัยของศาล และทรงตัดสินให้แบ่งสมบัติจากมรดกเดิม กระเบื้อง 100 ตัว คิดเป็นเงิน 800 เหรียญ ให้แก่ยายครึ่งหนึ่ง คือ 400 เหรียญ และที่เหลือให้แบ่งกันระหว่าง

ภรรยาของหลานและลูกชาย 2 คน

กรณีที่สอง เป็นคดี**โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยรับเด็กเป็นบุตร** เรื่องเกิดขึ้น ปี พ.ศ. 2519 โจทก์เป็นหญิง จำเลยเป็นชาย ทำงานอยู่ในโรงงานเดียวกัน มีความชอบพอกัน ได้มีเพศสัมพันธ์กันจนมีบุตร โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยรับเด็กเป็นบุตร แต่กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขณะนั้น มาตรา 1529 บัญญัติไว้ว่า การฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรให้มีได้ 2 กรณี คือ เมื่อบิดา-มารดา ได้อยู่กินด้วยกันอย่างเปิดเผยในระยะเวลาซึ่งหญิงมารดาอาจตั้งครรภ์ได้ หรือเมื่อมีพฤติการณ์ที่รู้กันทั่วไปตลอดมาว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย ฉะนั้นในกรณีนี้จึงไม่เข้าข่ายของกฎหมาย

ท่านผู้พิพากษาซึ่งนั่งบัลลังก์ขณะนั้น ตระหนักดีว่ากรณีนี้หญิงไม่ได้รับความเป็นธรรม แต่จะแก้ไขอย่างไรก็ทำไม่ได้เพราะกฎหมายไม่เปิดช่อง และปัจจุบันก็มีใช้ยุคสมัยของสมบูรณาญาสิทธิราชที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชวินิจฉัยได้

นี่คือปัญหาของกฎหมายที่ยังมีข้อจำกัดในการที่จะสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้ ต่อมาจึงได้มีการแก้ไขมาตรานี้ และมีมาตราใหม่ 1555 ซึ่งกำหนดว่า เมื่อชายได้ร่วมประเวณีกับหญิงมารดาในระยะเวลาที่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าเด็กนั้นมีได้เป็นบุตร/หรือธิดาของชายอื่น ชายผู้นั้นจะต้องรับเด็กเป็นบุตร

ทั้งสองกรณิดังกล่าวทำให้เห็นว่าเรื่องความยุติธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก และกฎหมายพยายามจะสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้น แต่ก็มีข้อจำกัดได้เสมอ เพราะบทบัญญัติในกฎหมายบางครั้งก็อาจจะไม่ครอบคลุมถึงกรณีต่างๆ ที่อาจจะเกิด

ขึ้นในอนาคตเกินความคาดหมายของผู้อื่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันจึงทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ดังต่อไปนี้

“โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรจะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาบรรทัดใดๆ โดยคำถึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ดูจะไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ...”¹⁷

8. การเรียนนอกระบบโรงเรียน การศึกษาตลอดชีวิต

เท่าที่กล่าวมา 7 ข้อนั้น ยกเว้นข้อที่ 1 เป็นการจำกัดเฉพาะระบบโรงเรียน แต่การเรียนการสอนเกิดขึ้นนอกห้องเรียนตลอดเวลา

ระบบสังคมประภคิต (Socialization) คือการหล่อหลอมบุคลิกภาพและวัฒนธรรมของสมาชิกในสังคม เกิดขึ้นทั้งในสถาบันครอบครัว โรงเรียน ชุมชน หมู่เพื่อน ในการทำงาน จาก การสัมผัสกับข้อมูล จากสื่อสารมวลชนและตัวอย่างของการกระทำของผู้นำ

บางครั้ง เมื่อประชาชนวิพากษ์วิจารณ์ระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนเรื่องศีลธรรม ครูมักจะย้อนถามมาว่าโรงเรียนนั้นสอนดีอยู่แล้ว แต่เด็กเมื่อพ้นจากวัยเรียนหรือออกจากห้องเรียน

¹⁷ พระบรมราชโองการในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ เนติบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2515 อ้างในปาฐกถาเฉลิมพระเกียรติเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับพระอัจฉริยภาพด้านกฎหมาย โดย ศาสตราจารย์ธานีินทร์ กรัยวิเชียร หน้า 10.

มักไปได้ตัวอย่างที่เลวทรามของผู้ใหญ่ การโต้แย้งของครุณ์นับว่าถูกต้องเช่นกัน

การจัดตั้งแวดล้อมในสังคม จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง หากในล้อมมวลชนซึ่งนำไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควรหรือระบายสีมากเกินไป ก็จะทำให้เกิดทัศนคติไม่ดีต่อการเมือง หรือนักการเมืองอาจประพฤติไม่เหมาะสม ถูกจับเรื่องบ่อนการพนันบ้าง ถูกฟ้องเรื่องการหนีภาษีบ้าง คำของเถื่อนบ้าง หรือแม้แต่พฤติกรรมที่ดูเหมือนเด็กทารก ขาดวุฒิภาวะ ชื่อลึทธิ ขยายเสียง หากเกียรติยศเป็นสิ่งที่เงินตราซื้อได้ และมีข้อมูลหนาหูทุกวันในข่าวหนังสือพิมพ์และตามเสียงกระซิบ เยาวชนซึ่งเติบโตขึ้นมาในสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ก็ย่อมหมดศรัทธาต่อระบบการเมืองแบบนี้และจะหันไปหาระบบอื่น

ฉะนั้น **ครุฑที่สำคัญที่สุดของเยาวชนด้านวัฒนธรรมการเมือง** คือนักการเมืองและผู้นำทางการเมือง รองลงมา คือ สื่อสารมวลชน หากผู้นำสองกลุ่มไม่ตระหนักในบทบาท ภาระหน้าที่ของตนด้านการวางกรอบตัวอย่าง การแสดงลีลาทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบบและวิถีชีวิตประชาธิปไตย ก็หมดหวังสำหรับอนาคตการเมืองไทย จะปรับรัฐธรรมนูญอีกสักกี่ฉบับ ก็ไม่สามารถพัฒนาการเมืองไทยได้ เพราะรัฐธรรมนูญที่แท้จริงคือ รัฐธรรมนูญในจิตใจของประชาชนและในวัฒนธรรมการเมืองของประชาชน หากขาดวิญญานประชาธิปไตยและบุคลิกภาพวัฒนธรรมประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญก็คือพานทองธรรมดาๆ ซึ่งในสมัยเมื่อ 50 กว่าปีมาแล้ว ชาวไทยต่างจังหวัดคิดว่าเป็นลูกเจ้าคุณพหลฯ

ปัจจุบันนี้แม้ว่าชาวไทยส่วนใหญ่จะพัฒนามาไกลกว่าจุดนั้น แต่ก็ยังคงคิดว่ารัฐธรรมนูญอยู่ที่อักษรที่ผจงเขียนไว้เป็นมาตรฐานทางกฎหมาย หากทราบเกินเลยไปจากนี้ไม่ว่า **เบื้องหลังของอักขระวิธี ก็คือ สปิริตของกฎหมายหรือวิญญาณและเจตนารมณ์ของกฎหมาย**

จะเขียนรัฐธรรมนูญในจิตวิญญาณของชาวไทยได้อย่างไร คือประเด็นที่นักพัฒนาการศึกษาจะต้องขบคิดไปอีกนาน

บทที่ 7

การปฏิรูปการศึกษาและ การสร้างความเป็นพลเมือง

การพัฒนาการศึกษา กับ การพัฒนาการเมือง จึงเป็นของคู่กัน นับตั้งแต่ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 ได้ปฏิรูปการศึกษาตามแผนใหม่ เพื่อพัฒนาการบริหารบ้านเมืองให้ทันสมัย จนกระทั่งรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่ทรงดำริจะมอบรัฐธรรมนูญแก่ พลสกนิกรของพระองค์ จึงได้มีพระราชโองการออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับฉบับแรกของไทย พ.ศ. 2464 เพื่อจัดการศึกษา แก่ทวยราษฎร์ ชั้นประถมศึกษา 4 ปี จนถึงยุคสมัยของคณะราษฎร หลังจากการปฏิวัติครั้งใหญ่ พ.ศ. 2475 แล้ว ก็กำหนดนโยบาย การศึกษาเป็นนโยบายหลักของคณะปฏิวัติ และสมัยปัจจุบันที่ได้มี การปฏิรูปการศึกษาถึง 2 ครั้งแล้ว แต่เป้าหมายของการสร้างความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยก็ยังคงเลื่อนวาง

ข้อสมมุติฐานของผู้นำทางการเมืองและผู้นำทางการศึกษาก็คือ การศึกษานั้นหากจัดให้กว้างขวางและยกระดับให้สูงขึ้นก็จะมีผล ทำให้เยาวชนเติบโตขึ้นมาเป็นประชาธิปไตย ฉะนั้น จากยุคสมัย ก่อนที่จัดการศึกษาภาคบังคับเพียง 4 ปี ระดับประถมศึกษา ก็ได้

มีความพยายามจะขยายเป็น 7 ปี ใน พ.ศ. 2503 และต่อมาก็จะลดลงมาเหลือ 6 ปี ใน พ.ศ. 2520 ตามแผนการศึกษาปีนั้น และความพยายามในช่วงนี้คือการจัดการศึกษาภาคบังคับ 6 ปีให้แก่เด็กให้ได้เกือบจะเต็ม 100 เปอร์เซ็นต์ แต่ก็ยังไม่เพียงพอเพราะต่อมาก็ หลังการประชุมเรื่องการศึกษาปวงชน จัดโดย ยูเนสโก ยูนิเซฟ และธนาคารโลก ที่หาดจอมเทียน พ.ศ. 2531 รัฐบาลไทย (โดยกระทรวงศึกษาธิการ) ก็เห็นชอบให้จัดการศึกษาพื้นฐาน (ฟรี) ให้แก่เยาวชนจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และต่อมารัฐบาลของ ฯพณฯ ชวน หลีกภัย (พ.ศ. 2535 - 2538) ก็มีมติคณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการของการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ซึ่งหลักการนี้ได้ทำให้เป็นจริงขึ้นในรัฐบาลชวน 2 (พ.ศ. 2540 - 2544) เมื่อได้มีกฎหมายการศึกษา ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทฉบับแรกของไทย (พ.ศ. 2542) กำหนดให้การศึกษาภาคบังคับ 9 ปี คือ จากประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 และจะต้องจัดการศึกษาแบบให้เปล่าตามรัฐธรรมนูญมาตรา 43 อย่างน้อย 12 ปี (จากประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6)

โดยสรุป ความพยายามที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่เยาวชนชาวไทยจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ก็มาบรรลุนในสมัยนี้ และคนรุ่นใหม่ของเราเกือบทุกคนก็คงจะมีพื้นฐานทางการศึกษาค่อนข้างสูง คืออย่างน้อย 12 ปี ซึ่งน่าจะเพียงพอในขั้นต้นเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย และกระบวนการประชาธิปไตย แต่ในเชิงคุณภาพ มาตรฐาน ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนการสอน จะบรรลุ

เป้าหมายหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับหลักสูตรการเรียนการสอน และคุณภาพของครู

ประเด็นคุณภาพมาตรฐานนี้เป็นประเด็นที่สำคัญ หลายประเทศในยุโรปซึ่งเริ่มประชาธิปไตยก่อนเรา ก็ได้ให้ความสำคัญเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เช่น สหรัฐอเมริกา ก็ได้ให้ความสำคัญแก่วิชา “Civic Education” ตั้งแต่ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งในภาษาไทยเราใช้คำว่า “หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม” เยอรมนีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความรู้ ทักษะคติและค่านิยมของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยแก่เยาวชนและพลเมืองมากเป็นพิเศษ ภายหลังประสบการณ์ที่ขมขื่นในยุคนสมัยลัทธินาซีนิยมครองเมืองช่วงก่อนสงครามโลก และระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนอังกฤษซึ่งเป็นประเทศ “แม่แบบของระบอบประชาธิปไตย” อาจมีปัญหาน้อยกว่าประเทศอื่นๆ แต่กระนั้นในช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อรัฐบาลต้องขยายสิทธิการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้แก่ประชากรส่วนใหญ่ ผู้นำทางการเมืองทั้งพรรคคอนเซอร์วาตีฟ และพรรคลิเบอรัล ต่างก็ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาแก่ “ผู้เป็นนายของเรา” (เป็นคำพูดของ ดิสเรอลี นายกรัฐมนตรีอังกฤษ) ซึ่งหมายถึงประชาชนชั้นล่าง อังกฤษในยุคนสมัยปัจจุบัน เมื่อนางมาร์กาเรต แทตเชอร์ นายกรัฐมนตรีอังกฤษได้ทำการปฏิรูปการศึกษา ก็ละเว้นที่จะกล่าวถึงการสร้าง “ความเป็นพลเมือง” แต่เมื่อโทนี่ แบลร์ หัวหน้าพรรคเลเบอร์ ได้มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็ได้ชูประเด็นการสร้าง “ความเป็นพลเมือง” ให้เป็นนโยบายหลัก

ของการปฏิรูปการศึกษา

การสร้าง “ความเป็นพลเมือง” จึงเป็นเรื่องที่หลักสูตรจะละเว้นเสียมิได้ แม้ว่าในยุคไอที แนวโน้มของหลักสูตรเกือบทุกประเทศจะเน้นไปที่วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ คอมพิวเตอร์ และไอซีที (ICT) – เทคโนโลยีด้านการคมนาคมสื่อสารและสารสนเทศ แต่จะลืมเสียมิได้ คือ การสร้างความเป็นพลเมือง (ที่ดี) ทั้งนี้ ก็เพราะว่าในโลกที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันมากขึ้นทางเศรษฐกิจการเงิน ทรัพยากร และเทคโนโลยี ก็ยังมีความจำเป็นต้องสร้างความรู้สึกรักของคนที่จะต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต จงรักภักดีต่อกันและกันมากยิ่งขึ้น ต้องเกิดความรู้สึกร่วมกันอยู่ร่วมกันในโลกเดียวกัน ชะตากรรมของเราทุกคนเป็นชะตากรรมเดียวกัน ในองค์กรนานาชาติ เช่น ยูเนสโก และองค์กรการศึกษาอื่นๆ ก็ได้ตระหนักในการที่สร้างหลักสูตร “พลเมืองโลก” (World Citizenship) แต่การที่จะสร้างความรู้สึกรักนึกคิดให้เป็น “พลเมืองโลก” ได้นี้ จำเป็นต้องสร้างความรู้สึกรักนึกคิดให้เป็น “พลเมืองของประเทศ” เสียก่อน หรือควบคู่กันไป และการสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศย่อมง่ายกว่าการสร้างความเป็นพลเมืองโลก และน่าจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

หลักสูตรการสร้าง “ความเป็นพลเมือง” ตามแนวทางประชาธิปไตยจึงควรจะเป็นประเด็นสำคัญของการปฏิรูปการศึกษามากเท่าๆ กับประเด็นอื่นๆ และในการพิจารณาเรื่องนี้ น่าจะจัดหมวดหมู่ของความรู้ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ออกเป็น 2 ระดับ ระดับความรู้ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ที่เป็นพื้นฐานหรือ

สัมพันธ์กับความรู้ ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ของการเมือง
ในระบบประชาธิปไตย

ในประเด็นแรก จะเป็นเรื่องของ การสร้างพื้นฐานของ ความ
เป็นมนุษย์ที่ต้องรู้จักเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ภาษาทาง
สังคมวิทยาใช้คำว่า “Empathy” และละเว้นการปฏิบัติชั่วร้ายต่อ
ผู้อื่น ตามคำสอนในศาสนาต่างๆ ศาสนา มีความรักและเสียสละให้
แก่สมาชิกในครอบครัว ในระดับสูงขึ้นไปก็คือ ความรู้สึกเป็นเพื่อน
ร่วมชาติกับผู้อื่น ต้องเสียสละให้แก่ส่วนรวม ฉะนั้นในการสร้าง
ความรู้สึกพื้นฐานระดับนี้ วิชาสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ ศาสนา
จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ในประเด็นที่สอง จะเป็นเรื่องของ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ
ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
ซึ่งจุดเน้นตรงนี้คือหลักการของ **สิทธิ เสรีภาพ ของมวลมนุษย์**
หลักความยุติธรรม หลักของการปกครองโดยกฎหมาย และหลัก
ของการ **ใช้อำนาจเพื่อส่วนรวม**

ในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม อุดมการณ์ดังกล่าว
จำเป็นต้องให้เกิดผลทางภาคปฏิบัติด้วย เพราะจุดมุ่งหมายคือการ
ฝึกนิสัย และในการฝึกนิสัยนี้ แต่ละสังคมก็อาจจะมีวิธีการไม่
เหมือนกัน อังกฤษสมัยก่อนเน้นการศึกษาตามแบบฉบับ “ผู้ดี”
อังกฤษ โดยเน้นหลักที่ว่า **“Manners make a man”** หมายความว่า
“มารยาทสร้างความเป็นคน” ฉะนั้นการฝึกอบรมคนจึงเน้นการ
ติกรอบวิถีชีวิตในโรงเรียน “พับลิคสกูล” (โรงเรียนกินนอน) ที่ต้อง
มีระเบียบวินัยของการกิน อยู่ หลับ นอน การเล่นเกมกีฬา การเรียน

หนังสือ ตัวอย่างเช่น การเน้น “มารยาทของการนั่งโต๊ะรับประทานอาหาร” มารยาทของการทักทาย การพูดคุยกับผู้ที่เราได้รับการแนะนำให้รู้จักครั้งแรก ฯลฯ มารยาทของการเล่นกีฬา การแข่งขัน หรือในอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การจัดกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ที่ ลอร์ด บาเดน พาวเวล เป็นผู้คิดริเริ่มเรื่องนี้ ก็เป็นการสร้างบุคลิกภาพของผู้นำอีกลักษณะหนึ่ง ตลอดจนสร้างบุคลิกนิสัยของการเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน คือ เสียสละเพื่อส่วนรวม และซื่อสัตย์สุจริต

โดยสรุป หลักสูตรกระบวนการเรียนการสอน “วัฒนธรรม” ของการเป็นพลเมืองดี ควรจะใช้รูปแบบของการจัดหลักสูตรที่มักเรียกกันว่า “Spiral Stair Case” คือ ระบบบันไดเวียน คือสอนจากง่ายและใกล้ตัวไปหายากและไกลตัว แต่มีเป้าหมายหลักๆ ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่างเช่น เป้าหมายของการสอน คือให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม เรื่อง “ความยุติธรรม” อาจจะทำให้เกิด “ความรู้สึก” เป็นเบื้องต้น (affective domain) เพื่อนำไปสู่ “ความเข้าใจ” และ “ความคิด” ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นตามระดับชั้น การสอนเรื่อง “ความยุติธรรม” สำหรับเด็กประถมศึกษาดอนต้น ก็มักจะยกตัวอย่างของนิทานอีสปเรื่องหมาป่ากับลูกแกะ เรื่องการกวนน้ำให้ขุ่นในลำธารน้ำ ในระดับมัธยมศึกษาคงต้องเป็นตัวอย่างในความสนใจของเด็กในวัยนี้ เช่น คดีฟ้องร้องที่ได้ยกตัวอย่างในบทที่ 6 เรื่อง “ยายรับมรดกหลาน” และเรื่อง “การฟ้องร้องให้รับเด็กเป็นบุตร” แต่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คงจะต้องเป็นแนว “Cognitive approach” คือ การคิดวิเคราะห์เชิงปรัชญายิ่งขึ้นไปว่า ความยุติธรรมหมายความว่าอย่างไร? หลักการของเพลโต และ

อริสโตเติล ที่เน้น “giving everyone his due” หรือ “การให้แก่ทุกคนสิ่งที่ควรเป็นของเขา” เป็นหลักง่ายๆ ที่ทุกคนเข้าใจได้ แต่ในแง่ปฏิบัติซับซ้อนมาก จึงต้องมีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และยังต้องมีหลักปรัชญาที่กฎหมายครอบคลุมไม่ถึง ยกตัวอย่างของความยากลำบากในการบริหารความยุติธรรม ในกรณีของตำนานของตาม่องลาย และภรรยา ที่มีลูกสาวสวยเป็นที่หมายปองของชายหนุ่มทั้งหลาย เมื่อมีผู้มาสู่ขอจากสามี คือ ตาม่องลาย ก็ยกให้โดยยังมีทันจะบอกกับภรรยา ส่วนภรรยา ก็ยกลูกสาวให้หนุ่มอีกคนหนึ่งโดยยังมีได้ปรึกษาสามี จึงก่อให้เกิดประเด็นข้อถกเถียงกันว่า จะยกลูกสาวให้แก่ผู้ใดแน่ เป็นประเด็นของคำมั่นสัญญา และอะไรคือความยุติธรรม จึงมีความสำคัญ ตาม่องลายแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้จึงฉีกลูกสาวออกเป็นสองส่วนเพื่อแบ่งให้แก่ชายหนุ่มสองคนๆ ละส่วน การแก้ไขปัญหแบบนี้ตาม่องลาย เป็นประเด็นที่มีข้อถกเถียงกันมาก แม้ว่าจะไม่ควรทำ ก็แสดงให้เห็นถึงปัญหาการกลืนไม่เข้าคายไม่ออก

มนุษย์เราในสังคมจะพบกับปัญหาการกลืนไม่เข้าคายไม่ออก เช่นนี้อยู่เสมอ แต่ในสถานการณ์ต่างๆ ไป เราก็มักจะใช้วิธีการประนีประนอม หรือพยายามจะทำทั้งสองเรื่อง เช่น ในแนวคิดของลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจกับแนวคิดสังคมนิยม ในหลายๆ กรณีก็ต้องหาทางสร้างความสมดุลระหว่างทางเลือก ซึ่งหากสุดโต่งไปทางหนึ่งทางใดก็ก่อให้เกิดผลเสียหายได้

โดยสรุป เป้าหมาย หรือ “theme” (เส้นตะเข็บ) ในเรื่องความยุติธรรม อาจจะเป็นยาตำลึงสุดแทรกอยู่ในทุกๆ ระดับของการศึกษา

แต่เนื้อหาและความยากง่ายอาจแตกต่างกันในแต่ละวิชา แต่ละระดับ แต่การเรียนการสอน “วัฒนธรรมของประชาธิปไตย” จะต้องคำนึงถึง “เป้าหมาย” หรือเส้นตะเข็บ ที่เชื่อมโยงกรอบของวัฒนธรรม ประชาธิปไตยเป็นสำคัญ เป้าหมาย และ “theme” อื่นๆ เช่น เรื่อง สิทธิเสรีภาพ เรื่องแนวคิด “การปกครองโดยกฎหมาย” ตลอดจน ค่านิยม-ทัศนคติเดิม ที่สร้างปัญหาต่อพัฒนาการทางการเมือง ซึ่งก็ ควรได้รับการแก้ไข

ประเด็นเรื่องการสอน “ความเป็นพลเมือง” เป็นประเด็นที่วงการศึกษานานาชาติให้ความสำคัญ และได้มีการวิเคราะห์รูปแบบวิธีการเพื่อเปรียบเทียบรูปแบบต่างๆ จะขอยกตัวอย่างกรณีศึกษา 2 กรณี กรณีแรก คือ กรณีศึกษาของดอนโรว ที่ศึกษารูปแบบของการจัดการเรียนการสอน “ความเป็นพลเมือง” ของประเทศในยุโรป โดยสรุป ดอนโรว กล่าวว่า มี 6 รูปแบบ ดังนี้¹⁸

1. รูปแบบสมานฉันท์ (Consensus Model)

รูปแบบนี้จะเน้นการสอนด้านเนื้อหาสาระตามแบบฉบับของรัฐธรรมนูญของประเทศของตน จะเน้นให้นักเรียนได้เข้าใจหลักการทั่วไปของระบอบประชาธิปไตยตามที่ปรากฏในเอกสารของรัฐธรรมนูญ รูปแบบนี้ให้ความสนใจน้อยต่อภาคปฏิบัติ ซึ่งมีปัญหามากมายที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด แต่รูปแบบการสอนแบบสมานฉันท์จะละลายปัญหาเหล่านี้

¹⁸ Don Rowe, “Education for Citizenship - a World Concern” ในวารสาร Citizenship, vol. 32 The Journal of the Citizenship Foundation.

จะเห็นรูปแบบนี้ได้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วไปในสังคมไทยสมัยก่อน

2. รูปแบบที่ยึดบิดา-มารดาเป็นหลัก (Parental Model)

รูปแบบนี้อ้างว่าการถ่ายทอดค่านิยมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องของครอบครัว บิดา-มารดา ผู้ปกครองของเด็กจึงเป็นแกนหลัก และแต่ละครอบครัวมีสิทธิเสรีภาพจะสร้างระบบคุณค่า อุปนิสัยใจคอแก่ลูกหลานของตนอย่างไรก็ได้ รัฐและโรงเรียนของรัฐไม่ควรไปแทรกแซง เพราะอาจสอนค่านิยมที่ขัดกับระบบค่านิยมของครอบครัวก็ได้

เราจะเห็นรูปแบบนี้ในบางประเทศที่เกิดขัดแย้งทางศาสนาอย่างรุนแรง และรัฐไม่ต้องการจะสนับสนุนลัทธิใดลัทธิหนึ่ง โดยเฉพาะ ฉะนั้นบทบาทของรัฐก็จะจัดหลักสูตรที่หลีกเลี่ยงการขัดแย้งทางค่านิยมด้านความเชื่อทางศาสนา แต่อาจจะสอนค่านิยมที่ทุกๆ ฝ่ายรับได้

3. รูปแบบที่เน้นการรักชาติ (Patriotic Model)

เป็นรูปแบบที่ใช้กันทั่วไปในสถานศึกษาทุกแห่งทั่วโลก ที่หลักสูตรสังคมศึกษา โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ จะเน้นการยกย่องวีรบุรุษของชาติ การเคารพธงชาติ ความเสียสละเพื่อชาติ

การเน้นความรักชาตินั้น มีความจำเป็น หากไม่เน้นจนเลยเถิดถึงกับทำให้เกลียดชังชาติอื่น เพราะความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชนชาติเป็นบันไดขั้นแรกไปสู่การเสียสละและการปฏิบัติหน้าที่ที่ดีของพลเมือง การศึกษาจะจำกัดแต่เรื่องของเหตุผลคงไม่บรรลุ

เป้าหมาย จะต้องสร้างความรู้สึกรักและผูกพันไว้ด้วยกัน

4. รูปแบบที่เน้นกับศาสนา (Religious Model)

เป็นรูปแบบที่เน้นการปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา เพื่อเป็นพื้นฐานของศีลธรรมและคุณธรรม และการเป็นพลเมืองที่ดี ประเทศที่มีศาสนาประจำชาติ เช่น อังกฤษและไทย มักใช้รูปแบบนี้ ประเทศฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา มักแยกเรื่องการสอนศาสนาให้เป็นความสมัครใจของพ่อแม่-ผู้ปกครอง เพราะสองประเทศนี้มีปัญหาด้านศาสนาแตกต่างจากประเทศอื่นๆ

5. รูปแบบที่สร้างสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของสถานศึกษา เป็นกรอบของการสร้างค่านิยม (School Ethos Model)

ตามแนวทางนี้การปลูกฝังค่านิยมจะสอนกันแต่เนื้อหาสาระในชั้นเรียนตามตารางสอนคงไม่ประสบผลสำเร็จ จำเป็นต้องสร้างบรรยากาศของการปกครองและการมีชีวิตอยู่ร่วมกันในโรงเรียนให้สอดคล้องกับวิถีทางของประชาธิปไตย การจัดกิจกรรมต่างๆ ต้องเน้นสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วม บรรยากาศของการดำเนินงานต้องเป็นบรรยากาศของความเป็นพี่เป็นน้อง และการแบ่งปันอำนาจและความรับผิดชอบ กฎ กติกาของโรงเรียนต้องส่งเสริมหลักการประชาธิปไตย ภาวะผู้นำ บุคลิกของผู้นำทั้งระดับอาจารย์ใหญ่จนถึงระดับนักการภารโรงและนักเรียน จะต้องเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยมิใช่ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย การแก้ไขปัญหาคือขัดแย้งในสถานศึกษาและห้องเรียนใช้หลักของเหตุผลและสันติวิธีเป็นต้น

รูปแบบนี้ทุกๆ สำนักเห็นควรใช้เป็นแกนหลักของการสร้างระบบคุณค่าใหม่ ควบคู่กับการสอนเนื้อหาสาระของความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย

6. รูปแบบการสอนที่ยกประเด็นข้อขัดแย้งเป็นโจทย์ให้นักเรียนแสวงหาทางออก (Value Conflict Model)

เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการวิเคราะห์ประเด็นขัดแย้งด้านค่านิยมและลัทธิความเชื่อถือ โดยเชื่อว่าการวิเคราะห์ประเด็นข้อขัดแย้งจะทำให้เกิดความชัดเจนขึ้นในใจของผู้เรียน เป็นวิธีการเรียนรู้ที่เน้นการใช้เหตุผลเป็นหลัก บางครั้งเรียกว่าเป็นกระบวนการทำความเข้าใจขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ค่านิยมต่างๆ (Value Clarification)

รูปแบบนี้ค่อนข้างเชื่อในเสรีภาพของการที่จะเลือกและที่จะเชื่อถือ และเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนควรจะต้องมีความรู้ ความชำนาญการ หรือได้เข้าสู่หลักสูตรการฝึกอบรมวิธีการนี้มาก่อนแล้ว จึงจะทำได้สำเร็จ มิฉะนั้นแล้วอาจสร้างความไขว้เขวให้แก่นักเรียนได้

ครูผู้สอนควรจะต้องเตรียมตัวมาอย่างดีพอสมควรจะได้ทำความเข้าใจกับแนวคิดเชิงปรัชญาการเมืองของนักปราชญ์ในยุคสมัยต่างๆ หนังสือแปลแนวคิดทางการเมืองหรือปรัชญาการเมือง ก็มีอยู่ทั่วไป หนังสือที่เป็นภาษาอังกฤษที่ขายดีที่สุดเล่มนี้ ชื่อว่า Sophie's World เป็นหนังสือที่เขียนให้เด็กนักเรียนมัธยมศึกษาอ่าน โดยโครงสร้างที่จัดเป็นตัวละครที่เล่าเรื่องความคิดของนักปราชญ์จากยุคสมัยแรกเริ่ม 500 ปีก่อน

คริสต์ศตวรรษจนถึงปัจจุบัน แต่เขียนเป็นภาษาที่นักเรียนสามารถเข้าใจได้และน่าสนใจ หนังสือเล่มนี้เข้าใจว่ามีคนแปลเป็นภาษาไทยแล้ว และยังมีหนังสือแปลที่เป็นบทสนทนาของนักปราชญ์ เช่น บทสนทนาของเพลโต ในหนังสือเรื่องโสคราตีส ซึ่ง ส.ศิวัรักษ์ แปลและบทสนทนาของจอห์น ล็อค รุสโซ ฯลฯ ในหนังสือ “ปรัชญาการเมือง” ซึ่ง ส.ศิวัรักษ์ แปลเช่นกัน

การเตรียมครูเพื่อจะสอนเรื่องเหล่านี้จึงมีความจำเป็น และสถาบันฝึกหัดครูต้องเข้าใจประเด็นการสอนวัฒนธรรมการเมือง จึงจะจัดหลักสูตรการฝึกหัดครูได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายก็ต้องปรับปรุงโดยจัดวิชา “ปรัชญาการเมือง” อย่างง่ายๆ ให้นักเรียนได้ศึกษา แต่ต้องมีแนวทางการสอนที่ง่ายและน่าสนใจ ตลอดจนตอบปัญหาของเด็กวัยรุ่น และความยากรู้ยากเห็นของนักเรียนที่จะขึ้นไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ประเด็นที่จะให้นักเรียนขบคิดคือประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ที่เป็นฐานหลักของวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น สิทธิเสรีภาพของมนุษย์ ความยุติธรรม เหตุผลของการรวมตัวกันเป็นรัฐ แต่ครูก็ต้องยึดหยุ่นตามสถานการณ์ มิควรต้องยึดโยงกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ ให้พิจารณาจากสถานการณ์รอบตัวของเราในช่วงที่จะต้องสอน เช่น หากเกิดเหตุการณ์เดินขบวนของประชาชน ก็จะต้องวิเคราะห์ศึกษาเหตุของการเดินขบวนและกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหาคัดแย้งโดยสันติวิธี เป็นต้น

โดยสรุป ทั้ง 6 รูปแบบที่กล่าวมานี้ ตามความคิดของผู้เขียนน่าจะผสมผสานกันตามความเหมาะสม คงไม่มีรูปแบบใดแบบหนึ่งที่เพียงพอต่อจุดประสงค์ของการพัฒนาการด้านวัฒนธรรมการเมือง

นอกจากการศึกษารูปแบบการจัดการสอนในแนวกว้างนี้แล้ว ยังอาจจะวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หรือกระบวนการการสร้างความนิยมภายในชั้นเรียน ในหนังสือ *Civic Education in Ten Countries* ผู้เขียนได้แก่ ทอร์นี โอเพนไฮม์ และฟาร์เนน (3 ท่าน) ได้อ้างถึงผลงานของเฮสและทอร์นี ที่ได้กล่าวถึงกรรมวิธี 4 ประการในกระบวนการสังคมประกิต รูปแบบของกระบวนการ 4 แบบนี้ ก็จะส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยสรุป

1. รูปแบบสั่งสมประสบการณ์ (Accumulation Model)

รูปแบบนี้เชื่อว่าถ้านักเรียนได้รับรู้ เรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิด ค่านิยม และสัญลักษณ์ด้านการเมือง ฯลฯ จะสะสมความจำไว้และสามารถนำออกมาใช้ได้ ในโอกาสข้างหน้า ระบบการเรียน คือ เน้นการให้ความรู้เป็นหลัก

2. รูปแบบการเอาเยี่ยงอย่าง (Identification Model)

รูปแบบนี้เชื่อว่าเด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ จากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ครู อาจารย์ การสอนบทบาทของนักการเมืองจึงต้องทำตัวเป็นตัวอย่าง

3. รูปแบบถ่ายโยงบทบาท (Role Transfer Model)

เชื่อว่าการเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวกับบทบาทของตน ของพ่อแม่ และเกี่ยวกับการเคารพกฎเกณฑ์ กติกาภายในครอบครัวและโรงเรียน จะถ่ายโยงไปที่สังคมภายนอก ฉะนั้นหากนักเรียนเรียนรู้ความ

สัมพันธ์แบบประชาธิปไตยระหว่างครูกับศิษย์ ก็จะถ่ายโยงความสัมพัทธ์นั้นไปที่ระบบการเมืองในอนาคต

4. รูปแบบของการพัฒนาด้านปัญญา (*Cognitive Development Model*) เป็นรูปแบบของการวิเคราะห์เชิงความคิดเหมาะสมกับกลุ่มเด็กที่มีอายุมากขึ้น สามารถพัฒนาสติปัญญาและความสามารถคิดวิเคราะห์ ประเมินคุณค่า เพื่อเปรียบเทียบอุดมการณ์ในตำรากับสภาพข้อเท็จจริงในโลกภายนอก¹⁹

ทั้ง 4 กระบวนการนี้ ก็ควรผสมผสานให้เหมาะกับกาลเทศะ เพื่อจัดกระบวนการเรียนการสอนด้านความเป็นพลเมืองดี หรือสังคมประกิจ เพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์

โดยสรุป ในภาพรวม การปฏิรูปการศึกษาจะพิจารณาเฉพาะการขยายโอกาสการศึกษาเชิงปริมาณจะไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จต่อเป้าหมายการพัฒนาการเมืองในความหมายของการสร้างระบอบประชาธิปไตย การสร้างวัฒนธรรมการเมืองในขอบเขตของระบบการศึกษาจะต้องตั้งใจจัดหลักสูตรและกระบวนการเพื่อสร้างวัฒนธรรม “พลเมือง” ที่มีความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนมีทัศนคติ ค่านิยม ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย ข้อเสนอในรูปแบบต่างๆ ในบั้นนี้ เป็นการเสนอในขอบเขตของการจัดหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาโดยเฉพาะเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปเชิงคุณภาพ

¹⁹ Judith V. Torney, A.N. Oppenheim, and Russell F. Farnen, “Civic Education in Ten Countries”, in *International Studies in Evaluation VI*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, Sweden.

บทที่ 8

ปัจฉิมพจน์ : วัฒนธรรมนั้นสำคัญไฉน?

ก่อนที่จะจบบทความของหนังสือเล่มนี้ อาจจะมีประเด็นบางประเด็นที่ค้างคาใจของผู้อ่านอยู่บ้าง โดยเฉพาะประเด็น “วัฒนธรรม” และหากผู้เขียนไม่กล่าวย้ำในบางประเด็น อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อไป

ตามความเข้าใจของประชาชนทั่วไป “วัฒนธรรม” คือ ธรรมเนียมที่เจริญงอกงาม เมื่อเป็นเช่นนั้น การที่จะปฏิรูปวัฒนธรรม มิใช่การล้มเลิกสิ่งที่ตั้งมั่นในวัฒนธรรมของเราหรือ?

จึงต้องขอกล่าวในบทส่งท้ายนี้ว่า มิใช่จุดประสงค์ของผู้เขียนที่จะ “ปฏิรูปวัฒนธรรม” วัฒนธรรมนั้นคงปฏิรูปยาก อดีตก็คือพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น และในการพัฒนานี้จะเป็นส่วนหนึ่งของ “การปฏิรูปการเมือง” การเมืองนั้นอาจจะต้องปฏิรูป แต่วัฒนธรรมนั้นคงจะต้องพัฒนา

ประเด็นที่ควรทำความเข้าใจกันอีกครั้งก็คือ วัฒนธรรมนั้นหมายความว่าอย่างไรกันแน่ และมีบทบาทในการพัฒนาอย่างไร? แม้ว่าผู้เขียนจะได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้บ้างแล้วในบทที่ 4 แต่ก็ควรกล่าวย้ำ กล่าวเสริมอีกครั้งหนึ่ง เพื่อขจัดความสงสัย

ขอเริ่มต้นที่ความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับการพัฒนาเสียก่อน ในยุคสมัยหลังสงครามโลกใหม่ๆ เมื่อเริ่มต้นการพัฒนา นักวางแผนจะหมายถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศต่างๆ ทั่วโลกจึงวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนเลย และในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจนี้ ก็เข้าใจไปว่าอุปสรรคของการพัฒนาเศรษฐกิจก็คือวัฒนธรรม ซึ่งนักวางแผนจากประเทศตะวันตกมักจะหมายถึงชนบทรอบคอบ ประเพณี ค่านิยม ลัทธิ ความเชื่อถือของคนในสังคมประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ฉะนั้นการมองวัฒนธรรมในทศวรรษแรกของการพัฒนา ประมาณช่วง ค.ศ. 1960-1970 จึงเป็นการมองดูว่า วัฒนธรรมนั้นคือเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจ จำเป็นต้องพัฒนาวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ เช่น เรียกร้องให้ปรับค่านิยมด้านการใช้เวลา จริยธรรมของการทำงานที่มีวินัย ตลอดจนวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับระบบโรงงานและสังคมเมือง ลดขนาดครอบครัว ลดความสำคัญของครอบครัวขยาย (Extended families) ตลอดจนการสร้างค่านิยมใหม่ที่สอดคล้องกับระบบทุนนิยม

ต่อมาในช่วงต้นของศตวรรษระหว่าง ค.ศ. 1980-1989 ได้เกิดแนวคิดใหม่ที่เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นคับแคบจนเกินไป การพัฒนาที่แท้จริงต้องพัฒนารอบด้าน องค์กรหลักของสหประชาชาติที่เรียกว่า ยูเอ็นดีพี (United Nations Development Program) จึงได้เปลี่ยนจุดเน้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ มาเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Development) และให้มีความหมายครอบคลุมถึงการพัฒนาด้านสังคม วัฒนธรรมด้วย

ในความหมายใหม่นี้ เรื่องของสิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีสุขภาพพลานามัยที่ดีและมีวัฒนธรรม ได้กลายเป็นจุดเน้นใหม่

ต่อมา สหประชาชาติได้ก้าวไปอีกก้าวหนึ่ง เพื่อประกาศว่า ค.ศ. 1988-1997 จะต้องเป็นทศวรรษของการพัฒนาวัฒนธรรม ท่านเลขาธิการสหประชาชาติ นายจาวิเออร์ เปเรส เดอ เกวย่า (Javier Perez de Cuellar) ร่วมกับนายเฟเดอริกโก มายอร์ (Frederico Mayor) ผู้อำนวยการยูเนสโก ได้เห็นพ้องต้องกันว่าทศวรรษนี้ต้องเป็นทศวรรษของวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมมิใช่เป็นเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจ (เท่านั้น) แต่มีความหมายอยู่ในตัวของตัวเอง ยิ่งไปกว่านั้นอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจนั้นก็ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความเจริญอกงามของวัฒนธรรม

ในคำกล่าวสรุปของรายงานของคณะกรรมการระดับโลกว่าด้วยวัฒนธรรมและการพัฒนา ซึ่งนายเปเรส เดอ เกวย่า เป็นประธาน ได้กล่าวไว้ว่า

“การพัฒนาที่แยกตัวเองออกจากบริบทด้านวัฒนธรรมหรือตัวมนุษย์ คือ ความเจริญเติบโตที่ปราศจากจิตวิญญาณ การพัฒนาเศรษฐกิจเมื่อถึงขั้นของผลิดอกออกผลแล้ว ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของประชาชน...”

“ฉะนั้น วัฒนธรรม แม้ว่าจะมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือของการพัฒนา (หรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา) ไม่สามารถจะถูกลดชั้นให้เป็นเพียงปัจจัยส่งเสริม (หรือปัจจัยอุปสรรค) ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ บทบาทของวัฒนธรรมจึงมิใช่ตัวการรับใช้

ต่อเป้าหมายนั้นปลาย แม้ว่าในความหมายที่แคบอาจจะเป็นเช่นนั้น แต่แท้จริงคือพื้นฐานสำคัญของเป้าหมายนั้นปลาย (เพราะ) การพัฒนาเศรษฐกิจก็คือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของประชาชน”²⁰

นี่คือวิสัยทัศน์ใหม่ที่มองว่าวัฒนธรรมคือเป้าหมายสุดท้าย และการพัฒนาทุกๆ มิติมาจบลงที่วัฒนธรรม

จุดยืนใหม่ดังกล่าวนี้ผู้เขียนค่อนข้างเห็นด้วยแต่ไม่ทุกประการ ยังมีข้อคิดอื่นๆ ที่ต้องนำมาประกอบ ดังจะได้กล่าวต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในหนังสือเรื่อง *วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป* ฉบับนี้ แนวทางของข้อเสนอแนะเน้นไปที่การปรับวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองคือการสร้างระบบประชาธิปไตย ฟังดูแล้วก็คล้ายๆ กับยุคสมัยแรกที่จะใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในบริบทนี้กลับใช้เป็นเครื่องมือของการพัฒนาการเมือง แต่ก็ดังที่ได้สอดแทรกแนวคิดของนักปราชญ์ใหญ่ไว้แล้วแต่เบื้องต้นว่า ในสังคมมนุษย์จำเป็นต้องปรับระบบการปกครองให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคม (แนวทางของ อริสโตเติล) หรือไม่ก็ต้องปรับวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับระบบการปกครอง (แนวทางของเพลโต) ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ประเด็นคือ จะเลือกแนวคิดที่หนึ่งหรือที่สอง

ตามความคิดของผู้เขียน คงจะต้องทำทั้งสองแนวทาง คือ ทั้งปรับระบบการปกครองให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย และปรับวัฒนธรรมให้เข้ากับระบบการปกครอง การปรับในแนวทางแรก คือ

²⁰ *Our Creative Diversity : Report of the World Commission on Culture and Development*, UNESCO, 1995, p.15.

การปฏิรูปสถาบันทางการเมือง ซึ่งผู้เขียนได้เสนอไว้ในหนังสือ “การปฏิรูปการเมือง : มุมมองของการศึกษาเปรียบเทียบ” และสำหรับหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นการเน้นในแนวทางที่สอง

เหตุผลที่ผู้เขียนเชื่อในการปรับทั้งสองทาง ก็เพราะว่า มิติทางการเมืองและวัฒนธรรมนั้น มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คือ ผลัดกันเป็นสาเหตุและปัจจัยผลลัพธ์ แต่เป้าหมายอันปลายของสังคมนั้นสูงส่งเหนือยิ่งขึ้นไปกว่าการเมืองและวัฒนธรรม นั่นคือ จริยธรรมและศีลธรรมของโลกมนุษย์ ศีลธรรมและจริยธรรมนั้น อยู่เหนือกาลเวลาและสถานที่ เป็นอมตะและเป้าหมายสูงสุดของการแสวงหาของมนุษย์

ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและวัฒนธรรมนั้น ได้กล่าวถึงบทบาทของวัฒนธรรมที่จะส่งเสริมให้ระบบประชาธิปไตยเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพและเสถียรภาพแล้ว ในบทส่งท้ายนี้ก็จะขอกกล่าวถึงบทบาทของการเมืองที่จะส่งเสริมให้วัฒนธรรมเจริญงอกงามไปสู่จริยธรรม และศีลธรรมที่เป็นจุดหมายปลายทาง

โดยหลักการแล้ว คงจะไม่มีระบบการเมืองระบบใดที่จะส่งเสริมให้วัฒนธรรมเจริญงอกงามได้มากเท่ากับระบบประชาธิปไตย (หากเป็นระบบที่แท้ไม่จอมปลอม) หากเป็นระบบเผด็จการก็คงมีทัศนะที่คับแคบเกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคม คงจะเหมือนกับแบบคอมมิวนิสต์ในจีนสมัยแก๊งสี่สหายที่ทำการ “ปฏิวัติวัฒนธรรม” เพื่อจะให้คนจีนล้มเลิกลัทธิขงจื้อและการเคารพนับถือบรรพบุรุษ ความกตัญญูต่อบิดา-มารดา ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือเหมือนระบบนาซีสมัยฮิตเลอร์ ที่กวาดล้างเผ่าพันธุ์ยิวทั้งหมด

แม้แต่ในสังคมไทยยุคเชื่อผู้นำชาติพ้นภัยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ก็เกิดวัฒนธรรมรัฐนิยมที่บังคับให้ชาวไทยเลิกกินหมาก เลิกประเพณี เดิม แม้แต่การเขียนภาษาไทยก็จะเปลี่ยน นั่นคือตัวอย่างของระบบ การเมืองที่ทำลายมากกว่าสร้างสรรค์วัฒนธรรม

แต่ประชาธิปไตยนั้น คือ ระบบที่ให้เสรีภาพในการแสดงออก ทางความคิดเห็นด้านลัทธิ ความเชื่อถือ ตลอดจนยอมรับวิถีชีวิตที่ แตกต่างกัน ประชาธิปไตยส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล และยอมรับความแตกต่างด้านวัฒนธรรมของกลุ่มคนและเผ่าพันธุ์ ด้วย

รายงานของนายเปเรส เดอ เกวย่า ที่ได้อ้างถึงแล้ว มีชื่อว่า *Our Creative Diversity* แปลว่า ความหลากหลายที่สร้างสรรค์ ของเรา เป็นรายงานที่ยูเนสโกนำมาเผยแพร่เมื่อปลายปี พ.ศ. 2538 รายงานฉบับนี้หวังจะเชิดชูหลักของความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกัน ก็ต้องการจะสร้างกรอบจริยธรรมโลก (Global Code of Ethics) เพื่อเป็นแนวทางที่จะส่งเสริมความหลากหลายนั้น เช่น เสนอหลักการปกป้องสิทธิทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย หลักของประชาธิปไตยที่เชื่อในกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี หลักของความเสมอภาคระหว่างคนรุ่นต่างๆ เป็นต้น

หลักการเหล่านี้เป็นหลักการที่ดี เป็นอุดมการณ์ที่สูงส่ง แต่ จะเจริญงอกงามได้ในระบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยที่ สังคมเป็นระบบเปิด แต่สังคมต่างๆ ทั่วโลกมีเงื่อนไขของ ประวัติศาสตร์ที่ทำให้ไม่อยู่ในสถานะเดียวกัน สังคมที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในเงื่อนไขเดิมอาจเกิดความวุ่นวายมากมายใน

เงื่อนไขใหม่ การปรับเอาเงื่อนไขใหม่มาใช้จึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง ด้วยความมีสติและชาญฉลาด เพราะสังคมมนุษย์หลีกเลี่ยงการเมืองหรือการยื้อแย่งแข่งขันกันไม่ได้

ข้อผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นหากไม่ระมัดระวัง ก็คือ การที่จะนำเกณฑ์มาตรฐานวัดของสังคมตะวันตกมาวัดระดับการพัฒนาทางวัฒนธรรมของชาวตะวันออกและวินิจฉัยลงไปว่าสังคมตะวันออกบกพร่องในมาตรฐานของจริยธรรมโลก และที่ชั่วร้ายไปกว่านั้น ก็คือ ข้อเสนอให้จัดตั้งศาลโลกเพื่อวินิจฉัย **“อาชญากรรมทางวัฒนธรรม”** ของสังคมประเทศต่างๆ ที่เท่ากับเป็นการมอบบทบาทของการเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดว่าวัฒนธรรมของประเทศไหนดีเลวอย่างไร ให้แก่ตนเอง

ข้อบกพร่องในข้อเสนอของรายงานโลกฉบับนี้จึงมิใช่อยู่ที่หลักการ แต่อยู่ที่วิธีการ และที่เป็นเช่นนั้นคงจะสืบเนื่องมาจากความไม่ชัดเจนของบรรดานักคิดทั้งหลายระดับโลกเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมและจริยธรรม

ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ดังที่ได้อ้างไว้ในบทที่ 4 ได้ให้คำอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม จริยธรรม และสังฆธรรมไว้อย่างชัดเจน ในหนังสือ *วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้* ท่านเจ้าคุณฯ ได้ชี้ให้เห็นว่า สังฆธรรมนั้น คือความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา เป็นภาวะธรรมชาติและในโลกซึ่งไม่เปลี่ยนแปลง เป็นกฎของธรรมชาติที่เราทุกคนต้องพยายามเข้าไปถึง จริยธรรมนั้น คือ ความจริงในชั้นปฏิบัติที่จะต้องทำตามความจริงทางธรรมชาติ ส่วนวัฒนธรรม คือ ความจริงในชั้นวิธีปฏิบัติหรือ

รูปแบบที่จะต้องกำหนดขึ้นมาเพื่อให้จริยธรรมปรากฏตัว เป็นการปฏิบัติที่ได้ผลจริงบนฐานแห่งศีลธรรมนั้น

โดยสรุป จริยธรรมเป็นสิ่งที่คงตัว และศีลธรรมก็คงตัวยิ่งกว่านั้น แต่วัฒนธรรมเป็นเรื่องของรูปแบบภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อยๆ เพราะวัฒนธรรมนั้นเป็นการจัดรูปแบบและวิธีการ ซึ่งจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของกาลเทศะ คือยุคสมัยและถิ่นฐานบ้านเมือง เป็นต้น²¹

วัฒนธรรมจึงมีความจำเพาะและมีรูปแบบที่สอดคล้องกับยุคสมัยและสภาวะของพื้นที่และประวัติศาสตร์ของแต่ละชุมชนและสังคม การที่องค์กรใดๆ ในโลกจะวินิจฉัยความดี ความชั่ว และวัฒนธรรมของสังคมต่างๆ แม้ด้วยจุดประสงค์ที่จะนำไปเปรียบเทียบกับกรอบจริยธรรมโลก (Global Code of Ethics) ก็เป็นสิ่งที่น่าอันตรายและไม่ควรกระทำและไม่เป็นธรรมกับสังคมต่างๆ ที่แตกต่างกันไปจากแนวคิด แนวมองของบุคคลที่จะมาทำงานเป็นผู้พิพากษา

ข้อผิดพลาดของรายงานของคณะกรรมการสิทธิการโลก เรื่องวัฒนธรรมและการพัฒนา จึงอยู่ที่ไม่ได้แยกแยะระหว่างวัฒนธรรมกับจริยธรรม จริยอยู่จริยธรรมนั้นเมื่อแปลงรูปแบบไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมก็ต้องถือว่าเป็นวัฒนธรรม แต่ก็มีหลักจริยธรรมต่างๆ ที่อาจมีรูปแบบของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน หรืออาจจะต้องการดัดแปลงวัฒนธรรมเพื่อนำเอาหลักจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ใน

²¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, พ.ศ. 2537 หน้า 8.

วิถีชีวิตประจำวันให้ได้ผลที่สุด ในแง่ของแนวคิดวิเคราะห์จึงต้องแยกแยะระหว่างวัฒนธรรมกับจริยธรรมเสียก่อน

รายงาน *Our Creative Diversity* เสนอกรอบจริยธรรมของโลก แล้วเหมาว่านี่คือวัฒนธรรมของโลก นั่นคือข้อผิดพลาด

การเสนอแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองในบทความนี้ จึงยึดถือแนวทางของวิวัฒนาการและอิสระเสรีภาพมิใช่แนวทางของการครอบงำทางวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเมืองจึงอาศัยเวลา อาศัยกระบวนการการเรียนรู้ในสังคม กระบวนการที่เรียกว่า สังคมประกิต หรือการกล่อมเกลாத่างวัฒนธรรม (Socialization)

ในกระบวนการนี้ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน และบริบทของสถานที่ทำงาน ตลอดจนชนสื่อมวลชน มีอิทธิพลทั้งสิ้น การวางแผนด้านพัฒนาจึงต้องวางแผนพร้อมๆ กันไป จะทำเพียงสิ่งหนึ่งสิ่งใดมิได้ แต่สถานศึกษาเป็นปัจจัยตัวแปรที่ดูจะง่ายต่อการวางนโยบายดำเนินการ และกำกับ ควบคุม ฉะนั้นการจัดการศึกษาจึงมักได้รับความสนใจเป็นอันดับแรก

ข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมและบุคลิกภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ผู้เขียนได้เสนอแนะไปแล้วในลักษณะค่อนข้างเป็นรูปธรรมในบทที่ 5-6 สำหรับบทส่งท้ายนี้จะขอกล่าวภาพรวมว่า นโยบายการปฏิรูปการศึกษาจะต้องจงใจที่จะจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองตามอุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตย ที่ยึดหลักสิทธิเสรีภาพ หลักการปกครองโดยกฎหมาย และหลัก

ความยุติธรรม หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ซึ่งหมายถึงการใช้หลัก “Majority Rule” และ “Minorities Rights” และหลักของการคานอำนาจ วัฒนธรรมการเมืองที่ออกนอกแนวนี้มีใช้วัฒนธรรมประชาธิปไตย ฉะนั้นกระบวนการเรียนการสอนจึงต้องวางยุทธศาสตร์ของการสอนเพื่อสร้างทั้งระบบคุณค่า ระบบความคิดของนักเรียน-นักศึกษา ทุกระดับให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว โดยคำนึงถึงจิตวิทยาการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก และยุทธศาสตร์การฝึกอบรมของดอนโรว 6 ประการ และของเฮส และทอร์นี่ 4 ประการ การวางแผนทางการศึกษาโดยภาพรวมจึงต้องคำนึงถึงสังคม-ครอบครัว สภาวะแวดล้อมของตัวผู้เรียนจะต้องคำนึงถึงระดับอายุ-ระดับชั้น แนวปฏิบัติของสถานศึกษาจะต้องไม่ขัดแย้งกับปทัสสถานของวัฒนธรรมประชาธิปไตย เช่น การจับผลากเข้าศึกษาต่อ ปัจจุบันดำเนินการอย่างกว้างขวางจนกลายเป็นระบบใหม่ ซึ่งอาจจะทำให้เด็กนักเรียนเกิดระบบค่านิยมที่เชื่อโชคชะตาและการเล็งดวง ขัดแย้งกับแนวทางของวัฒนธรรมที่ต้องการสร้าง “Achievement Norms” ปทัสสถานที่เชื่อในความพยายามและการกระทำของตนตามกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนา ในขณะเดียวกันกระบวนการและหลักสูตรการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายควรให้ความสำคัญต่อการคิดวิเคราะห์ ควรจัดหลักสูตรให้เข้มข้นหรือมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ประเด็นทางการเมือง วิชาปรัชญาการเมืองในรูปแบบที่ง่ายต่อความเข้าใจและความสนใจของนักเรียนวัยนี้จึงมีความจำเป็นจะต้องจัดให้มีขึ้น

โดยสรุป การปฏิรูปการเมืองที่มุ่งแต่การปรับเปลี่ยนบทบาทบัญญัติทางรัฐธรรมนูญ แม้ว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ก็มีข้อจำกัด มนุษย์มีความสามารถจะหาทางเล็ดลอดจากตาข่ายกับดักของ บทบัญญัติทางกฎหมายเสมอ หากจิตใจของมนุษย์ไม่ศรัทธาใน บทบัญญัติเหล่านั้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมการเมืองที่เป็นกรอบของแนวคิด แนวการประพฤติปฏิบัติ และหากผู้ใดไม่ ปฏิบัติตามก็จะถูกสังคมคว่ำบาตรหรือตำหนิได้ แต่การสร้าง วัฒนธรรมการเมืองเป็นเรื่องที่ไม่่ง่ายนัก ใช้เวลาและการวางแผน ตามหลักวิชาหรือแนวทางของกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมที่ เรียกว่า “Socialization Process” ซึ่งการศึกษาในโรงเรียนและ การเรียนรู้จากสังคมและครอบครัว จะเป็นปัจจัยหลัก รัฐและ สังคมจึงต้องมีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในเรื่องนี้ และวางยุทธศาสตร์ การพัฒนาการศึกษา และวัฒนธรรมที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็น
ผู้ให้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง
ศึกษาธิการ พ.ศ. 2539.

Almond Gabriel A., Powell Bingham, G. Jr., *Comparative Politics*, Boston and Toronto : Little, Brown and Company, 1966.

Almond Gabriel A., Verba Sidney, *Civic Culture*, Boston and Toronto : The Little, Brown and Company, 1965.

Delors Jacques, *Our Creative Diversity : Report of the World Commission on Culture and Development*, UNESCO, 1955.

Lane E. Robert, *Political Life : why and how people get involved in politics*, New York : The Free Press, A division of the Macmillan Company, 1966.

Lasswell D. Harold, *Politics : who gets what, when, how?* Cleveland and New York : Meridian Books, the World Publishing Company, 1958.

- Lasswell D. Harold, *Power and Personality*, New York : Viking Press, 1948.
- Platt Poly, *French or Foe? Culture crossing*, Ltd., 1994.
- Pye Lucian and Verba Sidney, *Political Culture and Political Development*, Princeton : Princeton University Press, 1965.
- Rowe Don, Education for Citizenship, a World Concern
ในวารสาร *Citizenship* Vol.32. The Journal of the
Citizenship Foundation.
- Torney V. Judith, Oppenheim A.N., Farnen F. Russell,
Civic Education in Ten Countries in International
Studies in Evaluation VI, Almqvist & Wiksell
International, Stockholm, Sweden.

สถาบันนโยบายศึกษา Institute of Public Policy Studies (IPPS)

สถาบันนโยบายศึกษา (Institute of Public Policy Studies) เป็นองค์กรอิสระที่ดำเนินงานภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา (Foundation for the Promotion of Public Policy Studies) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ (Konrad Adenauer Foundation) แห่งประเทศสาธารณรัฐเยอรมันนับแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน

กำเนิด

สถาบันนโยบายศึกษาก่อกำเนิดในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2528 โดยมีจุดเริ่มต้นจากโครงการศึกษานโยบายสาธารณะภายใต้สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ต่อมาสถาบันฯ ได้แยกตัวออกจากการบริหารงานของสำนักเลขาธิการสมาคมสังคมศาสตร์ ภายใต้ชื่อ “โครงการศึกษาสาธารณะ” โดยมี ศ.ดร.สมศักดิ์ ชูโต เป็นผู้อำนวยการ และ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นผู้อำนวยการร่วม

ปัจจุบัน สถาบันนโยบายศึกษามี ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นประธาน และมีผู้บริหารร่วมสองคน คือ นางยศวดี บุญเกียรติ และนางทิพย์พาพร ตันตีสุนทร

วัตถุประสงค์

สถาบันนโยบายศึกษาเป็นองค์กรเอกชนที่ดำเนินกิจกรรมโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร มีวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะโดยมีการทำกิจกรรมในรูปแบบของการสัมมนา การวิจัย ผลิตสื่อและสิ่งพิมพ์ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการเมืองระบอบประชาธิปไตยตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ
2. จัดกิจกรรม สนับสนุนการวิจัย ผลิตสื่อต่างๆ เพื่อนำเสนอทางเลือกเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการปฏิรูปการเมืองและการกระจายอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถปกครองตนเองได้
3. เพื่อสนับสนุนการพัฒนาสถาบันตัวแทนประชาชนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายในทุกๆ ระดับ
4. เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกิจการนโยบายสาธารณะและสนับสนุนการศึกษาทางการเมืองในเรื่องนิติบัญญัติและการบริหาร ตลอดจนถึงแง่มุมอื่นๆ ของสังคมประชาธิปไตย

กิจกรรม

สถาบันนโยบายศึกษา มีการดำเนินงานในรูปการจัดกิจกรรม 4 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. **การจัดสัมมนาและฝึกอบรม** เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นและถกเถียงระหว่างกลุ่มตัวแทนต่างๆ ของสังคม

ต่อประเด็นนโยบายสาธารณะที่สำคัญๆ ของรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม อีกทั้งยังเป็นเวทีในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่สำคัญจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อประชาชน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันรัฐสภาและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ของสังคม สถาบันฯ ถือเป็นหน้าที่ที่จะให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นโดยผ่านทางการจัดสัมมนา ดังนั้นผู้เข้าร่วมการสัมมนาของทางสถาบันฯ จะไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

2. วิจัย สถาบันนโยบายศึกษาได้ให้การสนับสนุนแก่นักวิชาการและนักวิจัยในการศึกษาวิจัยเชิงนโยบายในเรื่องต่างๆ ที่จะมีความผลกระทบต่อสาธารณชน ผลงานสำคัญๆ ที่ผ่านมา อาทิเช่น การกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่น การปฏิรูปการเมือง พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ซึ่งผลของงานวิจัยดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางการเมืองของประเทศ

3. สิ่งพิมพ์ สถาบันนโยบายศึกษาได้ทำจดหมายข่าวรายเดือนเป็นประจำตั้งแต่ “ผู้แทนราษฎร” ในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งในต้นปี พ.ศ. 2533 ได้เปลี่ยนเป็น “จดหมายข่าวปฏิรูปการเมือง” และปัจจุบัน คือ จดหมายข่าว **“ปฏิรูปการเมือง-กระจายอำนาจ”** เนื้อหาสาระของจดหมายข่าวของสถาบันฯ คือ การนำเสนอการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารและกฎหมายการกระจายอำนาจและการปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ สถาบันฯ ยังจัดพิมพ์หนังสือ เอกสารนโยบาย เอกสารข้อมูล เอกสารวิจัย เอกสารสัมมนาต่างๆ อีกมากมายเป็นประจำทุกปี

4. สื่อการศึกษา สถาบันนโยบายศึกษาได้จัดทำสื่อในหลายรูปแบบเพื่อเป็นสื่อให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้มากขึ้น

● **โครงการศึกษานโยบายสาธารณะทางวิทยุ** ดำเนินรายการทางวิทยุกระจายเสียง อ.ส.ม.ท. เอ.เอ็ม. 1494 เป็นประจำสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ทุกวันเสาร์ ออกอากาศระหว่างเวลา 17.00-18.00 น. โดยผู้ดำเนินรายการ คือ ศ.ดร.สมศักดิ์ ชูโต ผลผลิตของรายการวิทยุได้ถูกรวบรวมบันทึกไว้เป็นเทปคาสเซตและซีดีรอม โดยจัดตั้งเป็น “ธนาคารเสียง”

● **ธนาคารเสียง (Digital Voice Bank)** เป็นการรวบรวมข้อมูลเสียงของบุคคลต่างๆ ในหัวข้อที่น่าสนใจไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการค้นคว้า อ้างอิง ข้อมูลเหล่านี้ถือเป็นหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์ยิ่งในการก่อตั้งห้องสมุดเสียงธนาคารเสียงแบ่งออกเป็น 18 ภาค ได้แก่ 1. สถาบันพระมหากษัตริย์ 2. กฎหมาย 3. การเมือง 4. การเมืองต่างประเทศ 5. องค์กรระหว่างประเทศ 6. ราชการ 7. เศรษฐกิจ 8. การเกษตรและประมง 9. การท่องเที่ยวและการส่งออก 10. สังคม 11. สิ่งแวดล้อม 12. กรุงเทพมหานคร 13. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 14. การศึกษา 15. ศิลปะ 16. ศาสนา 17. กีฬา และ 18. ทั่วไป

● **ปฏิทินประวัติศาสตร์ทางการเมืองและเกมการเมือง** เช่น เกมวงเวียนประชาธิปไตย ไฟการเมือง ปฏิทินรัฐธรรมนูญไทย และเกมเลือกตั้ง เป็นผลงานของสถาบันนโยบายศึกษาในการสร้างสรรค์มิติใหม่ในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป

● **เว็บไซต์**ของสถาบันนโยบายศึกษาเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์
ที่นำเสนอจดหมายข่าวรายเดือน บทความเด่น รายการวิทยุ
ประจำเดือน ที่มีทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ซึ่งท่านผู้ใช้อินเทอร์เน็ต
สามารถเข้าชมได้โดยผ่านเว็บไซต์ <http://www.fpps.or.th>

.....

สิ่งพิมพ์สถาบันนโยบายศึกษา

- Policies of Thai Political Parties in the 1995
General Election (1995)** 50 บาท
- Kiratipong Naewmalee, Nattaya Kuanrak,
Prachak Kongkirati, Win Phromphaet
(Translated and edited by Santhad Atthaseree,
David Peters, Parichart Chotiya)*
- Thai Constitutions in Brief (1997)** 50 บาท
- Parichart Siwaraksa, Chaowana Traimas,
Ratha Vayagool*
- เปรียบเทียบนโยบาย 4 รัฐบาล (พิมพ์ครั้งที่ 2 2541)** 60 บาท
- ปาริชาติ ศิวะรักษ์*
- กรอบนโยบายแม่บทของ
พรรคการเมืองไทยยุคใหม่ (2541)** 50 บาท
- เชาวนะ ไตรมาศ*
- กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส : ข้อคิดเพื่อ
การปรับปรุงกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญไทย (2541)** 160 บาท
- นันทวัฒน์ บรมานันท์*
- บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญกับ
การปฏิรูปการเมือง (2541)** 60 บาท
- นันทวัฒน์ บรมานันท์*

ปฏิรูปประเทศไทย...จากวิกฤตสู่สหัสวรรษใหม่ (2541) วุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์	20	บาท
มาตรการทางกฎหมาย ในการเสริมสร้างเสถียรภาพรัฐบาล (2541) มานิตย์ จุมปา	60	บาท
ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด (2541) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	70	บาท
ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตยไทย (2541) เชาวนะ ไตรมาศ	150	บาท
ศักยภาพทางการคลังของ อบต. (2541) จรัส สุวรรณมาลา	130	บาท
Portfolio Government and Multiple Legislative Processes / ข้อเสนอในการ ออกแบบระบบการเมือง และการบริหารใหม่ (2542) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	20	บาท
การเลือกตั้งและพรรคการเมือง : บทเรียนจากเยอรมัน (2542) บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ	120	บาท
การเลือกตั้งแบบใหม่ : ทำไมคนไทยต้องไปเลือกตั้ง (2542) เชาวนะ ไตรมาศ	50	บาท

- บทบาทใหม่ของข้าราชการไทย : 50 บาท
 ในบริบทของรัฐธรรมนูญปัจจุบัน
เชาวนะ ไตรมาศ
- องค์กรชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล (2542) 80 บาท
นันทวัฒน์ บรมานันท์
- ความเข้าใจเรื่องการปกครองท้องถิ่น
 (พิมพ์ครั้งที่ 2 2543) 70 บาท
สนธิ จรอนันต์
- กบฏของสงครามความเปลี่ยนแปลง : 70 บาท
 ทางเลือกและทางรอดของสังคมการเมืองไทย
 ในสหัสวรรษใหม่ (2543)
เชาวนะ ไตรมาศ
- เลือกตั้งอย่างไร : 50 บาท
 คนไทยและประเทศจึงไม่เสียโอกาส (2543)
เชาวนะ ไตรมาศ
- การใช้กลไกรัฐธรรมนูญสำหรับประชาชน (2545) 80 บาท
เชาวนะ ไตรมาศ
- Thailand : State-Building, 210 บาท
 Democracy and Globalization (2002)
Chai-Anan Samudavanija
- รัฐบาลทำงานอย่างไร (พิมพ์ครั้งที่ 2 2546) 120 บาท
สนธิ จรอนันต์

นิติรัฐกับประชาสังคม (2546) นันท์วัฒน์ บรรมานันท์	210 บาท
สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร (2546) ชัยอนันต์ สมุทวณิช กฤษมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	150 บาท
อนาคตที่โล่งในประเทศไทย : แนวโน้มของโลก สังคม เศรษฐกิจ การเมือง กับอนาคตของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2546) ฉัตรพัฒน์ วิลัยทอง ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ	150 บาท
คู่มือสิทธิมนุษยชน ฉบับพลเมือง (2546) จรัล ดิษฐาอภิชัย	185 บาท
ประชาธิปไตยกับการเปลี่ยนแปลง (พิมพ์ครั้งที่ 3 2547) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	130 บาท
การปฏิรูประบบราชการ : เพื่อการพัฒนาประเทศไทยที่ยั่งยืน (2547) สถาบันนโยบายศึกษา	30 บาท
คนไทยกับการเมือง : ปิติฤวิปโยค อภิญา รัตนมงคลมาศ วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์	200 บาท

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป

120 บาท

วิชัย ตันศิริ

.....

สื่อความรู้ทางการเมืองของสถาบันนโยบายศึกษา

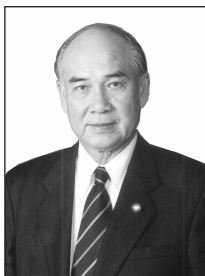
วงเวียนประชาธิปไตย	80 บาท
แผนที่เส้นทางประชาชน-ถนนประชาธิปไตย	25 บาท
Road of Democracy Map	40 บาท
ไฟการเมือง	100 บาท
เกมการเมือง (Political Monopoly)	200 บาท
เกมเลือกตั้ง	200 บาท
ปฏิทินรัฐธรรมนูญไทย 2475-2545	50 บาท
ธนาคารเสียง (Digital Voice Bank)	- บาท

สนใจกรุณาติดต่อ :

สถาบันนโยบายศึกษา 99/146 ถนนงามวงศ์วาน
 แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
 โทร. 02-941-1832-3 โทรสาร: 02-941-1834
 E-mail: ipps@ksc.th.com

.....

ประวัติผู้เขียน

ดร.วิชัย ตันศิริ ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะมีชื่อเสียงเป็นนักบริหารทางการศึกษาแล้ว ยังเป็นเพชรน้ำหนึ่งในวงวิชาการ ซึ่งได้มีผลงานทางวิชาการทั้งด้านรัฐศาสตร์และศึกษาศาสตร์มากมาย

ดร.วิชัย กำเนิดที่จังหวัดสระบุรี แต่มาโตในกรุงเทพฯ เข้าศึกษาต่อโรงเรียนไพศาลศิลป์ และโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา รุ่นที่ 14 และสอบเข้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์ รุ่น 6 (ช่วง พ.ศ. 2496-2500) รุ่นเดียวกับนิสิต นักศึกษาที่เดินขบวนเพื่อประท้วงการเลือกตั้งสกปรก ปี พ.ศ. 2500

แต่ ดร.วิชัย ตันศิริ ไม่สามารถเรียนจบคณะรัฐศาสตร์ได้ เพราะได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่อประเทศอังกฤษจนได้รับปริญญาตรี-โท ณ มหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ประเทศอังกฤษ และต่อมาได้ทุนมหาวิทยาลัยไปศึกษาต่อทางด้านรัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา

ความรัก ผูกพันของ ดร.วิชัย ที่มีต่อวิชารัฐศาสตร์มิได้เสื่อมคลาย ฉะนั้นหากมีเวลาว่างก็จะสอนวิชาการเมือง วิชาประวัติศาสตร์

นอกเหนือจากวิชาการศึกษา และได้เขียนหนังสือทางการเมืองไว้ 4 เล่ม คือ หนังสือเรื่อง **รัฐธรรมนูญประเทศตะวันตกและไทย, การปฏิรูปการเมืองไทย, วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป และ เหตุการณ์ของโลกปัจจุบัน** นอกจากนี้ จากประสบการณ์การทำงาน ด้านการศึกษา ดร.วิชัย ยังเขียนหนังสือทางด้านการศึกษาไว้มากมาย ที่สำคัญ เช่น **โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต และคุณลักษณะ และวิธีการเรียนรู้ของคนอังกฤษ** (สภาการศึกษา) และเป็นผู้เขียนร่วม ในหนังสือ **Regional Disparities in Educational Development** ของสถาบัน IIEP (UNESCO)

ที่สำคัญคือ ประสบการณ์ของ ดร.วิชัย เป็นประสบการณ์ จากภาคปฏิบัติ ทั้งด้านการบริหารการศึกษา ที่ต้องผ่านงานจากระดับกองจนถึงระดับอธิบดีของกรมต่างๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ และท้ายสุดคือ ตำแหน่ง**เลขาธิการ**ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สภาการศึกษา) และยังได้มาใช้ชีวิตทางการเมือง โดยเข้ารับเลือกตั้งในนามพรรคประชาธิปัตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2539 และดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎรในช่วง สมัย 2539-2544 และได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรง ตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2542-2544

ผลงานที่สำคัญทางการเมือง คือ การร่างพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่ง ดร.วิชัย ตันศิริ เป็น**หัวหอก**สำคัญ ในรัฐสภาในช่วงนี้ และเป็นผลงานทางการปฏิรูปการศึกษาที่ ดร.วิชัย ถือว่าเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญทางการเมือง แต่การปฏิรูป การเมืองซึ่งอยู่ในดวงใจตลอดมา ยังไม่ก้าวหน้าไปดังใจปรารถนา

จึงทุ่มเทชีวิตจิตใจในช่วงอาทิตย์อัสดงของชีวิต เพื่อการปฏิรูป
ความคิดของชาวไทยเพื่อความเป็นประชาธิปไตย และหนังสือเล่ม
ใหม่ที่ท่านผู้อ่านจะได้เห็นควบคู่ไปกับ**วัฒนธรรมการเมืองและการ
ปฏิรูป** คือ **วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย** ซึ่งสำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกำลังจัดพิมพ์ เพื่อเป็นตำราหลักของ
นักศึกษามหาวิทยาลัยทั้งปวง

A about the book

Political Culture and Reforms

By : Dr.Vichai Tunsiri

Political Culture and Reforms is a monograph written by Dr.Vichai Tunsiri as a handbook for social studies teachers in high schools in the teaching of democracy and civic culture as well as a proposal for political reforms in Thailand. It is a kind of scholarly treatise elucidating the nature of politics and the roles which personality and culture do play in the political process. Its basic assumption is primarily a belief that democratic reforms through constitution-building approach is ineffective without concomitant changes in the political culture of the citizens.

What are the basic features of democratic culture and how can they be inculcated through the education and socialization process, are thus the main themes of this work. Models of socialization process are also presented as a general framework for school teachers to take into consideration in preparing their curriculum and lesson-plans. Recommendation for the whole instructional design from kindergarten to university levels are also proposed as part of the educational reforms in Thailand.

Indeed such a handy, but essentially a basic text for political studies is called for in the social science faculty of all institutions of higher learning in Thailand.

วัฒนธรรมการเมือง และการปฏิรูป

"... ครูที่สำคัญที่สุดของเขาวชน
ด้านวัฒนธรรมการเมือง คือ
นักการเมืองและผู้นำทางการเมือง
รองลงมา คือ สื่อสารมวลชน
หากผู้นำสองกลุ่มไม่ตระหนักใน
บทบาทภาระหน้าที่ของตนด้าน
การวางกรอบตัวอย่าง การแสดง
ลีลาทางการเมืองที่สอดคล้องกับ
ระบบและวิถีชีวิตประชาชาติไทยก็
หมดหวังสำหรับอนาคตการเมืองไทย
จะปรับรัฐธรรมนูญอีกสักกี่ฉบับ
ก็ไม่สามารถพัฒนาการเมืองไทยได้
เพราะรัฐธรรมนูญที่แท้จริงคือ
รัฐธรรมนูญในจิตใจของประชาชน
และวัฒนธรรมการเมือง
ของประชาชน..."

วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป

ISBN 974-9744-01-2

9 789749 744017

6112
2000

120.- บาท